

БЕОГРАДСКЕ ОПШТИНСКЕ НОВИНЕ

16-VIII-1931.

*На насловној страни: Поглед на палате Министарстава
Снимак друштва „Путник“ А. Д.*

БЕОГРАДСКЕ ОПШТИНСКЕ НОВИНЕ

СЛУЖБЕНИ ОРГАН ОПШТИНЕ ГРАДА БЕОГРАДА

ГОД. XLIX

16 АВГУСТ 1931

БР. 16

САДРЖАЈ:

I

Десетогодишњица ступања на престо Њ. В. Краља Александра I:	
Захвални Београд своме Краљу — — — — —	1009
Александар I Краљ Југославије као војник — Живан Ј. Ранковић, генерал у пензији и претседник Југословенске Матице — — — — —	1013
Краљ Александар I као војник — Никола Цоловић, генерал у пензији — — — — —	1021
Са Престолонаследником Александром у повлачењу кроз Албанију — Д-р Јордан Стајић, дивиз. генерал — — — — —	1025
Београд је дочекао 1918 год. Њ. Кр. В. Престолонаследника са неограниченом радошћу и пуном захвалношћу — Коста Главинић, бивши претседник Београдске општине — — — — —	1034
Београђани! — — — — —	1036

II

Комунално-социјални проблеми Београда:

Школске зграде за основну наставу у Београду — Арх. Жарко К. Крстић, референт Техн. дирекције ОГБ — — — — —	1037
Значај Општинског централног уреда за заштиту матера, деце и младежи — Д-р Марија Ваје — — — — —	1051
Хлебно питање и наши пекари — Влада Миленковић, новинар — — — — —	1057
Где је била Небојша? — Проф. Драг. Костић — — — — —	1060
Социјално-медицински преглед за месец јули 1931 год. — Д-р Сергије Рамзин, шеф Јавне хигијене Београда — — — — —	1066

Друштвена хроника:

Освећење камена темељца за основну школу у улици Краљице Наталије — — — — —	1070
Откривање споменика д-р Рајсу — — — — —	1072
Соколској застави у Александрову, на острву Крку, ку-мовао је Београд — — — — —	1074

III Службени део:

Рад општинског одбора:

Записник одборске седнице од 19 маја 1931 год.	— — —	1077
Записник одборске седнице од 27 маја 1931 год.	— — —	1083
Извештај о раду Општег одељења ОГБ у 1930 год.	— — —	1090
Цене животињних намирница на београдској пијаци у месецу јулу о. г.	— — — — —	1092
Службени огласи	— — — — —	1093
Приватни огласи	— — — — —	

ЊЕГОВО ВЕЛИЧАНСТВО АЛЕКСАНДАР I
КРАЉ ЈУГОСЛАВИЈЕ

ОПШТИНСКЕ НОВИНЕ

СЛУЖБЕНИ ОРГАН ОПШТИНЕ ГРАДА БЕОГРАДА

Излази двапут месечно	Београд, 16. август 1931.	Година XLIX — Број 16
Годишња претплата 150.— дин. За пола године . . . 80.— дин. Претплату слати на чеков, рачун бр. 54.300 Пошта. Штед. Београд	Уредник: Слободан Ж. Видаковић референт за штампу О. Г. Б.	Уредништво и администрација: улица Краља Петра број 26/III Телефон 63-27

ЗАХВАЛНИ БЕОГРАД СВОМЕ КРАЉУ

Београд, нови и препорођени; Београд, који се подигао на костима својих легендарних бранилаца; који се поново родио на згаришту попаљених огњишта, наш горди Београд, окупан у крви, васкрсао у срећи као митолошки Феникс, тај поносити и захвални Београд слави и поздравља данас десетогодишњицу владавине свога љубљенога Краља. Окупљен око Његовог престола, упирући очи у Њега као у звезду водиљу, кличе му из стотине хиљада душа: — Живео нам, наш добри Краљу.... Живео нам дуго и дуго ради среће Твога захвалног Београда, ради среће Твоје благодарне Југославије!...

Било је горких дана када се Београд није преливао срећом као сандалово дрво мирисом. То су били дани његове болне трагедије, дани наше народне Голготе. И док је Београд био у агонији, Отаџбина је провиђењем била осуђена да се распне на мученички крст! Бели град је умирао. Стотинама хиљада граната са бежанијске косе, са аероплана и монитора лили су данима и ноћима смртоносну кишу над белим сенама његових кућа. И оне — у којима је дотле царовала идила, рушиле су се као младалачки снови; улице његове, по којима је дотле врио живот среће, преоране су гранатама као најкрвавије ратиште. Његови мирисни паркови, по којима се разлегала песма славујева, постали су неопојана гробља палих витезова. Али су зато ницали

ровови, на свима тачкама Београда и на њима гинули последњи браниоци његови. Мрак, језиви мрак, паран крвавим муњама, лично је на библијски Страшни Суд. Крвави месец са хоризонта осветљавао је црвена згаришта запаљеног Београда у агонији.

Београд је душа нашег народа, ехо његових патњи, јерихонска труба његових надања. И он је пао, а са њим постепено пало је и последње село Јужне Србије. Зацвилела је родна грудa окована усијаним обручима непријатељског ига. Над поробљеном Отаџбином заплакало се тужно небо. Седа су спаљивана, народ вешан и убијан, епидемије, удружене са варварством завојевача косиле су своју крваву жетву.

А наша најбоља деца својом крвљу залише и својим костима посејаше њиву освете. Душе се предадоше очају. Само седи Краљ и његов храбри Наследник престола нису губили веру. Јунаци са Цера, били су јунаци и у арбанским кршевима. Једна надчовечанска воља, једна надземаљска снага духа и тела, једна светитељска љубав према своме народу и његовим националним идеалима победила је све. Васкрсли јунаци са Вида повели су у победничке битке своје живе другове. Њихове крваве униформе лепршале су се у визији победника као убојни стегови, и под њима су јунаци вођени седим Краљем и својим Врховним Командантом, храбрим наследником престола

Краљевићем Александром јурили из победе у победу.

Земља је била ослобођена. И Београд са њом. Али свуда је владао пустош, свуда јад! Са свију страна кезила се неман глади! Села су била опљачкана, вароши замрле, привреда уништена. У мраку и рушевинама, Београд је личио на другу Месину, попаљен, смрвљен, опљачкан.

Али наш љубљени Краљ ни тада није клонуо. Осетио је боље и јаче него ико други да сада треба повести један други рат, много тежи, много дужи и много мучнији — рат за културни и економски васкрс југословенског народа. И Он га је повео, водио и победио!

И овде је наш Краљ био апостол, апостол прогреса, проповедник рада, зачотник стварања и напретка. Нема ни једне културне, националне или витешке установе у Београду, поникле после рата, да за њу посредно или непосредно наш Краљ није дао иницијативу. Нема замашнијег комуналног прегнућа, који се односи на напредак Београда, његов препород и асанацију да за њега Краљ Александар није дао инспирацију. Ниједан владар у повесници света није се ни за хиљадити део старао о добру својих грађана, о њиховом здрављу, о њиховим домовима, о асанацији града, парковима, пошумљавању, изградњи просветних задужбина, о путевима — као наш Краљ Александар.

И Београђани, чији је град у данима јада умео да витешки одбије варварске најезде Хуна и Авара, Гепида и Татара, Турака и Мађара, а у данима среће и поноса да својим добрим владаоцима подигне маузолеј у душама својих грађана, ти Београђани док траје њихово име носиће у души својој олтар љубави према своме дичном и племенитом Краљу...

Откуда ове диновске и душевне снаге у Првоме сину негда мале Србије? Јесу ли из Њега проговориле сакупљене енергије наше младе расе? Јесу ли то кроз Његову душу загрмели духови свих Његових предака од Шумадиског

Вожда до Седога Краља? Јели се то кроз Његове груди проломио громки протест петвековног мученика, на чијој крви цветају Косовски божури?

Вратимо се мислима стотинак година у назад, када се у праскозорју нове Србије појављује шумадијски цин Карађорђе.

Велики Бог, који вековима чува Србију, шаље јој га у најтрагичнијем часу њеног живота. Варвари су разапели на крст Српску отаџбину; опљачкали домове њене деце, посели богате равнице и Србина учинили најбесправнијим робом, који је агама и агаларима водао опанке, док су они дивљачки мрцварили част његовога дома и његове светиње. Дошао је тада последњи чин велике трагедије. Османлијске паше и дахије почеше да листом убијају српске кнезове и главаре, оне који су били последња и једина нада нашем поробљеном народу. Тада пуче прва устаничка пушка. Карађорђе, најзаслужнији син класичне Србије, на челу побуњеног народа ослободио је српску груду, разбио турске хорде и први пут прокламовао ослобођење Србије.

Прошло је од тада било деведесет година. На плавом и насмејаном небу Србије навлаче се поново мрачни облаци. А Бог, који од искона чува Србију, поново је пролио кишу суза над њеним мирисним дубравама.....

Дошао је на престо Краљ Петар, унук Карађорђевог. Он је повратио народу опеване слободе. Од финансијски разорене Србије створио је у кратком времену богати словенски Пијемонт, проширио је славним победама границе предкумановске Србије, повратио широм света пољуљану веру у будућност Српског народа. Никада до тада наша мала отаџбина није била спокојнија, задовољнија и срећнија у својој националној идили.

И захвални Српски народ у своме душевном храму — а храм који народ носи у својој души већи је од свих оних које неимари зидају — прогласио је свога доброга Краља за Великог Краља Петра Ослободиоца. Његову седу икону

урекао је у своју душу, и њој се годинама моли у данима поноса и бола.

Ето откуда струји та божанска снага: Све што има наша раса у себи витешког и етичког, све што има узвишеног и снажног, то се од легендарног Војда до Седога Краља слило у нашем љубљеном Краљу Александру I.

Пре једну деценију на гранитни престо сео је син Великог Краља, праунук Карађорђевић, наш љубљени Краљ Александар. Пре него што је проглашен за владара, Он је витешки водио српске армије из једне победе у другу, жањући трофеје и доносећи слободу поробљеној браћи. Косово је било освећено. Краљ Александар је остварио наш велики национални идеал у његовом најсветијем обиму, у коме га ниједан наш владар од доласка Словена са Карпата, из прастаре постојбине Бојке па до победе на Ветернику и Добром Пољу није остварио. Од мале Србије, прегажене, подјармљене непријатељем, прогнане да нађе уточишта у Арбанским кршевима и Острву Смрти, Краљ Александар створио је велику и моћну Југословенску државу од Беласице до Триглава, од Тимока до Јадранског Мора.

И нов живот понова почиње да бије снажно, а кикот среће да се ори нашим замрлим дубравама. Али баш тада, када је наш заморени народ очекивао заслужени мир и срећу, наиђоше понова као последица ратова тешки и мучни дани, дани економске кризе, привредних депресија и поврх тога, дани братске неслоге. Дошли су горки часови када је требало велику отаџбину понова бранити.

Тада се Краљ Александар још једном понова појављује као народни заштитник. Једним снажним и божанским замахом Он пред задивљеним народом и запрепашћеним непријатељем показује да је исто тако велики у миру као и у рату. Крму државног брода Краљ Александар узима у своје моћне руке и брод мудро изводи из Сциле и Харибде братске неслоге и племенске искључивости.

Данас се навршавају десет година Његове мудре владавине. Тамо где су

зјапиле развалине Београда, дижу се данас дивне палате; славуји су поново пропевали у његовим оживелим парковима; нов и бујан живот потекао је његовим залеђеним венама; из малог разрушеног Београда родио се још лепши, још поноснији Нови Београд.

Све је то створио Геније нашег љубљеног Краља. Васкрсао је Београд; Васкрсао Југославију. Велики у рату он се није повукао у миру из борбе живота, да се под сенком својих гордых трофеја на лаворикама одмара. Он је од првог дана ослобођења отаџбине летео свуда, будио успаване снаге, васкрсавао клонувеле наде, бодрио поклецнуле духове, подизао невољне, свуда стварао, и зидао нову отаџбину на развалинама старе, нов, горди Београд на рушевинама старог.

У чему лежи величина једног Генија, једног владарског Генија?! У моћи понирања у душу свога народа, у пророчанском откривању његових мисли и жеља, у моћном остваривању свега онога што чини свет народних идеала. А наш Краљ у изобиљу има тих дарова неба. Његов Геније дао Му је да срећно формулише тежње свога народа у једном историјском моменту и пуно снаге, да те тежње интегрално оствари!

Он је инкарнација свога народа, за точник његове правде, темељ његове снаге, његов Геније! Отац Домовине, први и највећи Југословен, најфанатичнији бранилац интегралног Југословенства, најискренији пријатељ нашег сељака, највећи и најсавеснији чувар наше будућности.

Његове пророчке речи о Југословенству личе нам на апокалипсис, на божанско откровење; оне су урезане у души народа, он их осећа и кад их не чује, и иде за њима као за својом добром звездом.

„Реците свима — звонко је узвикнуо наш Краљ — да нас никакве границе ни подвојености из прошлости, као ни Дунав, ни Сава, ни Дрина, више не раздвајају; већ да нам увек везују и спајају интересе народне и душу народну у нераздвајну целину — у Југо-

славију, коју никада нико раздвојити неће“....

Када се наш Велики Краљ Александар I из ослободилачких ратова вратио као победилац у свој горди Београд, захвални Београђани дочекали су га као националног хероја, а председник Београдске општине у име свих грађана предао му је златну сабљу у знак бескрајне љубави и благодарности његових верних Београђана; данас, на дан десетогодишњице плодноне владавине Краља Александра I, грађани његове поносите престонице предају Њему нешто много више од сваког мача и сабље, предају Њему душу и срце своје, предају захвалне животе своје и своје деце, предају Њему своје наде, своје жеље, цео унутрашњи свет својих идеала.

Са религиозним пијететом, као негда према Великоме Краљу Ослободиоцу, сви они упиру очи у Њега и из стотине хиљада душа хрији једна мисао, једна жеља:

— Само теби верујемо, Краљу наш, само у тебе полажемо све своје наде. Води нас и даље срећи и миру! Учини да наша отаџбина буде најправеднија држава света; учини да наш народ буде најсрећнији народ ове божије груде. Нека добри и велики Бог, који је вековима чувао малу Србију, чува од сада велику Југославију. А Теби, Краљу наш, нека подари дуг живот и снажно здравље, како би до краја могао да оствариш највећи сан твојих Београђана: привредно—културни васкрс целог народа, као што си пре дванаест година остварио његов национални сан а пре две године његов душевни васкрс!

Данас, када се навршава десет година плодноне владавине Краља Александра I, захвални Београђани, пуни љубави према своме доброме Краљу, једнодушно и из хиљаде грла сложено узвикују:

— Да живи наш народни Краљ Ујединитељ!

Живан Ј. Ранковић генерал у резерви,
претседник „Југословенске Матине“ и директор „Домовине“

Александар I Краљ Југославије као војник*

Александар I. Краљ Југославије као војник заузима бриљантно место, не само код нашега, већ и код свих других народа у ово време.

Ступио је у Српску Војску 4. (17.) децембра 1903. год. на дан Свога Рођен-Дана, као војник редов у пешадију. И, то ступање у војску обележено је и истакнуто нарочито:

Краљ Петар I. обележио га је наредбом:

„Јунаци,

Данас Мој млади син, Његово Височанство Краљевих Александар навршује Своју петнаесту годину.

И као Србин и као Владалац Српски и као Врховни Заповедник ваш, сматрам да ћу на данашњи дан најбоље учинити, ако и Мој млађег сина уврстим у ваше редове и упутим га да с вама, Моји храбри јунаци, греди оној мети, којој сваки Србин тежи.

И ја га данас увршћујем у редове наше храбре пешадије, увршћујем га у редове 1. чете 3. батаљона 6. пешад. пука „Краљевих Александра“.

Војници,

Чиним овим, Ја вам дајем нова доказа, колико Ја ценим вас, Узданицу Српску, дајући вам и мог млађег сина за друга.

Упућујући га у ваше редове, Ја полажем наду у Бога и нашу храбру Војску, да ће он с вама у заједници бити достојан потомак *Врховнога Војводе*.

Јунаци,

Примите Мој сина Александра у ваше редове с оном љубављу и преданошћу Отаџбини, с којом га љубављу и преданошћу Ја данас предајем *Узданици Српској*“.

Министар Војни (пуковник Милан Андрејевић) истакао је наредбом за сву војску:

„Краљ Петар I. засведочавајући Своју неизмерну љубав према Својем народу и Својој војсци уподи у редове Српске Војске и Свога младога сина, Његово Височанство Краљевих Александра.

Краљ Петар I. тим увођењем даје наразе колико љуби Своју војску и колико цени њене врлине и преданости Дому *Карађорђевића и Отаџбини*...“

Краљ Александар I. добијао је чинове у војсци овим редом:

а. За време мира:

За време мира је унапређен:

* Одломак из необјављеног дела: „Александар I. Краљ Југославије“, које је у штампи.

1. Подофицирске чинове добијао је тачно по Закону о Устројству Војске. Он се враћао као подофицир у Русију да заврши школовање у „Пажевском Корпусу“.

II. Официрске чинове добијао је:

1. Пешад. потпоручник Указом од 15. марта 1909. год. који је потписао Краљ Петар I. и Министар Војни генерал Михаило Живковић.

Проглашен је тада истог дана и за Престолонаследника.

2. Пешад. поручник постао је Указом од 18. априла 1910. год. који је потписао Краљ Петар I. и Министар Војни пуковник Илија Гојковић.

3. Пешад. капетан II кл. постао је Указом од 26. фебруара 1911. год. који је потписао Краљ Петар I. и Министар Војни генерал Степа Степановић.

Постављен је 26. марта 1911. год. када је установљена „Главна Инспекција Целокупне Војске“ за Главног Инспектора.

4. Пешад. капетан I кл. постао је Указом од 29. јуна 1911. год. који је потписао Краљ Петар I. и Министар Војни генерал Степа Степановић.

5. Пешад. мајор постао је Указом од 4. децембра 1911. год. који је потписао Краљ Петар I. и Министар Војни генерал Степа Степановић.

Краљ Александар I. као војник у миру већ је показивао од првога дана ступања на војну службу, нарочито за време официрске службе особите војничке врлине: дисциплинованост, ревност, јак карактер и изврсно схватање ратне вештине.

Као главни Инспектор Целокупне Војске, чија је била дужност: да се стара, да се по упутствима Врховнога Заповедника све Земалске Силе изводи једнообразно настава код војске, показао је особиту ревност и одлично разумевање. Поред тога, неуморно обилазио све гарнизоне у земљи, руководио је и организацијом војске, снабдевањем и наоружањем, те је Српска Војска и ушла у рат онако спремна и снабдевена 1912. год.

б. За време рата:

За време рата, у свима ратовима за Ослобођење и Уједињење показао се као ненадмашан војсковођа:

1. *Првог Балканског Рата* 1912. год. против Турске, који је вођен ради ослобођења наше подјармљене браће у Старој Србији и Македонији, мада је имао тек 24 године, командовао је херојски *Првом Армијом* Српске Војске.

Као Командант Прве Армије, када је објављен рат Турској саопштио је на граници „Ратну Прокламацију“ Својој Армији. По том је држао говор официрима а и неким де-

Тако је добијена најзначајнија битка „*Кумановска Битка*“.

„*Косово је тада освећено Кумановом*“.

Када су после сјајних успеха и други официри унапређивани, то је и Он произведен за пешад. потпуковника Указом од 20. октобра 1912. год. који је потписао у Скопљу Краљ Петар I. и Министар војни пуковник Радивоје Бојовић.

Тукао је Турке код Прилепа.

Н. В. Краљ Александар I као подофицир (1905 год.)

ловима, војницима, Своје Армије у коме је истакао поред осталог и ово:

„Полазимо стопама Великог *Карађорђа*, који је први започео Ослобођење подјармљеног Српства, а које је Ослобођење наставио *Милош Обреновић* и продужио Краљ *Милаш Обреновић*.“

Ми као потомци ових наших славних предака имамо дужност да продужимо њихово свето дело и да га славом увенчамо.“

Брзим маршевима стигао је пред Куманово са Првом Армијом пре осталих армија. Одлучио се, премда су Турци концентрисали знатне снаге баш ту, а не на Овчем Пољу како се претпостављало, да одмах свом снагом нападне Турке.

Довршио је рат сјајном битком код Битоља.

Тада су војници Његове Прве Армије нападали преко Пелагоније, која је била поплављена Шемницом и Црном Реком.

Војници су наступали кроз воду, негде чак до рамена, па кад је то видео Врховни Командант Турске Војске у Македонији Али Риза Паша зачудно се и рекао је: „*То нису војници, то су лабудови*“.

Али, Он је са тим лабудовима, којима се свет ди-вио, изборио сјајну битку и 6. (19.) новембра 1912. год. заузео Битољ, када су пак у исто време други делови Српске Војске избијали на Јадранско Море.

Произведен је за пешад. пуковника Указом од 14. јануара 1913. год. који је потпи-

сао Краљ Петар I. у Београду и Министар Војни генерал Милош Божановић.

2. Другог Балканског Рата 1913 год. против Бугарске, који су Бугари изазвали из суревњивости нападши Српску Војску мучки ноћу 16./17. (29./30.) јуна 1913. год. на Брегалници, командовао је Он опет Првом Армијом.

Енергичним радом највише доприноси Он са Својом Првом Армијом, те је брзо решена знаменита „Брегалничка Битка“.

Тада је „Сливница покајана Брегалницом“.

3. Светског Рата 1914.—1918. год. истакао се као Врховни Командант у свој својој величини:

а. Рата 1914. год. када је Аустро-Угарска напала невину малену Србију, ма да је био свестан, да се има да води неравна борба, ипак је претпоставио Част Народа животу, и Слободу рођству.

Проглашен је 11. (24.) јуна 1914. год. и за Регента, те је примио у исто време и Краљевску Власт.

Ситуација је била тешка. Али, ипак Он даде реч као Регент и као Врховни Командант: „Ми имамо или да победимо или да са чашћу умремо“... И добро је урадио... Српска Војска прима борбу...

Борба се је водила тешка и очајна: Српска Војска ипак добија „Церску Битку“.

Због оскудице у муницији и оружју по том мало узмиче.

Српска Војска кад се снабдела прешла је у офанзиву и добила „Суворовску Битку (Колубарску Битку)“.

Српска Војска уздиже славу Врховног Команданта широм целог света и тако тада у плејади њених сјајних официра ничу две знамените личности — Војвода Степа Степановић и Војвода Живојин Мишић, које их Краљ Александар I. као Регент и као Врховни Командант производи у тај највиши чин у Српској Војсци.

б. Рата 1915. год. када је Србија нападнута са свију страна и почастована тиме, како је говорио Цар Вилем II., што је удруженом Немачко - Аустроугарско - Бугарском Војском командовао један од најбољих немачких официра генерал А. Макензен, тада Краљ Александар I. као Регент и Врховни Командант није клонуо...

Арбанску Голготу је издржао... Па, и макар што је нуђен и могао имати угодно-сти, и ако је био чак и болестан, одбио је све и рекао: „Ја желим да поделим судбину Моје Војске“.

Кад је те несрећне 1915. год. многи гледао само себе, Он је, пун патриотизма и љубави према Својој Војсци и Своме Народу, пребродио и сам све тешкоће и... пророчки,

већ је назирао, да „Први корак у изгнанство чини бесмртним и Њега и Његов Народ“.

Биће од интереса изнети значајну честитку, коју је као Врховни Командант издао Српској Војсци за Божић у Свадру 24. децембра 1915. год. (по старом календару):

„Јунаци,

Под навалома удружених војска досеђу Царевина и једне Краљевине, а за време непрекидних борби кроз

Н. В. Краљ Александар I
са Војводом Степом Степановићем

пуна два крвава месеца ни сте дали број докази свој јунаштва, пожртвовања и осећања дужности према Отаџбини.

Тешка судбина наше миле Србије хтела је да да-нашњи светли празник Рођења Христа Спаситеља, дочекујемо тако далеко од наше лепе Домовине, од наших милих и драгих.

Ви, Моји драги јунаци, који се данас налазите по арбанским кршевицама, на ободама Јадранског Мора, имадоште да издржите најстрашније искуство преко беспутних арбанских и Црногорских Планина, кроз студен и снег и да издржав све те беспримерне патње, пружите целом свету такав пример самопожртвовања, как-вак је ретко у Историји која војска показала.

Али јунаци, прегажена Отаџбина и сада унире своје погледе само на нас.

И данас на дан Христово Рођења, уз наше молитве Свевишњем да наше напоре, патње и праведне жеље милостиво награди. Ја позивам све нас, које непобедне и дичне витезове, да схватите и разумете недаће које су снашле нашу Отаџбину и да, спремајући се за нове напоре, које Отаџбини дугујемо, стално рачунате на Мене.

А Ја ћу, јунаци и у будуће делити са вама исту судбину и имаћу само један циљ: „да се наша јуначка снага што пре окрепи и да наше победоносне заставе ускоро буду захвално поздрављене од ослобођене Мајке Србије и од целог нашег напавеног народа“.

Христос се роди Моји официри и чиновници.

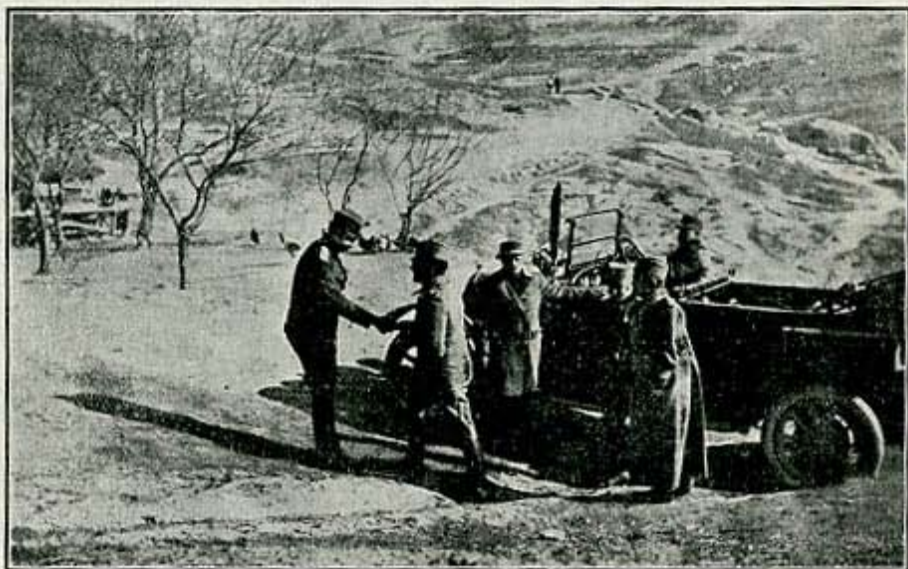
Христос се роди Моји подофицири и војници.

Христос се роди, сви Моји јунаци, који се тако храбро борите за Краља и Отаџбину.

Живела Моја јуначка и непобедна Војска“.

На овоме путу, дочекаћу свуда са неописаним одушевљењем, дирљивим симпатијама и великим манифестацијама за *Србију и Српску Војску*. Ја сам се, *Јунаци*, понова уверио, како су силно у Европи одјекнула славна дела Српске Војске у току минулог четворогодишњег ратовања; како је похвално и сјајно оцењено ваше јуначко држање у борбама: какво дивљење, управо чуђење, изазива она наша безгранична љубав ка *Слободи и Независности* Отаџбине, Мајке Србије, као и ваша беспримерна одлучност, да ради тих идеала драгопољно, без стеге и притиска, поднесете најтеже жртве, па да извршите и оно дуготрајно, изванредно тешко и мучно повлачење до Крфа, лишени готово свих средстава за живот, само да не бисте пали у замке наших мрских непријатеља, да не бисте постали бедно, бесправно робље њихово...

Те сјајне одлике и врлине Српске Војске биле су

Н. В. Престолонаследник Александар и Војвода Живојин Мишић обилазе редом наше трупе на поседином Солунском Фронту.

в. *Рата 1916.* год. кад је Српска Војска стигла на Крф и у Северну Африку, само Њему као Врховном Команданту има да се захвали, што је тамо доведена. Само Њему има да се захвали, што је брзо снабдевена и реорганизована, што је упућена доцније на Солунски Фронт и што је уопште створен Солунски Фронт.

Његове посете дворовима страних суверена са Претседником Владе Николом Пашићем 1916. год. познате су! А, *наредба*, коју је као Регент и Врховни Командант упутио српској Војсци са Крфа 7. (20.) априла 1916. год. гласи:

„Јунаци,

Вратио сам се са пута и из посета Поглаварима наших моћних Савезника и великих пријатеља: *Француза, Енглеза и Италијана*, куда су ме одвели важни и неодложни државни послови. Посетио сам и њихову храбру и јуначку војску, која се бори на својим фронтима и дошао сам у вашу средину.

она чврста основа и она добра залога, да нас наши силни Савезници и Пријатељи не само у невољи не оставе, већ да нас баш тада још боље прихвате, да нас до краја борбе још јаче подрже, да нас свима потребна из основа понова снабду и потпуно опреме, да ускоро, у име Бога, са нама заједно пођу на Балкан против непријатеља Слободе и Човечанства а против зла, које се тамо зацарило, те да *Јунаци*, сви заједно васпоставимо нашу милу Србију, нашу Домовину, оног витешког и мученичког чувара и браниоца људских Права, Слободе и мирног културног рада на Балканском Полуострву, кога охолост германска, интриге Аустро-Угарске и завист и зверска пакост бугарска мишљаху да сасвим униште...

Наши моћни Савезници и Пријатељи, дивећи се неустрашимом и витешком држању Србије, ценећи небројене жртве Српског Народа и признајући му зрелост и способност за државни живот и културни развитак, сада су готови и вољни да нас у овој великој борби снажно помогну, да *Србију створимо великом* те да обухвати све Србе и Југословене, да је учинимо

Силом и моћном *Југославијом*, која ће оправдати до сада принете жртве и одговорити захтевима новог доба, које ће постати по сиршету овог великог и крвавог Европског Рата.

Овим нашим јуначким подвизима углед Србије подигао је се до висине, која је завидна и за много веће, много јаче и старије државе; Моја уданица није само испунила очекивање наших Силних и Моћних Савезника и Пријатеља, она их је далеко надмашила, и поред њихове захвалности и признања, на крваво чело Српског Ратника спуштен је венца најлепших похвала и од наших противника.

Ја сам, *Јунаци*, на оном путу видео сване војске наших Савезника и Пријатеља; видео сам их како су оне богато опремљене, снабдеване свима потребама и наоружане најсавршенијим оружјем, како су силно одушевљени за борбу до краја са непријатељем и како су задихнути неограниченим симпатијама за Србију и Српски Народ, и то је Мени и нама, *Јунаци*, најсигурнија залоса да ће успех у предстојећим борбама неумољиво бити на нашој страни и наших Савезника.

По повратку с пута Ја сам, *Јунаци*, видео и вас, на паради у Крфу, како сте се са адмиралом потпуно опоравили, како сте слабовити свом новом опремом и оружјем а сасвим тога у највишем року добијете на одређеном месту наше омилјене топове, многобројне лаке и тешке, коње за коњицу и артиљерију, за комору, кола, аутомобиле и сву осталу потребну опрему, тако да ни у чему нећете изостати иза наших Савезника...

Ја се, *Јунаци*, са овим највећим признањем Мојој Јуначкој Војсци, са овим најлепшим славенојем херојским и људочовечким подвизима Српског Војника, враћам с пута поносит и задовољан, како чашћу и пријемом који су Ми високи Поглавари и народ наших Савезника и Пријатеља указали, свим оним што сам код њих видео и сазнао, тако и уверењима која сам добио, да ће нас они под окриљем њиховим енергијом и снажно и сада и у будуће помагати, што нама свима даје најлепше наде за срећу и славу будућности Српског Народа и обновљена Србије.

Потребно је сада, *Јунаци*, да за увек очувамо онај лепи глас, чест и увекне које су Српска Војска и Српски Народ стекли својом херојском храброшћу својим небројеним жртвама и патњама, својим витешким и племенитишћу као и својим мудрим држањем и политичком зрелости у најтежим данима великог европског заплета и рата. Ја се с тога надам, Ја верујем, *Јунаци*, да ћете ви и у будуће остати чврсти на путу верности, чести, славе и војничке послушности на коме сте и до сада увек били, да ће вас и на даље увек грисити непоколебљива верност и оданост Његовом Величанству Краљу *Петру I.*, *Отаџбини*, нашој милој *Србији*, коју толико силно сви љубимо, светој застави, која се тако поносно виђе у нашим редовима, да ћете бити послушни старешинама које вас воде слави и срећи, да ћете се са нашим другозима, нашим браћом и Савезницима: *Французима, Енглезима, Русима и Италијанима*, одушевљено и јуначки раме уз раме борити до петраге непријатеља и докле год једном трајно не обезбедимо нашу златну слободу, миран живот на домену у крилу наших милих и драгих и плодан рад наших наших Савезника на напретку целог човечанства.

Са тим уверењем, Ја вас, *Јунаци*, позивам да сам-

ном заједно из дубине наше искрене душе и срца узвикнете:

Да живи Његово Величанство Краљ Србије Петар I!

Да живи храбра Српска Војска!

Да живе наши војни и силни Савезници и Пријатељи...

Српска Војска долази на Солунски Фронт. Ту је изборила 1916. год. „*Горничевску Битку*“, тукла Бугаре у „*Кајмакчаланском Боју*“, а по том заузела Битољ. Највећи део Славе припада за све ово Краљу Александру I.

г. Рата 1917. год. кад је настала криза Светског Рата: кад су Немци наступали Паризу, Румуни пропадали, Руси се ломили под

Њ. В. Краљ Александар као престолонаследник обилази Француску ваздушну ескадрилу на Бајници (1915 год.).

ударцима Револуције, а Италијани после пораза код Капорета (Кобарида) бежали са Таглиамента и Пијаве, као Регент и Врховни Командант био је увек присебан.

Својим енергичним и мудрим држањем умео је и знао да сачува морал Српске Војске и њену веру у крајњу победу... И победа је дошла.

Својом мудрошћу и видовитошћу умео је да надре и у најтежим моментима последице и крај. Те је одобрио, да се створи „*Крфска Декларација*“ 7. (20.) јула 1917. год. и настајао много на томе, те је Прва Српска Добровољачка Дивизија отпочела почетком октобра 1917. год. да се из Русије пребацује на Солунски Фронт.

д. Рата 1918. год. кад је Српска Војска била већ спремна и готова за почетак офанзиве са Солунског Фронта, Краљ Александар I. као Регент и Врховни Командант издао је ону чувену заповест:

„*Са пуном и непоколебљивом вером у Бога, напред Јунаци.*“

Напред, у Победу или Смрт".

Победа је била наша. Смрт непријатељу:

Пробијени су положаји непријатеља у области Доброга Поља чему је претходио страشان артиљериски напад, почет 1. (14.) септембра 1918. год. у 6 ч.

Пошло се 2. (15.) септембра 1918. год. напред... Кренуло се у Слободу.

Пораз непријатеља на: Ветренику, Добром Пољу, Козјаку, Конопишту, Вардару, Гарвану, Промету... био је страشان...

Бугари су после петнаестодневне упорне и очајне борбе оборени и обезоружани. Клечали су на Овцем Пољу и молили за мир.

Краљ Александар I, као Регент и Врховни Командант Српске Војске, дао је мир тим грешницима. Дао им је, јер Он, као и Његова Војска не уме и неће да се свети.

Немци су и даље чинили све напоре, да се одупру и да реорганизују разбегле делове Аустро-Угарске

Н. Кр. В. Престолонаследник Александар и Војвода Жиб. Мишић у осматрачници на флоки.

Војске доводећи и пога појачања, да заузму сјајно надирање Српске Војске.

Српска Војска кад је 1918. год. при својем надирању избила већ на Вардар, била је у доста незгодној ситуацији...

Енглеско-Грчка Армија на фронту код Дојранског Језера била је заустављена, па и слоњена од стране непријатеља.

Командант Источне Војске Генерал Франке д'Енере наредио је био због тога: Енглеском Генералу Милну, да прекине даље нападе и да пређе у одбрану.

Српска Војска требала је по његовом захтеву да заустави даље наступање, те да не би „својим hazardним операцијама компромитовала досадашње успехе“.

Ситуација је била веома деликатна.

Краљ Александар I као Регент и Врховни Командант Српске Војске њу решава само са: „Напред!“ И, то је било најбоље решење. То је био спас.

Благодарени елану и пожртвовању Српске Војске, после непуни месец дана доспело се у срце љупе Св. Стевана:

Пређе је плани Дунав и Сава и ушло се у китану Срем, лезу Војводину, нитому Хријатску и Славонију и дивну Словенацку.

Пређе је валовита Дрина и ушло се у познату Херцег-Босну, поетичну Црну Гору и романтичну Далмацију.

Краљ Александар I. као војник у рату показао је особине великог и храброг војника:

1. Дисциплинован, коју је особину испољио и стекао још као кадет у „Пажевском Корпусу“. Познат је Његов сусрет са заповедником флоте код Цушине адмиралом Штарком у Петрограду 1905 год. кад га је у ставу „мирно“ дочекао. Адмирал се поклатио и отишао. Њега кад су упитали зашто није ословио адмирала, одговорио је: „Ја сам кадет, а он је адмирал“.

Дисциплинован је увек и волео је дисциплиноване људе. Он сматра, а тако и јесте, да је дисциплина највећа врлина сваког војника, па и сваког човека.

2. Храбар, коју је особину испољивао увек.

а) Лична храброст, коју је Он увек испољивао била је већ позната целој војсци. Она је у безброј примера челичила за време рата вољу наших официра као и војника.

Сваки је од официра и војника бораца знао да исприча по неки случај, кад Он ни на молбу Своје пратње није хтео да се склони, кад се налазио на месту највише изложеном непријатељској ватри.

Као интересантан пример наводимо само случај: кад су на Флоки 31. августа (13 септембра) 1918. год. Краљ Александар I, Генерал Франке д'Пере, Војвода Степа Степановић, Војвода Живојин Мишић, Генерал Петар Војовић, Пукотник Петар Пешић поред осталих команданата, завршили конференцију о сутрашњој офанзиви, па се враћао ка Својој бараци на Језаку. До ње су водила 2 пута: један заклоњен иза брега и један отворен и под сталном ватром, и Он је, кад су Га упозоравали, којим је сигурније ићи, узвикнуо: „Идите сви ви тамо, ја ћу овим“.

б) Командантска храброст код Њега је природан дар. То се очигледно манифестује из Његових енергичних наређења и узимања одговорности у најтежим моментима, као при уласку у рат 1914. год. и при гоњењу после пробоја Солунског Фронта 1918. год.

3. Чврст карактер показује у свима па и у најсудбоноснијим моментима рата.

Нико није био у стању да утиче на Њега. И, благодарећи чврстину његовог карактера могла је Његова мудрост и да дође, кад треба и где треба, до потпуног изражаја.

4. Потпуно дорастао за улоге, као Регент и Врховни Командант, које је вршио.

Победоносни ратови којима се свет дивно и стварање Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца, Краљевине Југославије, за ово су најбољи доказ.

5. **Скроман**, као ретко ко, а која се особина код Њега огледала у свима поступцима, како у начину живота, тако и у одрицању нарочитих помпи и парада.

Биће од интереса: ако се изнесе у прилог Његове скромности како је Он тек 17. (4) септембра 1918 год. произведен у чин Генерала указом, који је потписао у *Кастелу* код Атине **Краљ Петар I** и Министар Војни генерал Михајло Рашић, као и преписка која је вођена око тога, да се приволи, да Он прими то унапређење: „Претседник Министарског Савета Никола Пашић у име целог кабинета поднео је Његовом Величанству **Краљу Петру I** на дан 19. јуна 1918. год. молбу ове садржине:

„**Ваше Величанство,**

Молимо Ваше Величанство да благоволи примити молбу целог Кабинета и да произведе на дан рођења Вашег Величанства Његово Краљевско Височанство Наследника Престола Александра у чин Генерала храбре Српске Војске. Чланови Кабинета саветовали су се о том питању, па су нашли да је Његово Краљевско Височанство давно заслужило тај високи чин својим војничким врлинама и заслугама за нашу Отаџбину. Осим тога говоре у прилог наше молбе и други политички разлози, који изнекују да Врховни Командант наше војске буде имао чин Генералски. Његово Височанство заслужило је тај чин давно и својом преданом службом, и својим јунашвом, па на послетку и својим херојским поднашањем свију оних тешкоћа и мука, које су спонтане биле са јунашвом наше храбре војске.

Ми молимо Ваше Величанство да нам не замерите нашој молби и да благоволите упути писмо о свом рођеном дану Наследнику признавајући Му заслуге за одбрану наше Отаџбине.

Министар Војни генерал Михајло Рашић спровеће Ваше писмо до знања нашој храброј војсци.

У највећој поштовању молимо Ваше Величанство да благоволи примити уверење о нашој оданости и верности”.

Краљ Петар I. Велики, Ослободилац благоволо је примити овај предлог Краљевске Српске Владе. Али Његово Краљевско Височанство **Престолонаследник Александар** изјавио је жељу, да се Његово унапређење — због неповољних прилика, у којима се тада налазила наша Отаџбина — одложи за доцније, после победе над непријатељем.

Краљ Александар Први као **Регент** и Врховни командант после велике победе, која нам је ослободила велики део наше земље, на поновну молбу Краљевске Владе благоволо је изјавити, да prima понуђени му чин **Генерала**, у коме види признање и заслужено одликовање не само Своје, већ и целе храбре Српске Војске. И, **Краљ Петар I.** благоволо је упути Врховном Команданту, Његовом Краљевском Височанству **Престолонаследнику Александру** 17. (4.) септембра 1918. поводом тога ово писмо:

„**Његово Височанство Краљевић Александар**, вршењем Својих дужности у новим ратонима 1912—13. год. против Турака и Бугара, заузео је у најславнијем

периоду народне историје, место вође и јунака, који својим врлинама оличава садашњост и будућност Нашег Народа. У славним војничким успесима Српске Војске 1912—13 год. Његова I Армија решила је са успехом битке: *Куманово, Витољ и Брегалницу*. Ове победе су од пресудног значаја.

Под његовим Врховним вођством у рату 1914. год. Српска Војска достигла је врхунац своје славе. Она је задивила свет својим победама над Аустро-Угарском Војском. При изненадном нападу Аустро-Угарске Војске на Србију свет је био гледалац неравне борбе, која потсећа на борбу Голијата и Давида. Млади Вођа и Његова у сваком погледу млада, материјално недовољно спремна и наоружана војска, у тренутцима када је цео свет запрепаштен и био припреман да види изврше-

Њ. В. Краљ Александар I као Врховни Командант на Солунском фронту 1916—1918 год.

ње једног немишљеног међународног злочина, у том драматском тренутку, Млади Вођа са својом војском маленом али задахнутом самопоуздањем, мирно и присебно корача свом бесном нападачу у сусрет, срет га на *Цери* и *Јадру* и у првом сукобу натерује га на одступање преко *Дрине* и на одбрану.

Цео свет је био задивљен победом нашом на *Риднику*.

Непријатељ, избачен из наше земље без оружја, топова, возова, био је потпуно разбијен.

За тим је дошла година 1915.

Нападнута са свију страна са огромном бројном надмоћношћу, Србија је предатаљала јунака мученика. Њен сусед Бугарин ударио јој је нож у леђа у најодсуднијем тренутку. Трупе наше војске у заштитним борбама односиле су увек почасне победе, али је непријатељ стицајем прилика најтежих какве су се могле

и замислити, све више стезао ланац око измученог тела српског народа и његове славне војске.

Одступање преко Арбаније у зимско доба, кроз беспутију и пуну земљу, био је врхунац напора и пожртвовања. Наши Савезници, растављени од нас морем, са леђном и слутном гледали су како ће се српштити наше повлачење кроз Арбанију и преко *Јадранског Мора*.

Нашу артилерију и возове сани смо спалили и уништавали. Арбанију смо покрили лешевима и голих руку, у крпама, прегладнели и тако рећи полумртви, дошли смо 1916. године јануара и фебруара на *Крф*.

Наши непријатељи дахнули су дуном. Сматрали су да је са Српском Војском свршено.

Јуначком и енергичном Команданту Краљевине *Александру* у том периоду припала је улога спасиоца Своје јуначке и бесмртном славом увенчане војске.

При проласку кроз Арбанију, оболео, оперисан, Он је прелетао преко ледених хрвата арбанских не-

Н. В. Престолонаследник Александар и генерал Франше д'Епере полазе на положај.

мислени на себе. Стога младост, Стога љубав према српском народу и Његовој војци, не само што је оживљавала духове већ је давала пример енергије и бескрајне наде у срећан исход ове исполитичке борбе. Уместо да потражи лека и краткотрајног одмора и опорављења, Он је пошао у Европу, да у средини наших Савезника покрије ојачање и енергију.

После огромног рада на *Крфу*, Српска Војска, раскрела, појачајује се на Солунском Фронту, и — на чудо целог света — у јуначким борбама односи победу, као што је: *Чеган, Горицево, Кајмакчалан, Чике, Битол* и *Моглен*.

Српска Војска 1917. год. се је непрекидно спремају, у заједници са својим Великим Савезницима, да непријатељу зада смртни ударац и ослободи тиме своју Отаџбину.

Круна свију досадашњих херојских подвига Српске Војске је величанствена победа последњих дана — победа, која је за 15 дана донела ослобођење три четвртине наше земље. После пробоја непријатељског

фронта заузећем *Ветерника, Доброг Поља, Сокола и Козјака*, а уз обилату сарадњу и помоћ наших Савезника, Српска Војска је у гоњењу непријатеља ка *Скопљу* и *Царевом Селу* показала ненадмашну храброст, издржљивост и брзину и изванредну смелост што је — у вези са акцијом Савезника на осталим секторима фронта битке — довело до прекида непријатељства између савезничких војска и Бугара и до повраћаја наше земље, окупиране од Бугара.

Ова велика победа наше дичке Војске стекла је српској слави ненадмашни сјај и признање и биће уписана на најлепшој страни историје херојских бораба нашег народа за Ослобођење и Уједињење.

Оволика дела славна и велика, која су име Србиној дигла до Олимпијске висине у очима храбрих војска наших Савезника и целог света, у којима војска и њен Вођ допуњују јединствен еп, који је светска историја забележила као класични пример за поддржавање народима, који љубе слободу и независност, исту, идују и Моје срце Владара и Оца непамерном захвалношћу. Ја желим да дадем парала захвалности народу и војци, подарујући њихом јуначком Вођи, Његовом Височанству Краљевину *Александру* или *Генералу*.

Александар I. Краљ Југославије војник је скоро пуних 28 година, читава епоха. И, Он је у тој сјајној и великој епохи био и остао на најистакнутијем месту, на високом пједесталу, на коме није стајао ни Томислав, па ни Душан Силин. Он као војник достојан је дивљења, заслужује опште поштовање, смиљен је свуда и на свакоме месту. Он са пуним правом заслужује: све хвале Свога Народа, па и хвале целог света, све славопојке свих учених људи, државника и песника...

Сви, апсолутно сви, једнодушно истичу: „Краљ Александар I. је од једне мале државе створио кроз ратове, који су били страшни, једну велику државу — *Краљевину Југославију* и ту Своју државу је учврстио и консолидовао и у њу поставио вуну хармонију и унутра и споља.

Краљ Александар I. ужива пуно поверење Свога Народа, који Му је у руке поверио своју судбину и у чије кормило гледа с поуздањем и патристском свешћу, јер сваки верује и зна да је кормиларена мишица јака и свет, да ће наш народни и државни брод стићи на одређени циљ, непоколебиво.

Народ зна да дух Војда Карађорђа бдије над Њим и, из дача у дан, то сазнање јача у народу.

Краљ Александар I. стога и треба, на срећу и понос Отаџбине и Народа, да дуго живи, да срећно живи“.

„Да живи Краљ Александар I.“, Ослободилац, Стваралац и Уједињитељ!“

„Да живи цео Краљевски Дом.“

НИКОЛА ЦОЛОВИЋ, генерал у пензији

Краљ Александар I као војник

Из књиге Др. Р. А. Рајса: „Шта сам видео и проживео у великим данима“

Између многих ратних дописника који су пратили и описивали наш Велики рат 1914—18 год. професор Лозанског Универзитета Д-р Р. А. Рајс у својој књизи „Шта сам видео и проживео у великим данима“, један је од најбољих ратних писаца, јер је издржао и познавао цео рат од првих до последњих дана, јер је пратио рат у свима фазама његовим, на самом бојишту, и јер је био вољен и свуда радо приман од редова до Врховног Команданта. Д-р Рајс као осведочени пријатељ нашег народа пишући о својим доживљајима у рату а нарочито на фронту, описао је у кратко и наше Команданте, међу које је сасвим природно, на првом месту истакнут Њ. В. Престолонаследник Александар као Врховни Командант. За Њега Д-р Рајс каже:

„Петар I имао је велику радост да се врати у своју земљу слободан и победник, и да види да су уједињени, под његовим сином, сви они који говоре истим језиком. Народно уједињење било је циљ његовог живота. Он је извршио свој задатак и угасио се, али колико велики! Он сада спава у оној цркви у Тополи, далеко од бучног Београда новог стила, у срцу Шумадије коју је толико волео. Али ми остали који смо имали срећу да познајемо овог великог патриоту који је био у исто време велики мудрац, мислимо често на ону лепу фигуру која је оваплоћавала све племените и великодушне осећаје рата за ослобођење.

Ми имамо у Швајцарској једну патриотску песму, спевану у једном критичном часу по земљу и која каже: „Синови ће бити достојни отаца, развите се заставе, развите се заставе!“ Син је био достојан оца и, у његовој руци, застава се могла гордо вити! Александар Карађорђевић био је принц-војник који се, ипак у једном часу, није хтео одвојити од своје војске и који је делио са њом све патње, све беде, али такође и све славе. У овом рату који је дигао толике народе једне против других, била су само два шефа државе који су тако радили: Принц-Регент Србије Александар и Краљ Белгијанаца Албер. Историја, а нарочито народ то неће заборавити.

Принц Александар био је врло млад кад је цело бремене одговорности једног рата, какав свет није још никад видео, примио на своја плећа. Овај млади суверен храбро га

је узео на себе и до краја није клонуо. Очеличен већ у балканским ратовима, овај младић у 26 години имао је искуство једног старца. Он је прошао кроз све несреће, али то га није учинило огорченим него сажаљив

Задужбина Њ. В. Краља на Кајмакчалану

вим према несрећи других.

Најпре у Ваљеву, затим у Крагујевцу и, најзад, у Солуну, принц Александар остао је у Главном Стану са којим је свакодневно сарађивао. Али он се није задовољавао да тако прати из позадине операције. Он је стално

одлазио од Ваљева на фронт, у прву линију, да се увери о свему. На солунском фронту он је делио своје време између фронта и Главног Стана у Солуну. У овој последњој вароши он је живео у вили једног богатог трговца у улици Мисраки. На фронту он је имао своју малу кућу — која је била школа — у Бачу и своју колибу на положајима Јелака, положајима које је бомбардовао непријатељ. Најзад, пре последње офанзиве, енглески генерал Мајли поклатио му је једну дрвену колонијалну бараку, звану „бенгало“, коју је пренео у Буковик, на подножју Кајмакчалане, и ту се заједно сместио са Главним Станом. Пешице и на коњу, могли сте срести принца Александра свуда на положа-

принц и опростио се са војницима. После пола сата, један гардист је донео за француске „поалие“ десет бутела правог старог бургундера.

Регент Александар дао је својим војницима најбољи пример храбрости. Непрежалећи Огист Боп, француски министар за време повлачења кроз Албанију, дао је о томе слику једноставну, али јединствене величине у свом делу: „Са српском владом“. Нека ми буде дозвољено да га овде цитирам:

„На обали (у Медови), усред гомиле која врви, између завежљаја материала које француски морнари настоје до последњег часа да евакуишу, Краљ и Регент седе на сандуцима. Из своје барке адмирал Трубрин наредио је

Стан-двор Њ. В. Краља Александра у селу Бачу, на Солунском фронту 1917—1918 год.

јима. Већином га је пратио само један његов ордонанс-офицер Аца Димитријевић, Трифунац, Бошко Чолак-Антић или Дамјановић.

Имао сам част и уживање да будем на фронту често заједно са принцем-регентом и он ми је рекао да сматрам његов логор у Јелаку као „свој хотел“, ако туда будем пролазио. Сваки пут нашао сам га орна, једноставног, доброг друга. Шетајући пешице, принц је волео да разговара с обичним војницима и, ако су га сви српски војници познавали, било је много француских војника који су га сматрали за обичног младог пуковника. Тако једне вечери, у околини Јелака, принц је шетао са мном по јеловој шуми коју су помало искасапиле војничке секире. Дошли смо у логор тешке француске артиљерије. Војници су баш јели своју супу. Принц им се приближио и запитао да ли је јело и пиће добро. „Јесте, господине пуковниче“, казао му је наредник, „ако вам срце жели, заложите се с нама. То би нам чинило уживање“. Принц, извињавајући се да није гладан, питао их је да ли је њихов „пинар“ (вино) добар. „То је „пинар“, одговорили су му, „није као бургундер“. „Ви много волите бургундер?“ „Како да не волимо, али њега нема на фронту“. „Можда има“, казао је

да им се донесу столице и дуга три сата они су остали тамо, причајући. О чему су разговарали? Шта размишљају у својим дугим ћутањима, речитијем од речи? Најпосле, торпидер је спреман и Краљ се може укрцати.

„Сви су бродови отишли, али Регент је остао на албанској обали.

„Један део његове војске још је у опасности; Он не напушта своје последње војнике који иду путем према Драчу; њихова судбина биће и његова.

„Он пролази, миран, усред њих; њихова искушења ублажава његова појава; њихова сурова ресигнација очеличава његову храброст. Болујући још од последица једне операције коју је морао издржати неколико дана пре напуштања Скадра, он се тешко држи на коњу. Једноставно, племенито, он прати своју војску на њеној Калварији“...

Једног дана, у Битољу, управо сам био довршио одличан ручак код окружног начелника Марјановића кад је дотрчао један жандарм да јави да је принц-регент стигао и да се налази пред кућом бившег аустро-угарског консулата, где је имао обичај да одседне. Окружни начелник и ја одлазимо брзо да пређемо неколико стотина метара који нас раздвајају од консулата. Врата су на консу-

лату закључана, а никако не може да се пронађе кључ. Међутим проналазимо једна друга врата која су отворена. Регент ме позива на ручак и, на мој одговор да сам већ ручао, он ми каже да то не чини ништа, да

јунажа је активна. Наједном, Регент се створи поред мене. То није без опасности, границе падају свуда и њихова парчад ударају у зидове наше куће. „Височанство, треба се вратити у кућу, не треба остати овде“, ре-

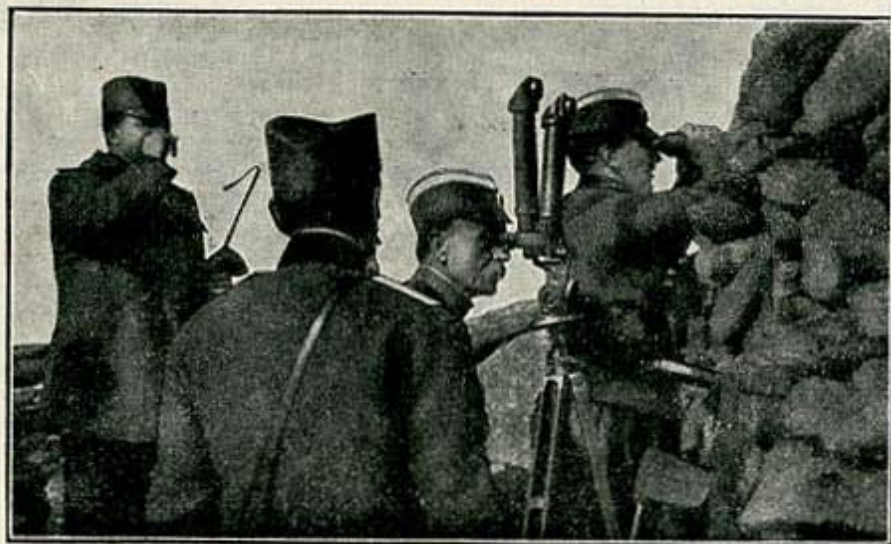

Н. Кр. В. Престолонаследник Александар, генерал Франше д'Епере, војвода Мишић и Ст. Степановић решавају са Флоке судбоносни пробој Солунског Фронта.

могу увек појести неки залогај и попити један виски. Сместили смо се у једној соби у приземљу, која није пострадала од бомбардовања. Али тек што смо сели за сто, Бугаро-

кох. „Зашто? Ви сте ту, зашто онда не бих и ја остао?“ одговорио ми је он.

Принц-регент Александар био је прави друг према својим војницима и својим офи-

Н. В. Краљ као Престолонаследник и Војвода Мишић у робу на Гренишком биеу (Фронт Моравске Дивизије).

Немци почели су да бомбардују и њихови пројектили окружују кућу из близа. Радо знао, изиђем на врата која воде у башту. Па да, нема сумње, гађају кућу. Бугарска шпи-

цирима. Колико лепих вечери смо провели код њега, било у његовој кући у Солуну, било у трпезарији, саграђеној од дебала на Јелаку! За његовим столом човек је сретао

без разлике српске или савезничке официре свих чинова. Често је било јако весело, јер је Балугџић, министар Двора од 1917, стварао расположење, а принц није мрзео да се прошали са својим гостима. За столом је такође био по неки пут у Солуну песник Иво Ђипико. Човек од великог дара, Ђипико је био страховита циција и, уз то, огромна изелица која је волео добре ствари. Стога је пуштао срцу на вољу кад је био позван код принца. Кад би се нагнуо над свој пун тањир, он није више видео ништа друго и није чуо више ништа. Али принц једе брзо и његова послуга је навикнута да доста брзо диже тањире. Требало је тада видети очајни поглед који је Ђипико бацао кад су дизали тањир који још није био празан. Регент се сажалио на њега и наредио да сваки пут кад је Ђипико ту, треба чекати док он не испразни свој тањир. Исто тако је наредио да се остави, после вечере, једна бутеља Шартреза са чашом у једном дискретном ћошку собе да Ђипико може да пије колико хоће. После јела, било у Солуну, било на фронту у Бачу или на Је-лаку, игра се „бриџ“. Принц је хтео да ме научи, али ја никад нисам ништа разумео. Каткад је било смешно гледати играче „бриџа“. Принц Александар остајао је увек хладан, али није било исто с другим играчима, капетанима Старчевићем и Петронијевићем на пример. Ту су падали ужасни прекори партнеру, који је учинио неку грешку.

Улога принца Александра према савезницима Србије није била увек лака, напротив. У више махова, говорио сам о антипатији, чак о отвореном непријатељству на које је

наилазио солунски фронт код извесних савезника. Принц-Регент је био приморан да се неуморно бори да би се добило бар што је најнужније да се може одржати фронт и, да се може напредовати. „Јадни мој пријатељу“, казао ми је принц, „Ја радим само то и радићу то целог свога живота. Сви моји непријатељи заједно нису ми учинили ни половину непријатности колико су ми их створили моји пријатељи“. Али Регент је имао мушко срце. Он је усвојио девизу француског „по-алиа“: „Савладаћемо их“, и он их је савладао. Ето какав је био као војник шеф српске војске Принц-Регент Александар.

У узвишеној личности Њ. В. Престолонаследника Александра као Команданта Армије у Балканским ратовима 1912. и 13. год. као и у Великом рату 1914—18, у коме је Он био Врховни Командант целокупне војске, оличени су: славна историја, морал, дух и менталитет српске војске и српског народа. У тим особинама Великога Вође и Његовог народа и треба гледати ону велику способност, ону челичну истрајност и ону песаломљиву силу духа са којима су они увек стремили да истрају и победе у борби за велика дела: Ослобођења и Уједињења нашега целокупнога Југословенског народа... И победили су. Ослобођени и уједињени Југословенски народ од Триглава и Јадрана до Карпата и Балкана, широм целе Краљевине прославља данас на најсвечанији начин десетогодишњицу срећне владавине свога Врховног Команданта Југословенског Краља Александра I.

Д-р Јордан Стајић, дивиз. ђенерал

Са Престолонаследником Александром у повлачењу кроз Албанију

Као санитетски конзултант Врховне Команде био сам одређен да у једној већој скадарској болници вршим хируршке интервенције и указујем помоћ нашим војницима и грађанима, како онима који су били скоро рањени, тако и старијим рањеницима, којима хируршка помоћ дотле није могла бити указана. Број ових последњих био је у почетку велики, а доцније све мањи и мањи, док је са првима било обрнуто. Са свежим повредама долазили су махом они, који су прешли Љумкулу и Михану, где су били нападнути од Арнаута. Међу овима беше мало рањених војника; већим делом су то била грађанска лица, људи, жене па и по које дете.

Ове свеже повреде биле су добрим делом проузроковане аеропланским бомбама, које су Аустријанци пуштали на наше грађанско становништво окупљено у гомиле. Дејство ових бомби у масама нашег становништва било је страшно; оне су правиле праву пустош са знатним бројем мртвих и великим бројем рањених.

У Сан-Ђовани-у наши грађани, окупљени на морској обали, у очекивању савезничких бродова били су расејани по целом простору у збивеним гомилама. Изнурени и изгладнели, лежали су ови бедници по песку на самој обали или скривени иза сивих стена и кршева. Мада су били изнурени и апатични, ипак су се инстинктивно крили иза оштрих литица и стена, чим је даван трубни знак да непријатељски авион долази. Пузајући се уза стене, тражећи све заклонитија места, личили су на преплашену дивљач. У Скадру пак на знак црквених звона све је бежало у свој већ одређени заклон, да би се сачувало од бомби. Заклони им беху куће и капије; крили су се поред великих грађевина, зидова и т. сл., но све ово беше несигурно и само случај и удес могао је сачувати живот појединаца.

После првих лакших случајева почеше доносити тешко рањене и морибундне. Једни су лежали онесвешћени, већ у агонији, док су се други превијали од болова и јаукали тако да им се глас разлегао по несрећним скадарским улицама.

Док су једни овако гинули, скадарским су се улицама вукле људске сенке наших болесних и изнурених војника и избеглица.

Није био редак призор видети на улици човека како умире од изнурености и болести. Колера и друге заразне болести почеле су косити људе. Болничарске патроле су скупљале ове јаднике и носиле их у нашу пољску болницу — или на гробље. Изнурени од пута и глади ови честити синови малене Србије издржавали су надчовечански глад и све тегобе чувајући свој понос и своју племенитост.

Приближавали су се Божић и Нова 1916 година. Са надама ишле су Богу молитве за спасење и за бољу срећу у новој години. Тих дана се пронесе вест да је Престолонаследник Александар теже оболео. И заиста 23. децембра позвао ме је по наређењу Престолонаследниковом Његов лични лекар, Д-р Свет. Моачанин у конзилијум заједно са санитетским пуковником Д-р Мих. Петровићем, Д-р Коеном и Д-р Чедом Михајловићем. Престолонаследник је лежао у једном бољем скадарском хотелу озиданом од слабог материјала. По свршеном прегледу саопштили смо Његовом Краљ. Височанству да је потребно одмах извршити операцију. Њ. Височанство је усвојило наш предлог и наредило ми да извршим операцију уз асистенцију осталих присутних лекара. Одмах су у самом хотелу припремљене просторије, да би се у њима могло оперисати, и донето је све што је за то било потребно.

Високом болеснику је одмах после операције било боље, и стање се из дана у дан поправљало. Ми смо били непрекидно уз Њега, дежурајући наизменце, радосни због успешног лечења. Страхovali смо само да која бомба из Аустријских авиона не удари у ову трошну зграду, саграђену од дрвета и непечене цигле. Нарочито је због овога забринут Ађутант и Маршал Двора, ђенерал-штабни пуковник г. Ђ. Остојић, и трудио се да све учини, како неби дошло до ове несреће. На тавану су постављене дебеле даске, да бомба на њима експлодира и не доспе у унутрашњост куће, а болесника са постељом смо преносили у ходник и поред кревета намештали ормане, да би се на њима и на зидовима ходника задржали горњи делови куће при рушењу. Страшни су то били моменти! Чим се обзнани долазак непријатељских авиона а ово је било свакодневно, извођени су били ови радови.

У истој згради била је свита Њ. Кр. Височанства, лекари, гарда и послуга — сви као да су у овим моментима чекали час страшне судбине. Једино нас је храбрила и успокојавала присебност и хладнокрвност Високог болесника, који је преживљавао ове моменте без икаквог неспокојства и страховања са једном мирноћом и храброшћу достојном дивљења.

Дани су промицали. Наше трупе и велике групе избеглица пролажаху кроз Скадар. Код Високог болесника се стање из дана у дан побољшавало; Он се нагло опорављао. Почеле су биле већ и уобичајене посете и записивања у Дворску књигу. Поред дипломата из савезничких земаља и наших угледних државника Њ. Кр. Височанство је посетила и Његова тетка, црногорска принцеза Ксенија, која је посетила и нашу болницу, тражећи да се лично упозна са мном и да види раненике.

Нечујно, неприметно, без икаквих утисака, прошао нам је Божић и осванула је нова 1916 година. Наш пацијент се осећао врло добро, али је још био у постељи. Задовољан успехом операције својеручно нас је одликовао Карађорђевог Звездом IV степена и уз то још богато наградио.

Неколико дана доцније под притиском непријатеља морали смо напуштати Скадар. У очи поласка састављена је листа оних, који ће и даље остати у пратњи Њ. Кр. Височанства. И ја сам имао част да уђем у списак ове свите, и да успут и даље негујем и лечим Њ. Кр. Височанство.

Сутра дан рано имали смо се кренути из Скадра. За пренос високог болесника узели смо једна наша двоосовна кола са коњском запрегом, у која смо сместили гвоздени мадрац са федерима од жице, а преко овога један душек, тако да се без великих потреса могло удобно лежећи путовати. Ишло је се ходом по доста добром путу од Скадра до Љеша. Трупе и избеглице које смо стизали успут, поздрављале су Престолонаследника. Кад смо пролазили поред Брдице, знајући да сам учествовао у борбама око Скадра 1912—1913. године — Престолонаследник се заустави и затражи ми да му покажем распоред наших јединица приликом напада српских трупа јануара 1913 год. на Брдицу. Живо се интересовао свима детаљима ове битке. Још су се око Брдице налазиле бодљикаве жице са укопаним гвозденим стубовима, испред којих се налазе дубоки канали пунни воде. Показујући овај положај и равно поље између Брдице и наших положаја на Мелгуши описао сам Му страшну артилериску ватру коју су били осули турци са Тарабоша, Бардањолта, Града и Тепе. При првом покрету наших јединица а убитачним дејством њихове артилерије наше трупе су биле спречене да напредују, оставивши на бојном пољу неко-

лико жртава. Ноћу 26 јануара био је поново извршен напад, који се рђаво по нас завршио кривицом неких наших старешина. Наше трупе својим храбрим држањем ипак су успеле да продру на сам Брдички положај али га нису могле одржати пошто су сви околни положаји у непосредној близини били доминирајући.

У овој борби изгубили смо близу 700 заробљених, више десетина мртвих и 719 ранених.

Са необичном пажњом и интересовањем Он је све ово посматрао и слушао.

Албанија. — Ево нас понова да у њој оставимо знатан број жртава и да је у историји наших ратова понова обележимо тужним и црним успоменама. Земља у којој нема осећаја и у којој се губе осећаји.

Љеш је можда једна од најнечистијих варошица на свету, без игде ичега културног. Има неколико кућа где човек може наћи само склониште и ништа више. Двоспратна ућуматска страћара, зграда, у којој сам 1912—13 године провео шест месеци, понова ме прима у своје страшне просторије, у које уводим и нашег Престолонаследника. Сместили смо га у највећу одају на првом спрату, окренуту југу, према цамији, са које је и тога дана мујезин својом монотоним песмом позивао верне на молитву.

Мадрац и душек из кола згодно су нам послужили да створимо удобно лежиште нашем високом болеснику.

Пре него што је дошао у овај стан Он се задржао на обали Дрима, где је примио рапорт уваженог војводе Степе о стању трупа, које су биле под његовом командом, и тражио обавештења да ли је у луку Сан Ђовани приспела лађа којом је имао да се превезе. Извештај је био негативан и врло неповољан. Лађа није дошла а и транспорт трупа и избеглица се вршио врло неуредно, због торпиљавања савезничких бродова. Дан раније је у непосредној близини пристаништа торпиљан један брод са нашим добровољцима који су из Америке кренули браћи у помоћ. Због тога је Њ. Кр. Височанство, кога је све ово јако дирнуло, био принуђен да у Љешу остане два дана и ту сачека обећани брод.

Моји стари познаници Арнаути из Љеша и околине, нарочито они којима сам био раније указао лекарску и хируршку помоћ, потражише ме и понудише да ми донесу штогод од хране. На тај смо начин осигурали исхрану нашег Високог болесника.

Задржавши се у Љешу Он ми је наредио да видим у каквом су стању наши болесни војници, где су смештени и како се негују. О овоме се прво распитао преко војводе Степе и стари војвода, вазда пун нежности и осећаја, сузним очима Му је причао о очајним и бедним приликама, у којима се на-

лазе трупе а нарочито болесни војници. И ја сам обишао ове просторије, у којима су лежали болесни војници. Лежали су на земљи без неге, лекова и без животних намирница. Када сам Му описао како се наши болесници налазе у рђавом стању и како оскудевају у храни, Он ми је наредио да се одмах све што је било за њега лично спремљено (чај, шећер, бисквит и др.), преда г. Д-р Љубинку Ивковићу, који се бринуо о њима да он то раздели тешким болесницима. И све што је било спремљено за високог болесника раздато је болесним војницима док је Он сам остао без и једног парчета.

Болесници бежаху смештени у малој турској касарни и њеним шталама и у једној недовршеној згради за школу, у којој смо некада, приликом заузећа Љеша 1912 год., били сместили заробљене турске офицере.

Све веће масе пристизале су у Љеш. Како овде нису могле наћи ни склоништа ни довољно хране, већина је одмах настављала пут за Сан Ђовани са надом да ће се тамо моћи укрцати и на тај начин опростити једном од ових мука и патњи.

Прећи само преко мора — а куда? — нико то није знао, али само ићи даље и даље небити једном био крај овој страшној беди и невољи.

У колико је више света пристизало у толико су невоље и беда биле веће. Могли су се видети страшни призори које су болести и експлозије бомбама причињавале на сваком кораку. Ту се тек осетило како се лако умире: било од болести и изнурености, било од распрсканих бомби. На очиглед свију торпиљирани бродови пуни света тонули су у води без заштите и помоћи. Свет се привикао на све ове призоре, и са резигнацијом и хладнокрвношћу очекивала се слична или иста судбина.

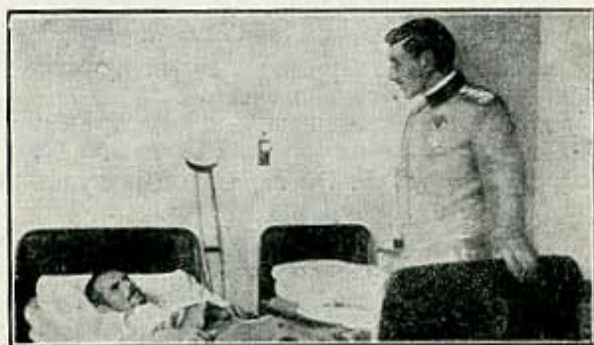
На Конференцији на којој се расправљало како да нам се притекне у помоћ, одлучено је да Италија изврши транспорт преко мора, Француска да нас снабде оружјем а Енглеска обмундировном спремом.

Бродови који су врло ретко пристизали у Медовско пристаниште напуштали су га врло брзо из бојазни да не буду торпиљирани. Због ове журбе нису имали времена да истоваре све намирнице, које су собом били донели, и пошто су укрцали само нешто мало људства бежали су журно натраг.

Овако држање Италијанске морнарице изазвало је страхан револт; масе су морале бити упућиване да продуже пут сувим ка Драчу. Тај пут, који је и за најздравијег тежак и непроходан био је смртоносан за изнемогле и болесне. Па ипак, то беше једини пут ка спасењу и њиме се пошло. Информације о путу од Љеша до Драча, које су поједини команданти давали Престолонаследнику говориле су, да је овај пут очајно рђав. Остало

се ипак при томе да Он сачека обећани брод, који је имао да га превезе у Драч или Валону и ако је опасност од аустријских сумарна била врло велика. Престолонаследник је био тачно извештаван о свима незгодама и несрећама, које су се дешавале у Медови приликом укрцавања.

Дошао је у Сан Ђовани и командант за евакуацију и прихватање српских трупа, француски генерал Мондезир. Изненађен овим очајним приликама и страшном ситуацијом у којој се налажаху наше трупе и избеглице, међу којима беху и одељење Врховне Команде, хтео је да заведе ред и издао је наређење да се све трупе крену даље сувим за

Њ. Кр. В. Престолонаследник Александар при обиласку рањеника по болницама

Драч и Валону. Немоћни су протествовали али без успеха. Сви, који су могли кренули су се за Драч. Велики број немоћних, болесних и изнурених остали су на обали да изумру или да буду побијени од Арнаута и непријатеља који је већ био заузео Скадар и задржао се на Бојани. Ово наређење да се иде сувим и очајно стање у коме су се налазили неки делови наше војске, а нарочито избеглице, побудило је генералштабног пуковника г. Драгомира Милојевића, који је био придодат као посредник штабу Француске Команде, да извести Престолонаследника и не били Он својом интервенцијом код савезника поправио ово очајно стање те да не остане толики свет на обалама да изумре од глади и у највећој беди. Милојевићев извештај о правом стању ствари толико је потресао Престолонаследника, да је Овај позвао себи у Љеш генерала Мондезира. Генерал још разјарен и утучен овим нашим очајним стањем дошао је у „ућумат“ где је био Престолонаследник. Висок, крупан и импозантно држање, сав црвен у лицу оставио је у предсобљу капу непоздравивши се ни ским и после пријаве ушао је у Престолонаследникову собу. Како су зидови били дебели свега неколико сантиметара а врата танка и на појединим местима напукла, то се могло прилично добро чути кад се јаче и гласније у соби говорило. Престолонаследников глас је

у почетку био доста тих, ма да су речи биле изговорене са неком оштрином. Доцније му је глас постајао све јачи и оштрији.

Овај пријем није дуго трајао. После краткога времена изишао је ђенерал скрушен, блед и погнут уједајући се за усне, зграбио је капу и врло лепо поклонивши се изашао је из стана. Очигледно да није најбоље прошао и да је била побеђена његова упорност.

После ђенераловог одласка позвао ме је Њ. Кр. В. к себи. Затекао сам Га бледог и врло узнемиреног, упола усправљеног у постељи коју због слабости и изнурености још није напуштао.

Кад сам ушао рекох:

„Изволте Височанство!”

„Звао сам вас докторе, да ми промените завој”, рече Престолонаследник.

Приступио сам послу, али сам Га умолио да се мало одмори од овога душевног потреса, на шта ми Он изрази своје душевно узбуђење отприлике овим речима:

„Докторе, никад у животу се нисам толико много револтирао као ово данас. Наши бедни и измучени људи треба да остану ту да у мукама и највећим невољама изумру, само за то што се они боје да дођу са бродовима. И место да њима заповеди, он заповеда беднима и немоћнима да иду даље. Како и на који начин? — То ме је толико наљутило да сам ђенералу говорио јачим и више заповедајућим тоном, да се учини све да би се наши спасли. У тој љутини и револту заборавих се једног момента и како је капа била близу мене треснух је и ено је где је чак одскочила. Криво ми је што је до овога дошло али ме боли душа кад помислим на наше сироте људе”.

После овога доста се брзо расчистило у Сан Ђовани-у. Нарочито су евакуисани изнурени, болесни, и немоћни. Његова је реч и овога пута имала сретног успеха и спасла је многе и многе животе наших грађана.

Пријављен је био за сутра брод који ће одвести Престолонаследника. Радовали смо се што ћемо напустити ово страшно место, и то је била једина радост из овог времена. Ја сам непрестано стрепио, да се нашем болеснику под оваквим бедним хигијенским приликама што не догоди, те сам са много нестрпљења очекивао овај одлазак.

Сутра дан око 7 сати изјутра, полако спустисмо Престолонаследника низ басамаче водећи га под руку. Подштапајући се дошао је до кола. Од некуда — јамачно из Скадра — нашли су били један затворен фијакер са два седишта. Кола беху доста добра. Кад смо Га сместили у кола, наредио ми је да седнем поред њега. После операције ово му је било први пут да устане и да се креће. Пут од Љбеша до Медове био је доста незгодан, усечен у стену и неуравњен. Ишло се по њему са

великим трускањем. Дугачак је шест километара.

Успут саопштише Престолонаследнику да је Њ.В. Црногорски Краљ Никола са принцом Петром стигао јутрос рано у Сан Ђовани. Ова вест је била изненадна; мене је пак леона интересовало виђење Деде с Унуком. Краљ Никола нас је дочекао у непосредној близини пристаништа испред зграде Лојдове агенције. Стари Краљ се диже са своје столице и два три корака приђе у сусрет своме Унуку. Загрише се и пољубише се. Пошто се поздравио и са принцом Петром, Престолонаследник седе лево од Краља Николе. Иза њих смо стајали принц Петар, потпуковник Драшкић и ја. Ја се нисам смео удаљити од мог болесника.

Како смо стајали у непосредној близини то смо чули и цео разговор који се водио између Деде и Унука.

Стари се Краљ распитивао како је сад Престолонаследник са здрављем и како се осећа.

„Са зебњом и страхом сам се распитивао за Тебе и хвала Богу кад је сад добро.”

Даље је било говора о политичким приликама и о припреми за ово повлачење које је старог Краља у неколико изненада задевало, те се није довољно припремио за овај пут.

Како се још неко време имало чекати на брод, то су Краљ и Престолонаследник пришли ближе обали и сели поред саме обале, посматрајући укрцавање једног дивизијона наших пољских топова, који беше једини овамо приспео. Недалеко од Престолонаследника једна жена са дететом молила је и преклињала да и њу приме и укрцају у овај брод. Речено јој је, да ће овим малим бродом ићи само војници овога дивизијона и да за њу нема места. Она је богорадила више детета ради, које се је једва кретало. Приметивши ово нареди ми Престолонаследник да саопштим начелнику саобраћајног одељења Врховне Команде ђенералштабног пуковнику г. Мил. Зечевићу и његовом помоћнику потпуковнику Мил. Недићу, који су овим пословима руководили, да приме и укрцају ову жену и дете. За време док сам ја ово наређење извршио остао је потпуковник Панта Драшкић код Престолонаследника а г. Риста Љумовић код Краља Николе. Ускоро дође по мене потпуковник Драшкић и рече ми, да ме зове Њ. Кр. Височанство.

„Докторе”, рече ми Престолонаследник, „Њ. В. Краљ Никола жели да вас упозна”. Поклонив се Краљу Николи а Он ми пружи руку и рече:

„Господине, драго ми је да Србија има таквих синова и са таквом спремом као што сте Ви. Ви сте моме Унуку вашом хируршким

вештином живот спасли и ја вас у знак мога Краљевског признања одликујем Даниловим орденом II. степена".

Изненађен овим, поклоним се и најлепше заблагодарим Њ. Величанству на високој Краљевској пажњи па станем на своје место у непосредној близини.

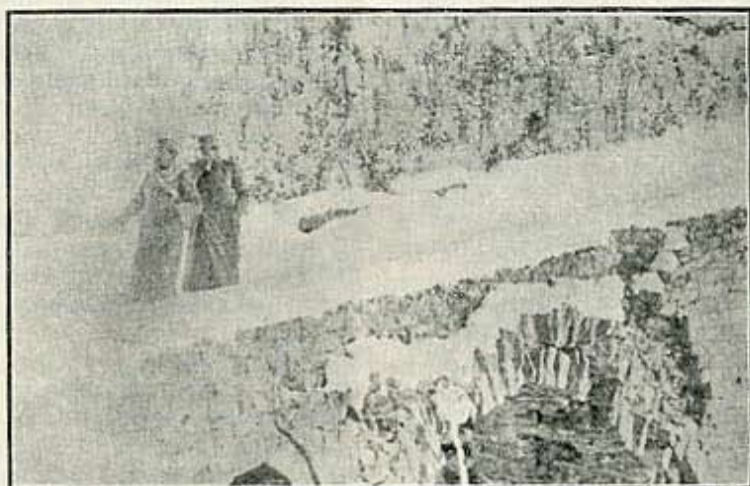
Краљ и Престолонаследник продужише обичне разговоре. У том моменту једино грађанско лице, лепо обучено и обријано, носећи неке мале кожне торбе прође испред Краља и Престолонаследника. Тог момента Краљ Никола прекиде разговор који се водио на српском и настави га много гласније на фран-

а за њима Драшкић и ја. Принц Петар и пуковник Остојић раније су отишли и прегледали чамце. Кад је Краљ Никола био скоро при крају моста и већ скоро да уђе у чамац, застаде и окрену се да пође натраг. Сви смо стали гледати љубопитљиво зашто се седи Краљ враћа.

На обали је стајало доста Црногораца, који су посматрали ово историско укрцавање њиховог Краља и српског Престолонаследника.

Кад се приближи обали Краљ рече:

„Неопростих се са народом“ и зауставивши се испред њих рече:

Престолонаследник Александар у албанском снегу

цуском језику. Затим се окренуо више у лево и пруживши руку према пирамиди, коју је наша војска подигла изгинулима од „хамидије“ и рече:

„Видиш ону пирамиду, кад бих ја био свемоћи овога света, онде би подигао синагогу, да се сви јевреји моле Богу“. — Непознато лице прође; приметно да је ослушкивало говор Краља Николе.

Престолонаследник изненађен овим речима обрати се Краљу:

„Неразумем зашта ми ово говорите“?

„Видиш овога, — рече Краљ — показујући на мимо пролазећег грађанина италијанског јеврејина. То је италијански Конзул на моме двору и тај ме је човек изео“.

Ове речи су биле њему упућене.

После кратког времена известише, да је приспео брод за Краља и Престолонаследника и два моторна чамца се већ приближаваху пристаништу. Од обале до лађе имало је да се пређе чамцем више од једног километра, јер бродови нису могли пристајати уз обалу. Са копна се пружао преко воде дрвени мост уз који су лево и десно пристала оба моторна чамца. Краљ Никола пође напред, за њим нешто позади лево Престолонаследник

„Браћо под притиском надмоћнога непријатеља ево присиљени смо да напустимо нашу милу отаџбину и ведрa чела идемо у свет, али запамтите да ћемо се ведрa чела и вратити. Збогом браћо!“

Тужно и потмуло чу се са обале глас „збогом господару!“ Краљ се онда окрену полако и оде право у моторни чамац, у коме Га дочека један италијански капетан морнарице а прихвати Га принц Петар. Затим је у исти чамац ушао и Престолонаследник коме су капетан брода и пуковник Остојић помогли да се укрца. Пуковник Остојић се онда вратио и самном укрцао у други чамац. Док смо се ми овамо намештали, дотле се некакав жив разговор водио на Краљевом чамцу. Били смо већ готови за полазак кад преко овог дрвеног моста чусмо глас принца Петра који викаше: докторе, пуковниче! — Остојић и ја се дигосмо, погледамо на страну принца Петра који нам докикиваше:

„Ено Престолонаследник је изашао“ — показујући нам у правцу ка копну где преко моста Престолонаследник погурен и подштапајући се иде. Одмах смо напустили чамац и пожурили к њему.

Прва помисао ми је била да му није што

позлило, јер је то био први дан да је тако дуго био на ногама. Чим сам Га стигао упитао сам:

„Височанство, да Вам није зло?“

„Не докторе, него ово су страшни људи, ово је ужасан свет!“

Ове речи беху изговорене са жестином и једним тоном који је био израз чуђења и љутње. Ни ја, ни пуковник Остојић у први мах нисмо знали на кога се ово односи. Прибрани а да би расветлили шта се догодило први се ја усудих да упитам:

„Опростите, Височанство, не разумем на кога се односи то што рекосте“.

„Та то је ужасан и чудноват свет! Ја сам био уговорио да ме превезу у Драч или Валону, на шта су они дали пристанак, а сад кад сам већ ушао у чамац и кад је требало да се укрцам у брод, капетан брода ми саопштава да је добио налог од своје Владе да ме води у Италију, у Бриндизи. Ја то нећу. Ја се нећу да одвајам од мојих војника, од моје војске“. — И одлучним гласом додаде: „Ја ћу с њима, па како буде њима тако нека буде и мени.“

Беше нам све јасно. И тога момента изађе ми пред очи страхан пут од Љеша до Драча, онакав каквог сам ја познавао и каквог су га описивали извештаји добивени од неких команданата, да је на неким местима, нарочито сада у зимским јануарским данима непроходан. „На многим местима може се проћи само преко лешева коња који су се изнурени заглавили у глибу и ту уинули“, тако је гласио један извештај. — Па зар тим путем поћи?! — Престолонаследник се је једва кретао; није био у стању да јаше; колима се тим путем не може. Био сам одмах свестан да ће на таквом путу врло рђаво проћи, и да ће га превалити са највећим тешкоћама. Ово ме је нагнало да му кажем своје мишљење:

„Височанство, пут којим треба да идемо непроходан је и страхан. Нећете Га моћи овако изнурени проћи“.

„Како могу моји војници тако ћу и ја“, рече Престолонаследник.

Моје мишљење прихвати и пуковник Остојић, те смо обојица наваљивали да лађом дође у Бриндизи и одатле да иде даље у Драч или Валону. У Бриндизи-у би лакше дошао у додир са нашим Савезницима и утицао на њих да се убрза наша евакуација и снабдевање.

Све ово није ништа помогло. Престолонаследник је одбио наше предлоге и дискусију пресекао речима:

„Господо, ја вас обојицу добро разумем. Ви сте ожењени и имате своје породице, за које је ваш живот драгоцен. Ја вас зато ослобађам ваших дужности. Идите куда год хоћете, а ја остајем са мојом војском“.

Ове страшне речи биле су такав удар за нас и ма да на то нисмо мислили, ми се нисмо

бранили; ућутали смо и пошли са Престолонаследником на копно у правцу онога фијакера, који нас је довео. Ћутећи ушао је у кола и опет наредио да седнем поред њега.

После кратког времена опет је проговорио. Чудило Га је ово што се овде ради. Кад се једном утврди програм нису га смели без његовог пристанка мењати. Казао је капетану брода да ће се укрцати само ако пристане да га вози у Драч или Валону, у противном не пристије на укрцавање. Капетан је рекао да мора извршити наређење своје Владе. Он му је онда одговорио да на то не пристаје. На то му је Краљ Никола рекао:

„Онда ти изиђи и продужи пут сувим“.

И Престолонаследник је изашао из чамца а Краљ Никола и принц Петар су отишли преко Италије за Француску.

Вратили смо се у Љеш да преноћимо и да се за пут припремимо. Есад паша нам је био врло наклоњен и где год је могао чинио нам је услуге. И његови чиновници били су врло предусретљиви. Ставио је био на расположење Престолонаследнику један вод коњаника Арнаута под командом једног његовог коњичког официра. Овај официр је познавао све путеве, те се понудио да спроведе најудобнијим путем, којим се донекле може и колима ићи. Опет смо узели у комбинацију наше кочије, гвозден мадрац и душек, а за сваку евентуалност наредио сам да се понесу и једна добра носила. Уз ову пратњу ишао је вод гардиста пешака. Крену смо се. Ишли смо глибавим путем поред морске обале. Две јаке врране кобиле лако су вукле кола. Пред колима је јахао први ађутант и Маршал Двора пуковник Ђ. Остојић, а позади смо јахали Ђенералштабни пуковник Петар Пешић, који се вратио из Црне Горе, где је био делегат наше Врховне Команде, ја и остали. Ишло се полако и тешко, али се ипак одмицало, док не дођосмо до злогласне реке Матиге. Река је била брза и дубока а нигде моста. На месту где смо имали прећи, беху два чамца као корита, у којима се свет превозио помоћу конопца. Кола су морала бити расточена, са коња скинути су амови и остављени само улари. Превозили смо се најпре ми на другу обалу, затим су кола пребечена чамцима и најзад су препливали коњи које су војници из чамца држали за уларе. Понова су намештена кола и настављен пут. Око овога прелаза били смо прилично издангубили. Продужили смо пут кроз један шумовити и баровити предео где су настале нове тешкоће. Терен је био глибовит и тешко пролазан, тако да су коњи с муком извлачили кола из блата. Најзад се на једном месту кола заглавише тако да их више нико није могао извући. Морали смо их оставити у овој пустињи и наставити пут који беше све гори и гори. Престолонаследника намештимо на носила која су гардисти носили на рукама. Тако стигосмо

на обалу реке Ишме, на којој су два енглеска инжењерска официра импровизирали некакав мост, преко кога смо лако прешли. Ова два Енглеца били су однекуда доспели у нашу војску и са нама се повлачили. Кад смо прешли ову реку, већ се сумрак спуштао и испред нас се указиваше један купасти брег. Есад-пашин капетан нам објасни да је на том брегу варошица Ишма, где треба да преноћимо али се до ње има око брда ићи око пет до шест километара док овако попреко нема ни пун километар, само је много блата и глиба. Учини нам се да ће се и преко блата моћи доћи до Ишме, те пођосмо тим краћим путем. После краткога времена наиђосмо на глибовита места и желећи да их заобиђемо све смо дубље и дубље упадали у глиб тако да се скоро нисмо могли кретати. Потпуковник Драшкић као најачи узео је Престолонаследника на леђа да га преко овога места пренесе. Носећи га једва је ноге извлачио из густога блата у коме му чизме остајаху а нога се из њих извлачила. Ја сам био упао у глиб из кога нисам могао даље ићи и већ ми одозго у чизме блато улазило. Д-р Чедо Михајловић ми поможе да се извучем а затим сам морао ја њега извлачити. Једва смо се живи из овога блата извукли па се узбрдо упутисмо у Ишму.

То је било мало местанце на брежуљку са једним пространим турским ханом. У средини хана виселе су вериге о које је био обешен катао. Дим је ишао кроз кров. Таванске греде бежу црне и чађаве као и зидови. Чим смо овде стигли била је одређена једна већа и пространа соба за Престолонаследника. За лежиште узех носила која подесисмо за спавање. Како сам знао да по овим хановима има стеница и вашију носио сам из Скадра у ручној апотеци нафталина, који сам посуо око кревета односно носила. Пошто сам смеистио Престолонаследника, вратим се у хан међу наше, где на моје велико изненађење видим старог познаника из Љеша из времена 1912—1913 год., који је некада био турски благајник а сада Есад-пашин срески поглавар. За време мога боравка 1912-13 год. у Љешу лежио сам му дете и жену од тешког тифуса. Он ми приђе: „аман, ти ћеш код мене кући да спаваш и да вечераш, моји ће ти се радovati да те виде“. — Из појмљивих разлога одбио сам његово гостопримство али сам га замолио, да нам нађе сена или сламе да можемо под себе прострти и ако може да нам донесе нешто за јело. „Све ће да бидне“ рече он.

Заиста не прође дуго а донесоше два тоvara сена те то размесисмо по ханском поду и на томе проводисмо ноћ. Ускоро мој добри и благодарни „таксидар ефенди“ донесе целу печену ћурку (индушку) — на пиринцу. Прво сам однео Престолонаследнику да се послужи, па смо се онда и ми сви прихва-

тили. Сваки је узео по парче печења а пилав смо морали узимати рукама. Ово нас је мало окрепило после оног тешког и изгладног пута.

Преноћили смо на миру и релативно добро. У заказано време — у 6 сати изјутра — били смо на ногама спремни за пут. Одавде смо ишли једним малим узвишеним гребеним од Ишме у правцу ка Шијак-базару. Дан беше ведар. Сунце нас загреваше својим благим зрацима. С времена на време десно од нас видело се море. Чини ми се да је то био једини дан кад смо осетили божју милост. Војници су по четворица на раменима носили Престолонаследника на носилима. Ми смо махом пешачили. Изненада се кроз ову тишину зачу авионски мотор и указа се један авион који је долазио из Драча и ишао право к нама. Заустависмо се за тренутак и склонисмо се поред једног шипрага. Авион се вероватно враћа из Драча где је био у циљу бомбардовања. Предео кроз који смо пролазили беше јупан, и много је лично на наше крајеве. Сви смо осетили ову сличност и тужне мисли нас за моменат одведоше у изгубљену милу отаџбину. Ћутећи прођосмо тај лепи крај и нађосмо се поред једног шумарка где беше неколико турских гробова и једно турско тулбе. Ту смо се зауставили и по наређењу Њ. Кр. Височанства поделише нам по мало конзерве из кутија и по кришку хлеба. Овај кратки обед прошао је у ћутању и после кратког одмора продужисмо пут да ускоро избијемо на широки царски друм, који води из Тиране у Драч. Ово пријатно изненађење постаде за нас још веће и пријатније кад угледамо два аутомобила и нашег посланика код Есад-паше г. Тих. Поповића.

Г. Поповићу је Есад-паша ставио на расположење ова два луксузна аутомобила да дочекају и превезу Њ. Кр. Височанство. Аутомобили су били својина некадањег принца од Албаније Вида, који је под притиском револуционара морао брзо напустити земљу те није имао времена да понесе све. Многе његове ствари пале су онда револуционарима у руке а њима је сада располагао Есад-паша као његов наследник.

Престолонаследник сео је у један аутомобил лево од њега г. Поповић а испред г. Поповића сам сео ја по наређењу Престолонаследниковом. Напред поред шофера сео је потпуковник Драшкић. У други аутомобил поседали су остали.

Када смо кренули ка Драчу учинило ми се као да смо побегли несрећи из руку.

Од Шијак-пазара до Драча лево и десно поред друма наша војска беше прекрила поље. Ешалониране трупе чекале су на ред за укрцавање. Ма да нису знали ко иде аутомобилом изненађени војници брзо су познали свог омиљеног Престолонаследника. Одушевљено су поздрављали Онога, који се и у нај-

тежим часовима није хтео од њих одвојити, који је остао да као неуморан радник заједно са њима полаже темеље будућој Југославији. Спонтано и са пуно љубави поздрављали су официри, војници и избеглице свога омиљеног Врховног Команданта, Принца-Регента Александра.

Кроз масу света ушли смо Драчким улицама у варош. Он је отсео у нашем послианству где му је био спремљен удобан стан. Престолонаследник је наредио да на спрату поред његове собе буде посланик г. Поповић, а у једној соби пуковник г. Остојић и ја. На доњем спрату су били ордонанси официра и остала лица. Један део Његове пратње сместио се у непосредној близини од двора у другим кућама. Овај бољи смештај Престолонаследников на и наш ублажио нам је тренутно муке и патње, те се осећасмо да смо заиста донекле побегли од зла.

У пристаништу беше живо. Укрцавају се трупе, па и снабдевања има те је бољи живот и више наде. Но и овде се осећа она сва несигурност од аеропланских бомби и осталих недаћа. Сутра дан пре подне Есад-паша је посетио Њ. К. Височанство. Сусрет је био врло срдчан и пријатељски. Ово пријатно расположење није дуго трајало. Већ другог дана пуштена је из авиона једна велика бомба, која је имала за циљ наше посланство. Пала је у непосредној близини и ударила у један назови двоспрани хотел, који се је срушио до земље. Потрес је био страхан. Из рушевина се чуо јаук и подмукло запомагање. Са свију страна се трчало у помоћ. Сви смо дошли да спасавамо па и Он је дошао да од своје стране учини шта може. Почеше водити једног по једног. Ту је погинуо пуковник Андрејевић, чија глава беше потпуно спљоштена, затим синчић уваженог г. Манојла Лазаревића, који је и сам био јаче повређен. Међу мртвима било је и мештана са поломљеним главама и удовима. Један међу повређенима, кога су извукли скоро онесвесно из рушевина и коме Д-р Моачанин указиваше помоћ, спомињао је моје име те ме позваше к њему. То беше мој брат од стрица, који је после задобивених повреда и тетануса једва остао жив. И многи други су нађени мртви у овим рушевинама.

Пошто су авиони за бомбардовање нарочито тражили наше посланство, није се могло овде дуже остати. Есад је предложио Престолонаследнику да се пресели у село Рес, близу Драча а у непосредној близини Шијак-пазара. Тамо је Есад имао свој чифлук. Лепа зграда Есад-пашина била је претворена у зградиште али су остале зграде за његово особље биле у доста добром стању. У њима се смести смо. Потребан намештај за Престолонаследника донет је из посланства а ми смо добили доста сламе а послужили смо се и својом ратном опремом. Сада смо били мирни.

Лепо пролећње време нас је доста освежило. Снабдевање војске беше прилично добро и евакуација се вршила редовно, те се и расположење међу официрима и војницима побољшавало ма да је и даље било бомбардовања из авиона.

Између Драча и Шијак-пазара видесмо и једну италијанску бригаду са одличном опремом. Ова је бригада имала да буде заштитница и да зауставља непријатеља док се ми не укрцамо. Но лоше је среће била, јер како смо доцније сазнали она је у целости била заробљена.

Једнога дана предвече Престолонаследник је изашао из куће и шетао се у непосредној близини. Поред пута лежали су изнурени и болесни један каплар и један редов који су изостали иза својих другова, упалих очију и образа; бледи и испијени једва су одговарали на постављена питања. Престолонаследник је одмах наредио да се оба војника сместе на сламу у једној собици. Д-р Михајловић и мени нареди да их прегледамо и предузмемо лечење. Он их је свакодневно обилазио и распитивао се како им је. Лекове и све што је требало за лечење наредио је да се да из Његове ручне апотеке а храна из Његове кујине. Његовим настојавањем спасена су ова два војника и пренесени на Крф. Колико је задовољства и среће осећао што су ова два млада живота његовим настојавањем сачувани могли смо само ми из Његове непосредне околине да видимо.

Приближио се дан када су већ и последње трупе имале да пођу те је требало да се укрца и Престолонаследник. Једнога јутра у 7.30 часова имали смо се укрцати за Крф. У очи поласка дошао је Престолонаследнику онај исти италијански капетан и саопштио Престолонаследнику да му је његова Влада наредила да Га моли за извешаје што је прошлог пута учинила ону некоректност и ставља му сад на расположење своје услуге и бродове за превоз на Крф.

Захваливши се на овој пажњи Престолонаследник га упуту у Драч Ђенералу Бојовићу, који је био одређен да организује овај транспорт. Када се тамо пријавио Ђенерал Бојовић саопштио му је да су Французи ставили на расположење своје ратне бродове за превоз Њ. К. Височанства и његове свите и да се ова понуда не може без разлога одбити, јер би то увредило Француску Владу.

Беше сунчан и ведар дан. Море је било мирно те му површина изгледаше као огледало. Два контра торпилера беху у пристаништу. У први брод укрца се Престолонаследник, Маршал Двора, Д-р Михајловић и још неко а у други ми и остали. Чисти и лепо одевени морнари стајали су постројени и одавали почаст уз звуке трубе. Бродови се кренуше по мирној зеленој морској површини, остављајући за собом белу пенушаву браз-

ду, на коју су се с времена на време спуштали галебови. Иза нас је све даље и даље остајао Драч. Није било прошло ни пола сата како смо оставили обалу а над Драчем се указа један авијон и у том моменту се уздиже високи водени стуб у његовом пристаништу. Циљ је био промашен, бомба је пала у море.

Наше бродове са стране и позади пратила су два енглеска и два италијанска брода ради осигурања. Пролазили смо поред Валонског и улазимо у Крфски залив. У Крфском пристаништу беху многобројни бродови. Недалеко од пристаништа зауставише се оба наша брода и из пристаништа упути се један већи бео моторни чамац ка Престолонаследниковом броду. То беше Командант француске флоте, који је журио да поднесе рапорт Престолонаследнику и да Га прими и превезе на обалу. Другим чамцем се и ми искрцасмо. Један јединствен осећај, осећај радости и нечега узвишенога беше у нашим душама овога часа. На обали беше Претседник Владе покојни Никола Пашић, са осталим члановима Владе; до њих је стајао постројен један батаљон 6 пука са заставом и музиком а до њега једна чета француских алпинаца и једна чета енглеских војника. При појави Њ. К. Височанства одјекнула је команда: „поздрав на десно“ а музика је засвирала нашу народну химну. Чланови Владе и околни свет скидоше капе, чете узеше оружје на поздрав. Осетио сам како ми срце од радости бије јаче и силније и да су ми очи пуне суза. Погледах у друге око себе, многи већ брисаху сузе...

Дочек се сврши и Њ. Кр. Височанство оде у свој хотел...

Данас, кад се навршује десетогодишњица ступања Њ. В. Краља Александра на престо, кад је окружен љубављу и оданошћу народном и данас је Он исто толико близак своме народу као што је био на бојном пољу близак својим војницима. Љубав целокупног југословенског народа према своме Краљу и љубав, коју Краљ гаји према своме народу

најјачи су темељи Југославије. И као што је на бојном пољу у свима приликама највећу пажњу поклањао својој војсци и њеном добру, тако и данас као Владар ево чини нај-

Њ. Кр. В. Престолонаследник Александар обилази бојне болнице у Солуну, где га дочекује управник истих д-р Ј. Стајић

веће напоре за добро и напредак свога народа. Он и данас над својим народом лебди са пуно бриге, родитељски и мудро, стварајући му најлепше путоказе срећи, великом благостању и сјајним напредцима.

Београд је дочекао 1918 г. Њ. Кр. В. Престолонаследника Александра са неограниченом радошћу и захвалношћу

— Краљ Александар као државник —

Одзивајући се радо љубазном позиву Уредништва одличног престоничког часописа „Београдских општинских новина“, да и ја, као један од живих старих Београђана, који су преживели и запамтили све важније догађаје у историјском развоју Србије: од бомбардовања Београда 1862 год. до стварања велике Југославије, благодарим Свевишњем што ми је доделио за мене велику срећу и душевно задовољство, да, у доста добром здрављу, дочекам и пуно заслужену прославу десетогодишњицу ступања на престо Краља Александра I, потомка неумрлог Војводе Карађорђа и да и овом приликом дам овако, јавно, изразе осећајима који се ових дана само појачавају о личности Нашег Љубљеног и Прослављеног народног Владара.

Нисам имао срећу да непосредно и јаче помажем Његовом Величанству Краљу Александру I у вршењу Његове тешке владалачке дужности, али Га знам још као принца, на двору Блаженопочившег Краља Петра I, Великог Ослободиоца. Затим као Престолонаследника, Регента и Краља. Пратио сам све Његове радње до данас са пажњом и искреним поштовањем.

Још као млади Принц био је увек љубазан, приступачан и изразито и снажно показивао своју искрену љубав према своме народу. Као Престолонаследник, Регент и Врховни Командант прослављене Српске Војске, показао је најочигледније: шта је био у стању да уради и да жртвује за Свој Народ.

Био сам срећан да Његово Величанство дочекам и у име Београђана поздравим 25. октобра 1918 године као Престолонаследника при Његовом уласку у ослобођени Београд, предајући Му по старом народном обичају, со и хлеб, и тога за нас ослобођене Београђане незаборављеног дана, показало је Његово Величанство колико воли и своје одане Му Београђане.

Поменутога дана ушло је Његово Величанство у Своју порушену и опљачкану престоницу око 15 час. и 30. минута, па, како су привремени Суд и Одбор општине имали сачекати Његово Величанство на крају Шумадијске улице код астрономске опсерваторије, нису могли сви Београђани добити места на уласку у варош, већ су заузели тротоаре од

опсерваторије до Саборне цркве, у којој се имало одржати кратко благодарење. Писац ових редака као привремени председник Београда, замолио је Његово Величанство да учини још једну жртву својим београђанима, која би била у томе: да пут од опсерваторије до Саборне Цркве пређе пешице, како би га пресрећни, ослобођени Београђани, могли видети из непосредне близине и искрено поздравити. И Његово Величанство иако и сувише уморан од издржаних напора и дугог пута, свесрдно се одазвао тој молби, и цео тај пут, који је због још неколико одржаних поздрава од којих је последњи био у Кнез Михаиловој ул., код „Рускога Цара“, трајао више од два часа, прешао је пешице, бурно поздрављан од свију Београђана, јер су сви и најмлађи и настарији, изашли на улицу да виде и искрено, одушевљено поздраве свога љубљеног Престолонаследника и Ослободиоца.

Какви су осећаји и какво је одушевљење том приликом владало ондашњим Београђанима, могу знати и разумети само они који су у томе дочеку учествовали.

Поред осталог многобројног добра које му је и пре учињено, ослобођени Београђани не могу никад заборавити ни овај доказ љубави према њима, који је Његово Величанство дало.

Дуже времена после ослобођења Београда и прокламовања Уједињења Краљевине, Његово Величанство се задовољавало најскромнијим удобностима за становање, у стану у згради, у којој је данас „Клеричес“, а која је грађена за једну грађанску породицу.

Од дана уласка у ослобођени Београд 25. октобра 1918 год. па све до данас, наш Краљ Александар I давао је свакога дана нове доказе Своје искрене и велике љубави према своме народу, своје државничке мудрости и активности, тактичности и поврх свега Свога ненадмашнога патриотизма.

Сви смо ми сведоци многих тешких и убитачних догађаја, који су се одиграли у развоју ове наше данашње велике и Богом благословене државе, која има све погодбе да буде једна од најнапреднијих и најсрећнијих држава не само на Балкану но и у целој Европи. — Наше је једнодушно мишље-

ње и уверење: да, Богом благословена Југославија има да благодари на првоме месту своме Краљу и као војнику и као државнику, који је неустрашимо примио на себе сав терет и сву одговорност за државне послове, што није у једном тешком моменту дошло до најгорега и што тада нису постале узалудне све ненакладиме жртве у људству и у материјалним средствима, подишене за стварање наше данашње државе.

Само они, који су били на вишим положајима у својој држави, а нарочито они, који су били у положају и којима је била дужност да искрено помажу свога Владаоца у вршењу његових тешких и врло често у ствари животом незахвалних дужности, знају и осећају, шта значи одговорност пред садашњицом и пред Историјом, коју је на себе узело Његово Величанство, узело са својим легендарним хероизмом, са којим је и победило како у рату тако и у миру, а ради среће свога народа.

Мало је владаоца и у историји напреднијих народа, који су учинили својим народима толико и тако богата и велика доброчинства а за тако кратко време, као што је то учинио нама наш Краљ Александар I. И не само да је учинио толико бесмртних дела као Краљ, него је учинио и безмерно доброчинства лично из својих приватних средстава. Тако, само неколико од тих великих дела да поменем:

Дом за студенте Београдског Универзитета; Дом за ученике средњих школа; Фонд за просвећивање, на првоме месту сеоског становништва; толики богати поклони разним хуманим и културним друштвима; и тако редом, све ово најочигледније показује да Његово Величанство највећи део својих приватних прихода и имућства даје своме народу, стварајући и подижући о своме трошку, толике веома потребне и корисне установе, које би још много и много година чекале на свој постанак да није Његове дарежљиве руке.

А шта да кажем о унутрашњем украсу цркве на Опленцу, наше националне светиње? Ја, лично, као један од живих најстаријих Београђана, захвалан сам му из дубине душе, што је у Опленачкој цркви прикупио најлепше и најважније успомене из наше славне средњовековне прошлости и увек сам из

цркве на Опленцу излазио дубоко узбуђен, узбуђен до суза.

За првих десет година постојања наше уједињене Отаџбине, учињено је, стварно, врло мало за унапређење народне привреде и привредника, а нарочито земљорадника, док су за ове две и по године, од како је Његово Величанство отпочело да непосредно општи са народом и да и непосредно утиче на државне послове, решена су многа крупна привредна питања, која су добро позната свима који мисле о општем добру.

Својим непосредним и очинским општењем с народом, наш је Краљ задобио заслужене симпатије целог народа. Он сваки дан даје све очигледније доказе своје искрене љубави према народу.

Моје је мишљење и уверење: да смо ми, Југословени срећни што имамо за владаоца у данима стварања и утврђивања ове данашње државе, Његово Величанство Краља Александра I.

Знам позитивно — што знају и многи други — да наш љубљени и прослављени Краљ, радећи као први и највећи државник и бринући се за свој народ, не дозвољава себи ни онолико одмора и домаћег задовољства, колико га има и најобичнији члан ове државе.

Својим досадашњим радом и држањем у решавању државних питања, Краљ Александар I. осигурао је себи и као државник једно од најугледнијих места у историји Југословенства, и данас, на дан прославе десетогодишњице његовог ступања на престо, молим сваког честитог брата Југословенина, од највишег до најнижег: да према својим силама, усрдно помогне свога Краља у вршењу његове за народ корисне али тешке дужности и тиме му олакша терет који је Он на себе примио.

Молим, пак Свевишњега: да Му подари дуг, срећан и задовољан живот, на корист, срећу и понос Народа и Династије Карађорђевића.

Честитајући прославу десетогодишњице ступања на престо најискреније желим: да његово Величанство Краљ Александар I, доживи и оствари и оне до сада неостварене идеале Југословенске и кличем из дубине старачке ми душе:

Живело Његово Величанство Краљ Александар I. Карађорђевић!

Живео Владалачки Дом Карађорђевића!

Проглас београдске општине грађанству:

Београђани!

Шеснаестог овог месеца навршује се десет година од како је наш узвишени Владалац, Његово Величанство Краљ Александар I, ступио на Југословенски престо

Десетогодишњицу тога значајног дана у историји југословенске нације прославиће спонтано народ широм простране Отаџбине, како у најзабаченијим селима и варошицама тако и у свим градовима.

Престоница нашег омиљеног и Великог Владара, свесна своје дужности, лојална и поносите, прославиће овај јубилеј са одушевљењем и искреношћу који су својствени нашем белом граду.

Београђани!

Ова прослава је спонтан израз народне захвалности и љубави према личности Његовог Величанства Краља и Дому Карађорђевића. Преставници Општине и преставници свих хуманих, културних, просветних, витешких, националних и сталешких организација ступили су у контакт и утврдили заједнички следећи програм прославе:

У 9 часова пре подне одржаће се свечана Одборска седница у сали Општинског одбора, Узуи Миркова број 1, на којој ће узети учешћа, поред чланова општинског Суда и Одбора, и одређени преставници свих горе поменутих организација.

У 10 часова пре подне одржаће се свечано Благодарене и Молепствије за дуг живот и срећну владавину Његовог Величанства Краља у Богомољама свих вероисповести. (Учесници на свечаној седници Општинског Одбора присуствоваће Благодарене у цркви Александра Невског).

Београђани!

Оживимо овог историског дана успомену страдања и патњи кроз које је прошао наш народ од 1914 до 1918 год.; сетимо се да је за све то време на његовом челу уз Свога узвишеног Родитеља, неумрлог Краља Петра Великог Ослободиоца, био и Његово Краљевско Височанство Престолонаследник Регент Александар. Сетимо се напора, издржљивости и стрпљења које је Он показао, од Уједињења до данас, прво као Регент па онда као Краљ, у тешком послу консолидовања и организовања наше Велике Отаџбине; незаборавимо да је Он увек, као истински син народа, имао пред очима само срећу, напредак

и славу Отаџбине и да је то вазда и делима доказивао. Он је наш први Грађанин, наш најискренији Родољуб, наша Узданица и наш Вођа.

За његове срећне владавине Београд је скоро утростручио број свога становништва; из ратних рушевина изникле су палате достојне престоница великих западних држава; улице Београда добијају све више великоградошког изглед; за годину две дана, кад мостови буду готови, наш град ће се проширити на леву обалу Саве и Дунава; у недалекој будућности Београд ће постати варош великих размера, он ће бити не само центар наше лепе Отаџбине, него и привлачна тачка за привредни свет централне и југоисточне Европе. Будућност Београда није никад лепше изгледала.

Београђани!

Не изгубимо никада из вида, да је тај незапамћени напредак Београда остварен под срећном владавином нашег омиљеног Краља, и зато на дан прославе десетогодишњице Његове Владавине, у знак наше захвалности и нашег признања, окитимо заставама домове наше, изиђимо на улице Београдске, покажимо видно нашу радост која проистиче из дубине захвалних срца.

У десет часова испунимо београдске Богомоље своје вероисповести, помолимо се Свевишњем Творцу за дуг и срећан живот нашега Народног Краља и Његовог Светлог Дома, захвалимо се Господу што нам је дао Владаноца, који је уједињен са својим народом узајамном љубављу и оданошћу. У вече, нека домови ваши буду свечано осветљени, као што су наша срца и наше душе осветљене чистом љубављу према ВЛАДАОЦУ и СЛАВОМ УВЕНЧАНОЈ ДИНАСТИЈИ КАРАЂОРЂЕВИЋА.

Београђани, извршите своју патриотску дужност!

Живео наш омиљени Народни Владалац, Његово Величанство Краљ Александар I!

Живела славом увенчана династија Карађорђевића!

Од Суда и Одбора општине града Београда ОБр. 19.769, од 12. августа 1931 године.

Арх. **Жарко К. Крстић**
референт Техн. дирекције О. Г. Б.

Школске зграде за основну наставу у Београду

Објављивањем овог прегледа школских зграда за основну наставу циљ нам је био да се детаљно и сконцентрисано представи данашње целокупно стање свих зграда Основних Школа у Београду закључно са 1930 год. Објављивањем овог прегледа попуниће се једна празнина за којом се осећала велика потреба, те се надамо да ће бити од користи како школским властима, тако и техничарима којима буде у будуће поверено пројектовање нових школских зграда. Овакав или сличан технички преглед до сада у опште код нас није постојао. У исто време овај преглед може послужити као основица за статистичке податке које би повремено требало допуњавати упоредо са принављањем нових школских зграда.

Објављени податци у овом прегледу узимани су делимично из техн. архиве Техн. Дирекције Општ. Града Београда а делимично су добивени од школског Одбора. Процена вредности грађевина назначена је према нашем личном знању и прометној вредности у 1930 год. а процена имања — терена према податцима Катастарског одсека. У овом прегледу, по свој прилици, биће минималних одступања од стварног стања, али и поред свега уложеног труда, то се није могло избећи.

Грађење Основних Школа. Све до 1894 год. школске зграде у Београду нису пројектоване нити су извођене по техничким и хигијенским прописима. Тек од пре 36 година грађење основних школа постављено је на једну стручно солидну основу и у исто време дат је правац за будуће грађење основних школа у Београду, не одступајући од принципа које су усвојиле све културне европске државе. Поуздано се може рећи, да се неколико београдских предратних школских зграда, по својој техничкој обради и унутрашњим уређењем, могу упоређивати са предратним школским зградама западних, културних народа. Али ни ови народи нису седели скрштених руку. У колико се ми трудимо да их достигнумо, у чему смо показали и успеха, у толико они све више измичу, такмичећи се

између себе ко ће дати удобнију и боље саграђену школску зграду. Тако например, послератне школске зграде у западној Европи толико су усавршене, како у погледу скупцене и естетичне техничке обраде, тако и у погледу унутрашњег уређења, да се с правом могу сматрати идеалним школским зградама. Одступајући од типичних и уобичајених основа школских зграда, пројектанти су направили читав преокрет у погледу решавања основа и уређења школских игралишта и вртова. Једновременим решавањем распореда школских просторија и уређењем целокупног школског терена, створени су идеални просветни центри, те је школској деци пружена сва удобност у пуној мери.

Међу прве стручно пројектоване и изведене школске зграде у Београду долазе зграде основних школа на Дорћолу и у Палилули. Оне по своме обиму и техничкој обради (ма да су сада доста запуштене) предња-че неколиким послератним школским зграда-

Основна школа у Палилули

ма. Темељитим и општим оправкама, заменом дотрајалих прозора и дашчаних подова, уређењем ђачког купатила и кухиње и грађењем учитељских станова (за које има довољно терена) ове две велике школске зграде не би ни у чему изостајале од новијих београдских

школских зграда. Ове, 1894, приновљено је укупно 24 учионице.

После прекида од 10 година, све до 1905 год., — за које време није саграђена ни једна школска зграда — приступа се грађењу школских зграда у виду павиљона и то: на Западном Врачару два павиљона са по 5 учионица и на Источном Врачару један павиљон са 5 учионица, поред већ постојећих учионица у старим зградама. Ова три школска павиљона

Основна школа „Краља Петра I.“

као приземне зграде, озидани су најскромније како по обиму, тако и по техничкој обради, али иначе врло хигијенска. Изгледа да су тада надвладала финансијски разлози, те нису саграђене велике школске зграде, него само потребан број павиљона колико тек да се подмири потреба у броју учионица. Ове, 1905 год., приновљено је 15 учионица.

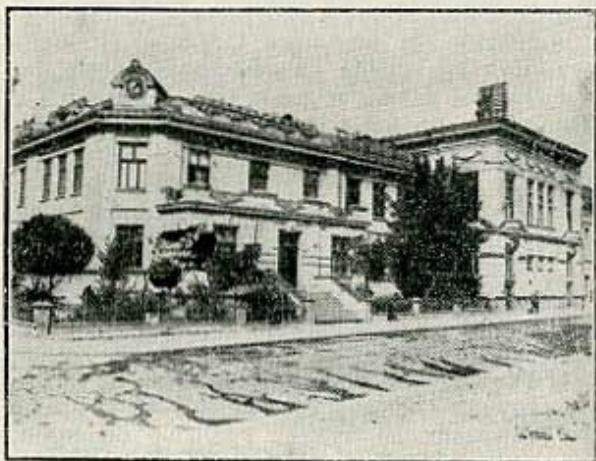
Овде се намеће једно начелно питање о начину изграђивања школских зграда. На име: који систем треба прихватити? Систем павиљона или систем великих зграда под једним кровом? Колико смо могли утврдити, извешан број наших школских радника и хигијеничара више нагиње изграђивању школских зграда у виду више павиљона и нису најодушевљенији ако се под једним кровом сместе 8—12 учионица са 4—600 ђака. Систем школских павиљона заиста има својих врло добрих страна, те се у хигијенском, техничком и естетском смислу може створити савршених школских и хигијенских центара. Чегу има лепшег, него у једном лепом цветном врту, смишљено и логично распоредити више павиљона и повезати их покривеним ходницима или перголама у чијој ће средини доминирати пространо децеје игралиште са басеном за купање деце и пешчаним плажама за сунчање!

Овом приликом и на овом месту не мислимо упуштати се у испитивање предности једног или другог система изграђивања школских зграда. Мишљења смо, да према данашњем уређењу основних школа и постојећем програму основне школске наставе, нема јаких разлога да се одступи од изграђивања

великих школских зграда са 12—16 учионица. Овим начином изграђивања не могу се противити ни хигијенски разлози, јер модерно саграђена школска зграда са довољно светлости, потребним инсталацијама централног грејања, вентилације и ђачких купатила, задовољава све хигијенске услове који су потребни школској деци. Међутим, има децијих установа и домова, који по своме уређењу и програму наставе изрично захтевају да се изграђују у виду павиљона. То су домови који поред основне школске наставе пружају деци и стручну спрему као н. пр. васпитни заводи са интернатом, домови сиротне деце, заводи за умно неразвијену децу, колежи са интернатом са средњо-школском наставом, интернати са школом за малолетне осуђенике и т. д. и т. д.

Сада да се вратимо нашој главној теми. Следеће, 1906 године озидана је основна школа код Саборне Цркве, сада „Краља Петра I“ са 16 учионица. Ова зграда представља један велики корак у напред, како по своме обиму и лепоти, тако и у погледу хигијене. Лепу на углу постављена, добија простран вестибил, естетичну салу за свечаности на спрату и гимнастичку вежбаоницу у сутерену. Сем тога зграда је снабдевана централним грејањем, електричним осветљењем и вентилацијама, те су тиме и хигијенски услови потпуно задовољени. У оно доба зграда је коштала око 280.000 динара. Те године приновљено је 16 нових учионица.

1907 године почиње се са зидањем основних школа у Савамали и на Савинцу а завршавају се и предају на употребу следеће,

Основна школа у Савамали

1908 године. Исте ове године саграђене су још две периферијске основне школе на Смедеревском Брму и Вождовцу. Ова година је најплоднија у погледу школске грађевинске делатности за цео протекли период последњих 36 година. Ове 1908 године приновљено је и предато на употребу 36 нових хигијенских учионица и у исто време подмирена је

потреба Београда, који је у то време достигао око 85.000 становника.

Од свих ових школских зграда вредно је напоменути ону у Савамали. По своје интересантној решењу основе, својој обради и облику, ова школска зграда сматра се као врло успела. У своје време планови ове школе слати су на изложбу у Лондону. Ова зграда по површини је највећа од свих зграда основних школа у Београду. Зграда је сада у доста запуштеном стању, услед огромног броја ученика који се њоме служи. Јер, поред недовољног броја учионица и полудневне наставе, цео спрат ове зграде са 8 учионица и осталим просторима држи под закуп Ш. Женска Гимназија. Још 1908 год. Општина београдска уступила је бесплатно први спрат ове зграде Министарству Просвете за потребе Више женске школе. Све до 1919. год. није плаћана никаква школска закупнина, када је било одређено да Министарство плаћа кирије 400.— дин. месечно. 1924 године повишена је кирија на 6.000 дин. а од 1929 год. на 10.000 дин. месечно. И ова одређена кирија није редовно плаћена, те сада Министарство Просвете дугује Општини београдској 729.000 динара за закуп ове школске зграде.

Основна школа на Савинцу, Смедеревском Ђерму и на Вождовцу саграђене су солидно и хигијенски без икаквих сала и других просторија, доста скромно по обради, али је дат довољан број учионица и тиме отклоњена оскудица у њима.

После ове значајне године по школску грађевинску делатност настаје један велики прекид од 13 година за које време није саграђена ни једна школска зграда. Овај прекид је трајао непрекидно од 1909 до 1921 године. За време балканских ратова и светског рата разумљиво је што се није ништа градило пуних 7 година, али за три године пре ових ратова и три године после њих, тешко је наћи оправдања.

Одмах после светског рата са наглим порастом београдског становништва увидело се да нема ни приближан број учионица колико је потребно да прими целокупан број школске деце. Да би се избегло ово зло и да би се могла пружити основна настава свој дораслој деци за школу, школске власти прибегавају једном нужном злу и уводе полудневну школску наставу. Полудневна школска настава уводи се у свима београдским основним школама, изузев у школама код Саборне Цркве, на Теразијама, на Источном Врачару и у „Вежбаоници“. У школама на периферији је највећа нагомиланост деце. Тамо не помаже ни увођење полудневне наставе. На пр. у школи на Смедеревском Ђерму дотле се отишло да деца похађају школу сваки — трећи дан!

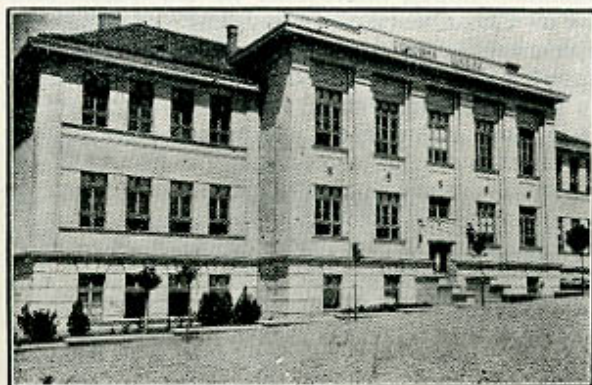
После овог прекида од 13 година приступа се 1922 године зидању нових периферијских школа. Напуштају се старе приватне закупљене зграде и граде се нове школске зграде на Сењаку, у улици Старине Новака и нов павиљон поред постојећег на школском имању на Смедеревском Ђерму. Све три зграде су приземне са по 4 учионице и са по 2 канцеларије. Ове су зграде озидане врло скромно, са мало новчаних средстава, колико да се добије што већи број учионица. Ове године приновљено је 12 учионица, али је овај број учионица тако незнатан да се не осећа знатно побољшање у погледу распореда школске деце и олакшања нагомиланости у појединим школским центрима.

Београдско становништво нагло расте и прилив школске деце невероватно је велики. Београд је већ у 1921 години имао 111.740 становника. Криза у броју учионица је велика.

Усред ове највеће кризе прави се један неопростиви прекид од 1923—1927 године закључно, дакле пуних 5 година, за које време није приновљена ни једна једина нова учионица.

У зло доба тек 1927 године на енергично заузимање општинске управе и школских власти, протесте ђачких родитеља а иницијативом појединих истакнутих личности, Обласни Школски Одбор приступа састављању програма за зидање нових школских зграда, водећи рачуна о крајевима вароши у којима је била највећа нагомиланост деце и у којима се осећала неодложна потреба за зидањем нових школ. зграда. Са извесним одступањем од постављеног програма а у границама финансијских могућности Општина београдска исте године приступа пројектовању предвиђених школских зграда. Већ следеће 1928 године, одмах у почетку грађевинске сезоне приступа се њиховом грађењу. Ове године саграђене су ове школске зграде: Основна школа на Булбулдеру са 8 учионица на новокупљеном терену; Основна школа на Вождовцу са 4 учионице на истом школском имању поред већ постојећег павиљона са 4 учионице; затим надзиђују се спратови на оба постојећа павиљона основне школе на Смедеревском Ђерму са по 4 учионице; надзиђивање спрата на постојећој школској згради на Сењаку са 4 учионице; надзиђивање спрата на постојећој згради у улици Старине Новака са 4 учионице и 2 канцеларије и најзад нова школска зграда на Душановцу на ново купљеном терену са 6 учионица. Ова година је, после 1908 године, најплоднија у погледу грађења школских зграда, и те године је приновљено и предато на употребу 34 лепе и хигијенске учионице. Да Београд тада није добио овај знатан број учионица, десило би се, да деца похађају школу не само једну половину дана, него би је похађала сваки трећи или

четврти дан. Прве две школске зграде, она на Булбулдеру и она на Вождовцу, пројектоване су и изведене потпуно модерно, са бољим и скупочијим материјалом на опште задовољство школских власти.

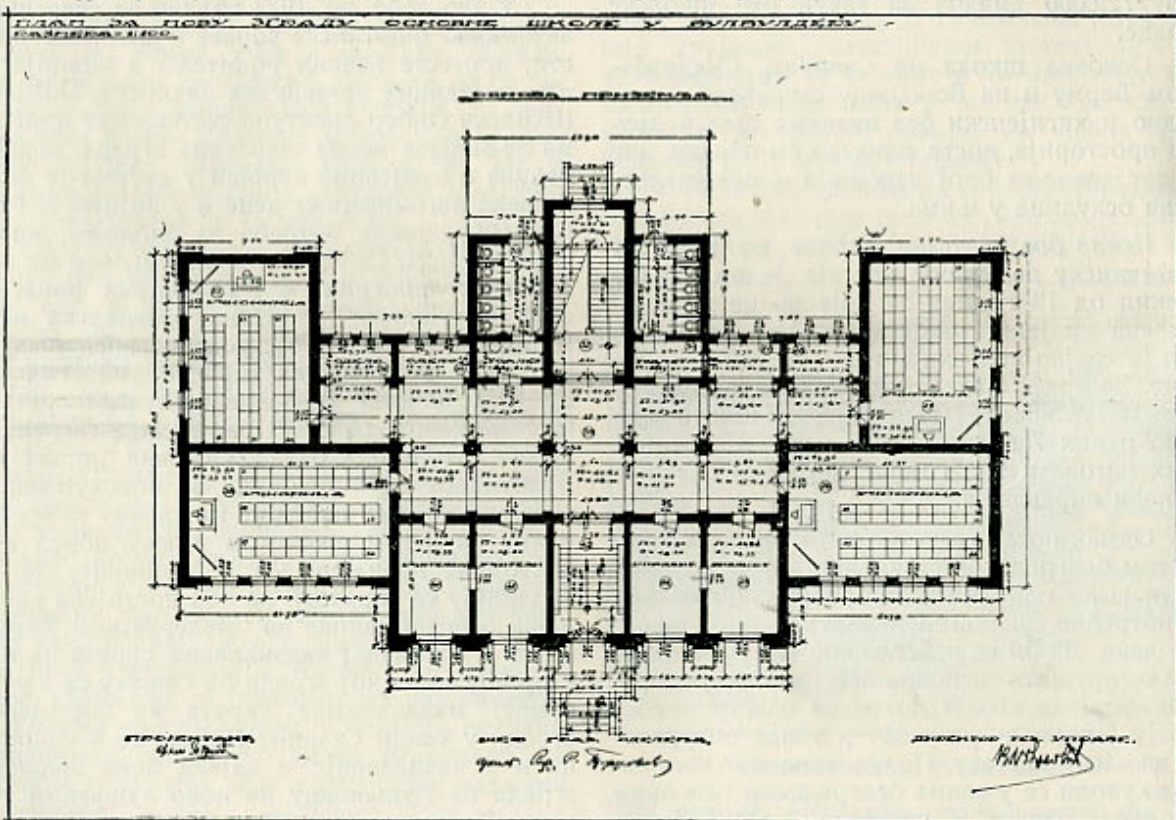

Основна школа у Булбулдеру

Сем учионица и канцеларија ове две зграде имају и друге просторије неопходно потребне једној модерној школској згради, на име имају: простране вестибиле, сале за свеча-

ведени су скромно од обичног материјала као и постојећа приземља, али зато су ипак лепе и хигијенске школске зграде. Школску зграду на Душановцу отпочео је да зида један одбор грађана од прикупљених прилога, али уз знатну новчану помоћ Општине београдске која је зграду довршила и 1930 године још две учионице надзидала.

1929 године није саграђена ни једна нова школска зграда, ма да се београдско становништво невероватно умножава а према томе и број дорасле деце за обуку у основној настави. Број становништва из 1921 године удвостручио се и ове године Београд је достигао 226.289 становника. Школски Одбор поново ове године саставља програм за зидање нових школских зграда и онај први из 1927 године који иначе није потпуно ни изведен, мења се из основа. Овим је програмом предвиђено да се сагради 9 нових школских зграда са 74 учионица. Доцније ћемо видети да су од зграда предвиђених овим програмом узете у рад само 2 зграде са 14 учионица (школа у Шуматовачкој улици и надзиђивање спрата на школи на Душановцу) и две зграде које нису биле предвиђене овим про-

Основна школа у Булбулдеру. — Основа приземља

ности, ћачке амбуланте, ћачке кухиње са трпезаријама, станове за послугу и управитеља (Булбулдерска). Обе зграде се загревају централним парним грејањем. Остале зграде, она на Душановцу и надзидани спратови из-

грамом. (Школа „Краља Александра I“ и на Чукарици).

1930 године још у почетку грађевинске сезоне приступа се грађењу нове основне школе „Краља Александра I“ са 12 учионица

на месту дотрајале и нехигијенске старе Теразијске основне школе. Исте године, почетком јесени, приступа се надзиђивању спрата са (2) две учионице на школској згради на Душановцу; гради се нова школска зграда на Чукарици са 4 учионице и дозиђује се 1 учионица са темељним оправкама старе школске зграде; и најзад гради се нова школска зграда у Шуматовачкој улици са 12 учионица која ће бити једна од највећих школских зграда по површини и по запремини.

Прве три школске зграде биле су у главном завршене у зиму исте године и предавања су отпочела у школи на Душановцу нешто доцније него обично а у другим двома почетком 1931 године. Грађење школске зграде у Шуматовачкој улици прекинуто је за време зимских дана и биће сигурно завршена и предата на употребу у јесен 1931 године, за почетак школске године. Ове 1930 године приновљено је свега 19 учионица, али није за толики број и повећано њихово бројно стање, пошто је стара теразијска школа имала 7 учионица којима се ипак по нужди служило.

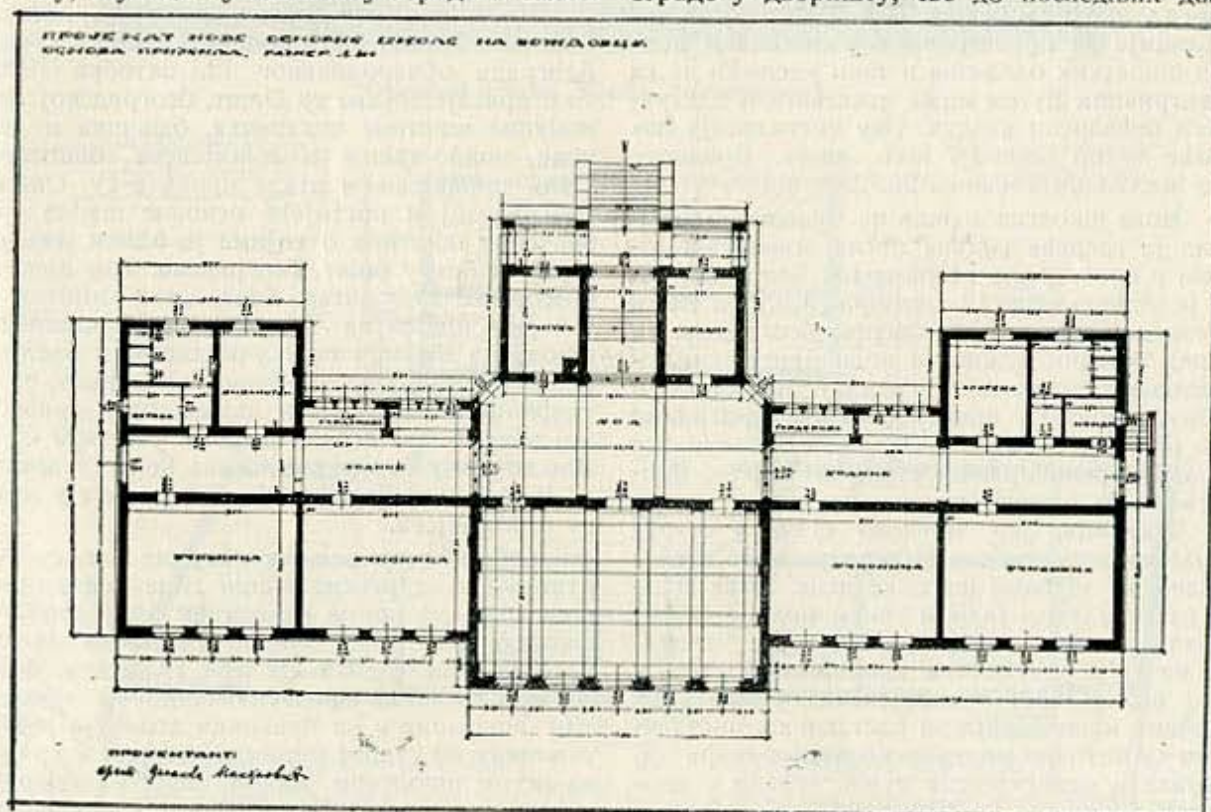
Од свих ново саграђених послератних школских зграда издваја се по својој лепоти, обиму, скупцоеној техничкој обради и самом

сила је 4,710.186,96 динара. Са овом сумом новца заиста се може дати један објекат солидан и естетичан који ће у исто време, као централна школска зграда, служити и за презентацију. Ова школска зграда подигнута

Основна школа на Вождовцу

је на место старе и дотрајале Кнез Милошеве мезулане која је постојала још од 1850 године и која је, са још две доцније озидане зграде у дворишту, све до последњих дана

Основна школа на Вождовцу. — Основа приземља

уређењу Основна школа „Краља Александра I.“ То нам сведочи и сума новца која је утрошена за њено изграђивање, јер цела зграда са инсталацијама и целокупним намештајем (школским клупама и другим) изно-

служила за потребе старе теразијске основне школе.

Сем наведених података у приложеном прегледу потребно је навести и допунити опис ове школске зграде, што се није могло

учинити и унети у већ установљене табеларне рубрике прегледа, на име:

У високом сутерену постоји:

а) Школска амбуланта са двама собама за лекара, чекаоницом и свлачионицом која је у вези са купатилом и којом ће се деца служити приликом купања.

б) Школско купатило са 11 тушева и два мања простора са по 1 кадом за купање. Целокупна инсталација купатила са припремом топле воде коштала је 43.078,60 дина.

в) Дечје обданиште са кухињом, трпезаријом, оставом и собом за куvariцу — укупне површине 90.00 м² — којим се може користити преко 50 деце сиромашних родитеља.

Сем ових просторија у сутерену зграде постоје просторије за центр. грејање (вредност инсталације 390.568,81 дина), стан домаћина зграде од 65.00 м² и стан ложача централног грејања од 55.00 м². Затим на I спрату постоји свечана дворана кроз два спрата, висине 7,35 м. са галеријом и позоришном у дну сале, са комплетним декорацијама и осветљењем. Најзад на крову из дворишта израђена је тераса за боравак и сунчање деце са простором за свлачење и умивање. Ова тераса има корисну површину 220.00 м². Сем овога у предњем делу крова монтирана је инсталација за проветравање учионица и других школских одељења и тако удешена да се електричним путем може исисавати и одстранити поковарени ваздух. Ову инсталацију покреће мотор јачине 7 коњ. снага. Вредност ове инсталације износи 26.723.— дина.

Нова школска зграда на Чукарици саграђена је следеће године после доношења закона о проширењу атара града Београда, који је обнародован 12. октобра 1929. год. Овим законом обавезана је Општина београдска да поред осталих дужности води бригу и о изграђивању школских зграда у проширеном атару, односно у присаједињеним општинама као што је овај случај. Зиданњем ове школске зграде и реновирањем старе постојеће, привремено је решено питање школских зграда на Чукарици, јер затечено стање у старој школској згради било је неиздржљиво и убиствено по здравље школске деце. Нова зграда са дозиданом једном учионицом на старој згради у главном подмирује потребе Чукарице, ма да је још остала полудневна настава у овој школи. Сем 8 хигијенских учионица и удобних канцеларија за наставнике, инсталирани су потпуно модерни клозети а стара дограђена и нехигијенска нужи. зграда у дворишту порушена је. Искоришћењем пада терена у сутерену ове зграде добила су се три мања стана: један за управитеља од 2 собе и кухиње и два стана за послугу од 1 собе и кухиње.

Школа на Душановцу добила је на спрату још две учионице. Сада ова школа има 8 учионица и више се нема шта и где дозићи-

вати. По броју уписане школске деце (894) колико припада овој душановачкој школи требало би градити нову школску зграду опет са 8 учионица на новом терену.

Нова школска зграда у Шуматовачкој улици је у току зидања, ма да је требала по програму бити завршена у 1930. год. Она се гради да би олакшала и примила 600 деце која сад похађају школу на Савинцу и Смедерев. ђерму. Сем предвиђеног броја учионица и осталих потребних просторија у овој згради предвиђа се: школска амбуланта са 3 одељења и предсобљем; дечје обданиште са већом трпезаријом, кухињом, одељ. за централно грејање, одељ. за прање руку, одељ. за прање судова, собом за куvariцу и остало; стан за управитеља са 3 собе, кујном, купатилом и собом за млађе и још три стана за послугу од 1 собе и 1 кухиње.

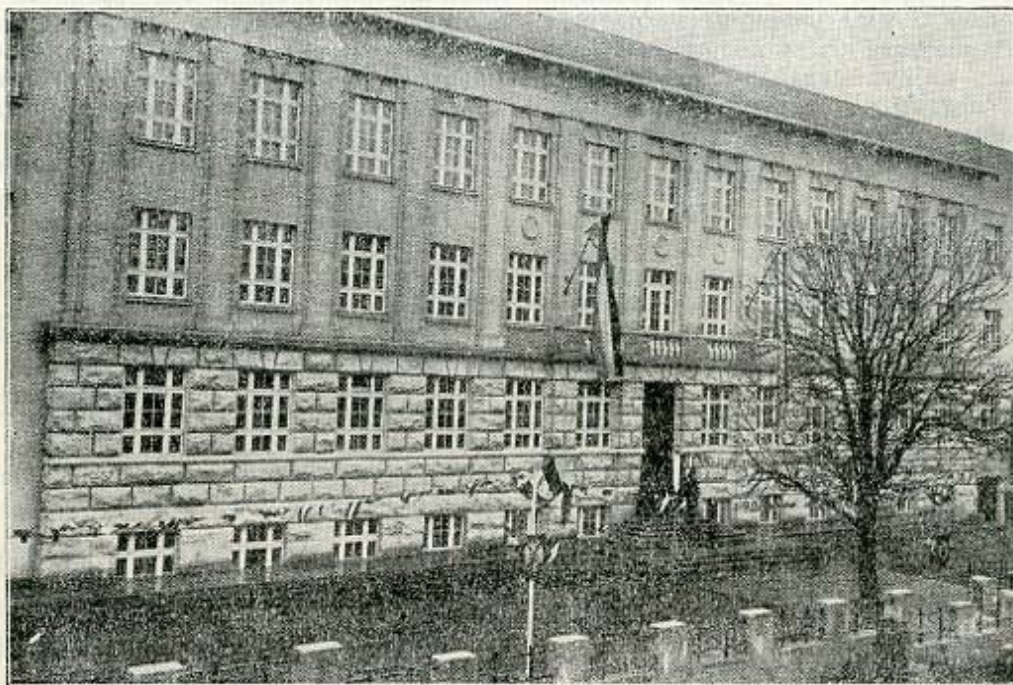
Према постојећем пројекту а и суми коју треба утрошити за ову зграду (која ће за њено потпуно уређење изнети око 3,750.000.— дина) по нашем мишљењу, за ову зграду се не би могло поуздано дећи да ће успети у техн. смислу. Пројект је рађен ван Техн. Дирекције, на брзу руку и недовољно простудирани.

Присаједињене основ. школе суседних општина. Законом о проширењу атара града Београда обнародованог 12. октобра 1929. год. присаједињене су Општ. београдској целокупне општине чукаричка, бањичка и делови мокро-лушке и миријевске општинс. Овим проширењем атара припале су Општ. београдској и постојеће основне школе назначених општина о којима је одмах почела да води бригу општ. београдска. Том приликом ушле су у атар Београдске општине: Основна школа на Чукарици са 3 учионице, школа на Бањици са 1 учионицом и одељак школе с. Миријева, на Врачарском пољу, са 4 учионице. Овај одељак налази се у приватној закупуљеној згради који је у ствари служио за децу београд. грађана који су живели на крајњој периферији Београда а у атару с. Миријева.

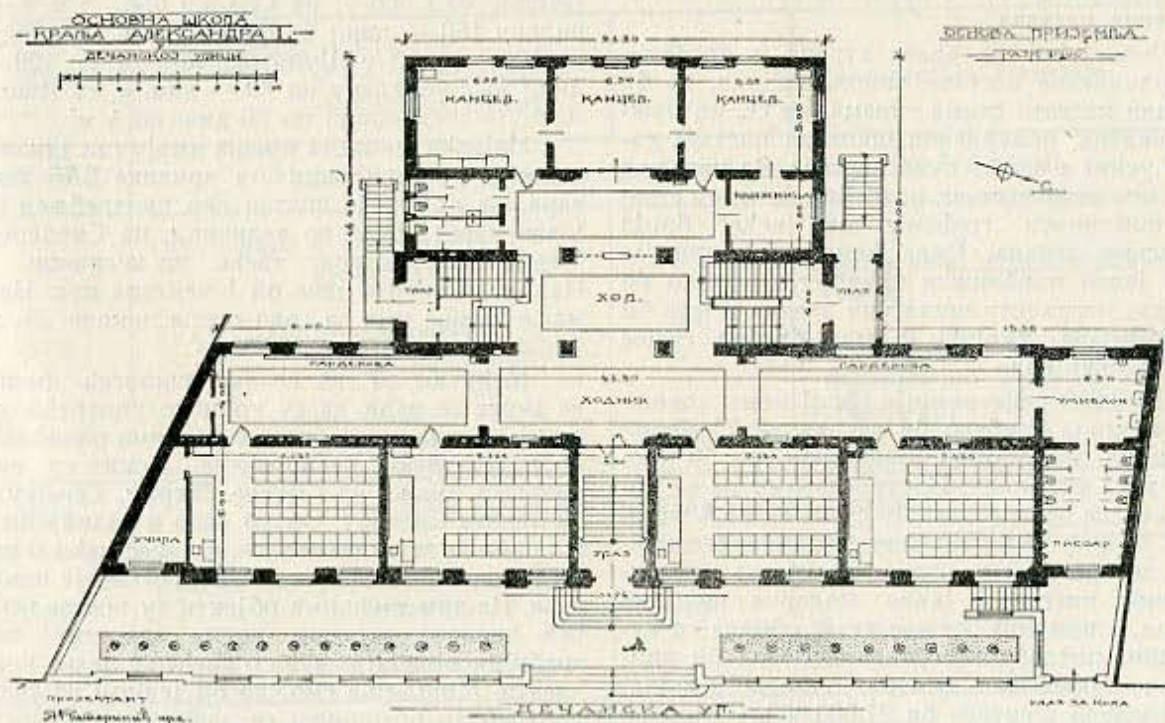
Све ове присаједињене зграде биле су запуштене и неуређене а при томе недовољно простране да приме целокупан број дорасле школске деце. Ово нарочито важи за школу на Чукарици. Одмах следеће 1930. год. београдска општина приступила њиховим темељним оправкама и на Чукарици дозиђује једну учионицу на старој школској згради и гради на истом школском имању нову и модерну школску зграду са 4 учионице. На земљишту присаједињеног атара. М. мокролушке општине, у близини Пашине чесме, налази се започета школска зграда већег обима коју је започела да зида М.-лушка општина за потребе Београђана који су живели у атару М.-лушке општине. Упоредо са зидањем нове школе на Чукарици београд. општина имала је на-

меру да доврши и ову школ. зграду. Отпочело се са прерадом постојећих планова и израдом предрачуна а потребна сума за њено довршење од 1 милиона дин. унета је у буџет.

Ње довршења ове школске зграде бачено је у назад за неодређено време и тиме школска деца лишена једне модерне школске зграде са 12 учионица.

Основна школа „Краља Александра I.“

Основна школа „Краља Александра I.“ — Основа приземља

Међутим до данас није ништа урађено за довршење ове школске зграде, услед сметње које је чинила М. мокролушка општина у погледу имовинских односа. На тај начин пита-

Школске зграде и учионице. — Из приложеног табеларног прегледа види се да је 1930 год. било у Београду 19 школских зграда, чија је процењена вредност износила на

крају 1930 године 32 милиона 935.967,46 динара. Овоме броју треба додати још две школе у фабрици штофа Влад. Илића са 3 учионице и 193 ученика, школа на Врачарском пољу са 4 учионице и 408 ученика и закупљена зграда са 2 мале учионице за потребе школе на Душановцу. Свега школских зграда је било 21, у којима сада има ствари 179 учионица. Међутим и поред огромне оскудице у учионицама сав овај број учионица није употребљен за обављање школске основне наставе, него је извешан број (8 учионица) издат под закуп држави за потребе III Женске Гимназије и преправљено (2 учионице) у станове наставничког особља. Одузимањем ових 10 драгоцених учионица онемогућено је редовно похађање школе 500 деце или једној хиљади деце ако се узме у обзир полудневна настава.

Број школске деце. — Према добивеним подацима од деловође обласног школског одбора г. Ж. Савића, управитеља основне школе „Краља Петра I” види се, да је на крају 1930. похађало основну школу у Београду 12.405 мушке и женске деце. Међутим из приложеног прегледа види се, да је Општина београдска на крају 1930. год. располагала са школским просторијама у којима се може обављати максимум 8.686 деце. Значи, да за 3.719 деце недостаје потребан број учионица па да им се може пружити пуна а не полудневна настава.

Познајући све рђаве стране и последице полудневне наставе, мишљења смо, да би требало настати свима силама, да се, по нужди уведена, полудневна школска настава саввим укине и уведе пуна настава. За увођење пуне школске наставе потребно је неизоставно приступити грађењу што већег броја школских зграда. Овде ћемо покушати да дамо један приближан прелиминарни рачун колико би требало изградити школских зграда и шта би оне коштале, имајући у виду бројно стање деце у 1930. год.

За 3.719 деце за који број нема довољно учионица требало би саградити 75 нових учионица, рачунајући приближно по 50 ученика на 1 учионицу. Претпоставимо да се нове школске зграде озидају свака са по 8 учионица, излази да би требало саградити 9 школских зграда. Према познатим ценама из приложеног прегледа једна модерна школска зграда, а при том средње техни. обраде са куповином потребног терена, коштала би приближно 3.000.000.— динара, односно 9 школских зграда коштале би 27.000.000.— динара.

На основу напред изложеног види се, да би за увођење пуне школске наставе требало саградити школских зграда у вредности 27 милиона динара, а то је једино могуће извести закључењем једног школског зајма, чији би се анuitет уносио сваке године у школски

буџет општине београдске и тиме решило питање редовног похађања школе.

Школска имања. — Из приложеног прегледа види се, да Општина београдска располаже знатним површинама терена за потребе својих основних школа. Целокупна површина школских имања у 1930. год. износила је 123.618,84 м² или приближно 12,5 хектара. Целокупна вредност ових имања износила је према проценој стварној прометној вредности у Београду крајем 1930. год., једну лепу и завидну суму од 46.988.747.— динара.

Процењена вредност имања по 1 м² кретала се овако:

За школу „Краља Александра I” у Дечанској улици 2.000.— дин. по 1 м².

За школу „Краља Петра I” у Краља Петра улици 1.500.— дин. по 1 м².

За школу на Савинцу (Макензијева и Авалска ул.) 750.— дин. по 1 м².

За школу у Палилули (Таковска ул.); у Савамали (Босанска и Кара-Ђорђева); на Источ. Врачару (Јов. Ристића ул.) 700.— дин. по 1 м².

За школу на Дорћолу (Душанова ул.); Вежбаоницу (Краљ. Наталије ул.) 600.— дин. по 1 м².

За школу на Запад. Врачару (Војводе Миленка ул.) 500.— дин. по 1 м².

За школу у Старине Новака улици 350.— дин. по 1 м²; на Смедер. Ђерму (Јагићева и Војвођ. ул.) 300.—; на Сењаку 250.—; у Топчидеру 150.— дин.; на Вождовцу и Чукарици по 100.— дин.; у Шуматовачкој ул. по 120.— дин.; на Бубулдеру по 80.— дин. и на Душановцу и на Бањици по 50 дин. по 1 м².

Највећа школска имања имају ове школе: највеће, на Вождовцу, од прилике 2,75 хектара, од којег је знатан део употребљен за јаван парк; друго по величини, на Смедерев. Ђерму, 1,75 хектара, треће по величини, у Палилули, нешто јаче од 1 хектара итд. Најмање имање има за сада основ. школа „Вежбаоница” у износу 2.260,52 м².

Међутим за сва велика школска имања не може се рећи да су корисно употребљена и поједине школске зграде на њима рационално и естетички распоређене. Доказ су нам школска имања на Смедер. Ђерму, Сењаку и Источном Врачару. Овако лепа и велика имања само се могу пожелети, а данас наћи и купити таква или слична имања, готово је немогуће. На тим имањима објекти су постављени без икаквог система, према тренутној потреби, не водећи рачуна о уређењу целог комплекса. Мишљења смо, да би једном за свагда требало прекинути са уобичајеном досадашњом праксом и да би требало за велика школска имања изградити тачне ситуационе планове, резервисати тачна места за подизање будућих школских објеката а остатак терена претворити у неопходна децја игралишта и ђачке вртове.

Табела грађења школских зграда за основну наставу у Београду

Година грађења	Назив школе	Број при- новљених учионица		Примедба
		поје- динач.	укуп- но	
1894	Основна школа на Дорћолу " " у Палилули	15 9	24	
1895—1904	Није саграђена ни једна школска зграда (Прекид 10 година)			
1905	Осн. школа на Источном Врачару " " " Западном Врачару	10 5	15	
1906	Осн. школа код Саборне цркве		16	
1907	Није саграђена ни једна школска зграда			
1908	Осн. школа у Савамали " " на Савинцу " " на Смедер. Ђерму " " на Вождовцу	16 12 4 4	36	
1909—1921	Није саграђена ни једна школска зграда (Прекид 13 година)			
1922	Осн. школа на Сењаку " " у ул. Стар. Новака " " на Смедер. Ђерму	4 4 4	12	Нов засебан павиљон
1923—1927	Није саграђена ни једна школска зграда (Прекид 5 година)			
1928	Осн. школа у Булбулдеру " " на Вождовцу " " на Душановцу " " на Смедер. Ђерму " " на Сењаку " " у ул. Стар. Новака	8 4 6 8 4 4	34	Зидана нова зграда поред постојеће На оба павиљона надзидани спратови по 4 учионице Надзид. спрат са 4 учионице " " " 4 "
1929	Није саграђена ни једна школска зграда			
1930	Осн. школа „Краља Александра I.“ " " на Чукарици " " на Душановцу " " у Шуматовачкој ул.	12 5 2 —	19	Надзидане 2 учионице Започ. грађење са 12 учин.
Свега саграђено учионица			156	за период од 1894—1930 год.
закључно (36 година) и то: пре ратова до 1912 год. за 18 година 91 учионица				
и после ратова за 12 години 65 учионица.				

Табеларни преглед зграда основних школа Општине града Београда

Редни број	Опис школске зграде	I Оси. школа „Краља Петра I“ Краља Петра 7	II Оси. школа „Краља Александра I“ Дечанска 7	III Оси. школа на Дорћолу Цара Душана улица 23	IV Оси. школа у Палилули Таковска 23 Видинска 41
1	Година грађења	1905—1906	1930	1894	1894
2	Пројектант	Архитект Једнавага Начић	Архитект Анареја Катарић	Архитект Милан Калегановић	Архитект поч. М. Антоновић
3	Површина имања	3.122,53 m ²	2.969,87 m ²	3.667,02 m ²	10.370,59 m ²
4	Површина под зградом	1.168,00 m ²	908,68 m ²	946,00 m ²	1.100,00 m ²
5	Површина дворишта	1.954,53 m ²	1.975,72 m ²	2.721,02 m ²	9.270,59 m ²
6	Вредн. згр. са инстал.	2.803.200.— д.	4.322.046.18 д.	2.459.600.— д.	2.145.000.— д.
7	Вредн. по 1 учионици	175.200.— „	360.170.50 „	163.973.— „	233.333.— „
8	Вредн. згр. за 1 ђака	3.504.— „	6.669.82 „	3.279.46 „	4.766.66 „
9	Вредност имања 1930 г.	4,683.795.— „	5,939.740.— „	2,200.212.— „	7,259.413.— „
10	Целокупна вредн. 1930 г.	7,486.995.— „	10,261.786.18 „	4,659.812.— „	9,404.413.— „
11	Грађевински материјал	циг. укреч. и цем. мал.	циг. укреч. и цем. мал.	цигла у креч. малт.	цигла у креч. малт.
12	Кровни покривач	поцинковани лим	поцинковани лим	преп	преп
13	Међуспрат. конструкција	прајски свод. и дрв.	ребр. арк. бет. плоче	прајски свод и дрв.	прајски свод. и дрв.
14	Подови	плочице и дашчани	плочице и линолеум	бетон и дашчани	бетон и дашчани
15	Материјал степеница	камен (гравит)	армирани бетонски	камен	камен
16	Број степеништа	1 главн. и 1 споредно	2 главна	2 главна	2 главна
17	Заштита зидова	премаз. масн. бојом	линолеум	преж. масном бојом	преж. масном бојом
18	Загревање	центр. греј. парок	центр. греј. водок	центр. греј. парок	центр. греј. парок
19	Вентилација	вентил. каналима	ваздушна, спец. инст.	вентил. каналима	вентил. каналима
20	Осветлење	електрично	електрично	електрично	електрично
21	Водовод	у ходниц. и нужн.	у ход., нужн., купат.	у ходи. и нужн.	у ходи. и нужн.
22	Положај (место) нужника	у агради	у агради	у агради	у агради
23	Нужници и писоари	енг. илов. с канал.	енг. нужн. с канал.	енглески са канал.	енг. и чучавци кан.
24	Број спратова	сутер., призем., 1 спр.	сутер., призем., 2 спр.	подр., призем., 2 спр.	сутер., призем., 1 спр.
25	Број учионица	16	12	15	9
26	Чиста висина учионице	приз. 4,00, спр. 4,50 m	3,85 m	4,25 m	4,30 m
27	Запремина 1 учионице	242,88-273,24 m ³	232,46 m ³	274,12 m ³	275,28 m ³
28	Запрем. учион. за 1 ђака	4,85 m ³	4,30 m ³	5,48 m ³	5,50 m ³
29	Дужина учионице	9,20 m	9,70 m	9,70 m	9,85 m
30	Ширина учионице	6,60 m	6,225 m	6,65 m	6,50 m
31	Површина учионице	60,72 m ²	60,38 m ²	64,50 m ²	64,02 m ²
32	Површина пода за 1 ђака	1,215 m ²	1,118 m ²	1,29 m ²	1,28 m ²
33	Ширина ходника	3,35 m	4,00 m	3,00 m	2,90 m
34	Површина гимн. сале	155,20 m ²	—	—	—
35	Површина сале за свечан.	136,73 m ²	222,75 m ²	спојене две учионице нароч. одеж. и у ходи.	119,74 m ² нароч. одеж. и у ходи.
36	Оставе за одело	у ходицима	у ходицима	—	—
37	Број ученика за који је пројектована зграда	800 (50)	648 (54)	750 (50)	450 (50)
38	Број ученика који се сада служи зградом (1 I 1931)	621	383	810	955

Постојећа школска имања из године у годину трпе измене у погледу њихових површина. Ове измене у главном произилазе услед регулисања улица по Генералном плану а у вези са модерним калдрмисањем Београда. Тако н.пр.: приликом калдрмисања Видинске улице и увођењем дуплог трамвајског колосека, порушен је постојећи школски оградни зид и повучен на нову регулациону линију.

Регулисањем ове улице имање Палилулске школе смањено је за 2.027,44 m² и сада је за ову површину мање него што је назначено у нашем прегледу; затим, школско имање на Смедерев. Берму смањено је према Војвођанској улици услед померања ограде на нову регулациону линију; исто тако претрпеће измене имање школе „Краља Александра I“. Регулисањем Дечанске улице и спровођењем

са бројним стањем ученика на дан 1 Јануара 1930 године

V Осн. школа у Савамали Босанска улица 32	VI Осн. школа „Вежбаоница“ Краљице На- талије 37	VII Осн. школа на Источном Врачару Јов. Ристића 31	VIII Осн. школа на Западном Врачару Вој. Миленка 37	IX Осн. школа на Савинцу Цара Николе улица 42	X Осн. школа на Булбулдеру Југословенска улица 31
1907—1908 Архитект поч. Димитр. Т. Леко 4.866,92 m ² 1.543,00 m ² 3.323,92 m ² 3.240.308.— д. 202.510.75 „ 4.500.42 „ 3.406.844.— „ 6.647.144.— „	Купљено прив. имање око 1880 год. 2.260,52 m ² 419,15 m ² 1.841,37 m ² 287.055.— д. 71.763.70 „ 1.794.— „ 1.356.312.— „ 1.643.367.— „	1905 Архитект Веселин Трипоковић 4.822,28 m ² 1.266,74 m ² 3.555,54 m ² 823.381.— д. 82.338.10 „ 1.646.76 „ 3.375.596.— „ 4.198.977.— „	1905 Архитект Веселин Трипоковић 7.779,71 m ² 1.194,88 m ² 6.584,83 m ² 597.440.— д. 59.744.— „ 1.327.64 „ 3.889.855.— „ 4.487.295.— „	1907—1908 Архитект поч. Димитр. Т. Леко 3.889,31 m ² (нова) 751,56 m ² 3.137,75 m ² 1.352.808.— д. 112.734.— „ 2.505.20 „ 2.586.262.50 „ 3.939.070.50 „	1928 Архитект Жарко К. Костић 3.448,35 m ² 714,37 m ² 2.733,98 m ² 2.463.354.— д. 307.919.— „ 6.158.38 „ 275.868.— „ 2.739.222.— „
цигла у креч. малт. поцинкован лим прајски свод. и дрв. паркет и дашчани камен (гранит) 2 главна прем. масном бојом центр. греј. паром вентил. каналима електрично у ходи. и нужн. у агради и у двор. сиг. и чувањци кан.	цигла у креч. малт. преп сводови дашчани дрвене 1 прем. масном бојом локално — пећима разлика у темпер. електрично у агради и нужн. у агради сиг. и чувањци кан.	цигла у креч. малт. преп — бетон и дашчани — — прем. масном бојом локално — пећима разлика у темпер. електрично у ходишцима ван аграде у двор. чувањци, канал.	цигла у креч. малт. преп — бетон и дашчани — — прем. масном бојом локално — пећима вентил. каналима електрично у ходишцима ван аграде у двор. сиг. и чувањци кан.	цигла у креч. малт. лим дрвена дашчани камен (гранит) 1 главно и 1 спор. прем. масном бојом локално — пећима вентил. каналима електрично у ходи. и нужн. у агради и у двор. сиг. и чувањци кан.	сиг. у креч. и цем. малт. преп ребр. арм. бет. плоче плочице и дашчани камен (гранит) 1 главно степ. прем. масном бојом центр. греј. паром разлика у темпер. електрично у ходи. и нужн. у агради сиг. са нужн. јавном
подр., призем., 1 спр. 16 (8 за гим.) 4,00 m 216,48 m ³ 4,81 m ³ 8,80 m 6,15 m 54,12 m ² 1,203 m ² 3,00 m 244,44 m ² 265,50 m ² изолита одељења 8 каб. и канц.	приземље и спрат 4 4,00 m 207,84 m ³ 5,196 m ³ 8,45 m (просеч.) 6,15 m 51,96 m ² 1,299 m ² 2,80 m — — у ходишцима 2	призем. и дел. подр. 10 4,00 m 239,84 m ³ 4,796 m ³ 8,95 m 6,70 m 59,96 m ² 1,199 m ² 3,00 m — — спојене две учioniце преграде у ходишцима 4	приземље 10 (5 у ст. згр.) 4,35 m (у ст. 3,70) 254,50 m ³ 5,65 m ³ (вис. 4,02) (просеч.) 9,38 m (просеч.) 6,75 m 63,31 m ² 1,406 m ² 3,00 m — — спојене две учioniце у ходишцима 3	приземље и 1 спрат 15 (3 из Авал. ул.) 4,00 m (3,70) 216,00 m ³ 4,80 m ³ 9,00 m 6,00 m 54,00 m ² 1,20 m ² 3,00 m — — у ходишцима 2	сутер., призем., 1 спр. 8 4,00 m 255,44-223,20 m ³ 5,10-4,46 m ³ 10,30-9,00 m 6,20 m 63,86-55,80 m ² 1,27-1,11 m ² 3,00 m — 174,50 m ² преграде у ходишцима 4
720 (45) 519	160 (40) 171	500 (50) 479	450 (45) 639	675 (45) 1227	400 (50) 741

нове улице шир. 8.00 м. позади овог имања која ће везивати Пашићеву и Поенкареову улицу, ово ће се имање смањити за 800,61 м². Извођење ове регулације је питање времена, али када она буде извршена ова школа имаће најмању површину имања 2.169,26 м² са најмањим двориштем (1.975,72 м²) од свих београд. школских имања; имање пак основне школе „Краља Петра I“ готово је преполов-

љено, али не због регулације улица или какве неодољне потребе, него због схватања ондашње општин. управе. Све до 1923. год. ово школско имање протезало се до улице Кнез Михајловог Венаца према Вел. Калимегдану са лицем на три улице и имало површину 6.079,94 м². Те године имање је парцелисано и један део у величини 2.957,41 м², према Вел. Калимегдану, продат је Републици

Табеларни преглед зграда основних школа Општине града Београда

Редни број	Опис школске зграде	XI Осн. школа на Вождовцу Шумадиска улица 1	XII Осн. школа на Смедеревском ћерму Јагићева 5	XIII Осн. школа на Сењаку Миодрага Давидовића 2	XIV Осн. школа на Хаџи-Поповцу Ст. Новака 24
1	Година грађења	1928; ст. 1908	1908; 1922; 1928	1922 (надз. 1928)	1922 (надз. 1928)
2	Пројектант	Архитект Десанка Манојловић	Архитект Веселин Трипковић	Архитект Веселин Трипковић	Архитект Веселин Трипковић
3	Површина имања	27.109,77 m ²	12.333,58 m ²	6.826,76 m ²	2.469,37 m ²
4	Површина под зградом	н. 931,07 m ² ; ст. 412,17 m ²	461,93; 573,70 m ²	573,70 m ²	568,14 m ²
5	Површина дворишта	25.766,53 m ²	10.914,45 m ²	5.628,69 m ²	1.901,23 m ²
6	Вредн. згр. са инстал.	1.880.867,14 д.	2.071.260.— д.	1.204.770.— д.	1.193.094.— д.
7	Вредн. по 1 учионици	235.108.— „	129.453,75 „	150.596,25 „	149.136,75 „
8	Вредн. згр. за 1 ђака	5.224,63 „	2.876,75 „	3.346,58 „	3.314,15 „
9	Вредност имања 1930 г.	2.710.977.— „	3.700.074.— „	1.706.690.— „	864.279,50 „
10	Целокупна вредн. 1930 г.	4.591.844,14 „	5.771.334.— „	2.911.460.— „	2.057.373,50 „
11	Грађевински материјал	циг. у цем. и креч. мал.	цигла у креч. малт.	цигла у креч. малт.	цигла у креч. малт.
12	Кровни покривач	преп (ст. лим)	преп	преп	преп
13	Међуспрат. конструкција	ребр. арм. бет. плоча	ребр. арм. бет. плоча	ребр. арм. бет. плоча	ребр. арм. бет. плоча
14	Подови	плочице и дашчани	дашчани	дашчани	дашчани
15	Материјал степеница	вешт. камен	армир. бетон	армир. бетонски	армир. бетонски
16	Број степеништа	улазне степен.	1 главно степ.	1 главно степ.	1 главно степ.
17	Заштита зидова	прем. масном бојом	прем. масном бојом	прем. масном бојом	прем. масном бојом
18	Загревање	центр. греј. паром	локално — пећима	локално — пећима	локално — пећима
19	Вентилација	вентил. каналима	равнина у темпер.	равнина у темпер.	равн. у темпер.
20	Осветлење	електрично	електрично	електрично	електрично
21	Водовод	у ходн. и нужн.	у нужницима	у нужницима	у нужницима
22	Положај (место) нужника	у агради	у агради и у двор.	у агради и у двор.	у агради и у двор.
23	Нужници и писоари	енг. са нужн. јазом	енг. са канализац.	енг. са нужн. јазом	енг. са канализац.
24	Број спратова	сутерен и приземље	делим. сут., приз., 1 спр.	сутер., призем., 1 спр.	сутер., призем., 1 спр.
25	Број учионица	8 (4 у ст. згр.)	16	8	8
26	Чиста висина учионице	4,20 m (ст. 4,00)	4,02-3,80 m	3,80 m	3,80 m
27	Запремина 1 учионице	245,70-219,68 m ³	222,10-228,45 m ³	228,45 m ³	228,45 m ³
28	Запрем. учион. за 1 ђака	5,46-4,88 m ³	4,93-5,076 m ³	5,076 m ³	5,076 m ³
29	Дужина учионице	9,00-8,45 m	8,50-9,25 m	9,25 m	9,25 m
30	Ширина учионице	6,50-6,50 m	6,50-6,50 m	6,50 m	6,50 m
31	Површина учионице	58,50-54,92 m ²	55,25-60,12 m ²	60,12 m ²	60,12 m ²
32	Површина пода за 1 ђака	1,30-1,22 m ²	1,23-1,33 m ²	1,33 m ²	1,33 m ²
33	Ширина ходника	3,00-3,00 m	3,00-3,00 m	3,00 m	3,00 m
34	Површина гимн. сале	—	—	—	—
35	Површина сале за свечан.	135,00 m ²	спојене две учионице	—	—
36	Оставе за одело	преграде у ходницима	у ходницима	у ходницима	у ходницима
36	Број канцеларија	4 (у ст. 2)	8	4	4
37	Број ученика за који је пројектована зграда	360 (45)	720 (45)	360 (45)	360 (45)
38	Број ученика који се сада служи зградом (1 I 1931)	511	1613	673	574

Француске ради зидања зграде свога посланства. За овај део имања Општина београдска примила је 6.209.889.— дин. (око 2.100.— дин. 1 m²). Ондашње школске власти нерадо су примиле ово смањење школског имања, јер су сматрале да је остатак дворишта недовољан за број ђака колико може примити ова школска зграда; имање основне школе на Булбулеру износило је 5.180,00 m² и један

део овога имања од 1.731,65 m² намењен је за зидање нове цркве на Булбулеру. Како је овај плац недовољан за зидање цркве а постоји иначе намера да се црква зида на другом већем и погоднијем терену, садашње школско двориште прошириће се и тиме добити лепо и пространо игралиште.

Закључак. — Износећи овај кратак опис школских зграда и имања можемо бити пот-

са бројним стањем ученика на дан 1 Јануара 1930 године

XV Осн. школа на Душановцу Вој. Глигора 66 Ђурђевска 1	XVI Осн. школа у Топчидеру Гледстонова улица 2	XVII Осн. школа на Чукарици Трговачка улица 49	XVIII Осн. школа Предграђе Краљице Марије	XIX Основна школа на Банџици	XX Основна школа у Шуматовац- кој улици
1928 (надз. 1930) Архитект Раз. Голдонић 2.771,00 m ² 520,02 m ² 2.250,98 m ² 1.092.042.— д. 136.505.— „ 3.033.45 „ 138.550.— „ 1.230.592.— „	1886 купљена прив. зграда 9.264,26 m ² 125,80 m ² 9.138,46 m ² 264.180.— д. 132.090.— „ 3.774.— „ 1.389.639.— „ 1.653.819.— „	1930 Архитект Валериј Сташевски 6.750,00 m ² н. 574,20 m ² ; ст. 377,50 m ² 5.798,20 m ² 908.570.14 д. 113.571.28 „ 2.523.80 „ 675.000.— „ 1.583.570.14 „	Зграде (два павиљона) узете у закуп од Срп. Црвеног Крста	1907 Непознат 3.400,00 m ² 154,00 m ² 900,00 m ² 77.000.— д. — 1.540.— „ 170.000.— „ 247.000.— „	1930—1931 Архитект Момчило Борисављевић 5.497,00 m ² 1.144,97 m ² 4.352,03 m ² прибл. 3.750.000.— д. 312.500.— д. 6.250.— „ 659.640.— „ 4.409.640.— „
цигла у креч. малт. лиж и преп дрвене греде дашчани армир. бетонски 1 главно степ. прем. масном бојом локално — некима равлика у темпер. електрично у нуклионима у згради енг. са нукл. јамом	камен и цигла ? дрвене греде дашчани камене 1 прем. масном бојом локално — некима равлика у темпер. електрично у згради у дворишту обич. са нукл. јамом	циг. у цем. и креч. малт. преп ребр. арм. бет. плоча плочице и дашчани камене (гранит) улавно степ. прем. масном бојом локално — некима вентил. канализма електрично у зградама у зградама енг. са нукл. јамом	цигла у креч. малт. преп — дашчани — — — локално — некима — електрично — у дворишту обич. са нукл. јамом	цигла у креч. малт. преп — дашчани — — прем. масном бојом локално — некима вентил. канализма петрол. лампама у дворишту у дворишту сандуци са јамом	циг. у креч. и цем. малт. поцинковани лиж ребр. арм. бет. плоча плочице и дашчани гранит (армијел.) 1 главно прем. масном бојом центр. греј. паром вентил. канализма електрично у ходи. и нукл. у згради енг. са нукл. јамом
делим. сут., призм., 1 спр. 8 3,90 m 231,93 m ³ 5,15 m ² (просеч.) 9,15 m 6,50 m 59,47 m ² 1,32 m ² 3,00 m — спојене две учионице у ходишцима 2	подр., призм., спр., манс. 2 3,40 m 124,91 m ³ 3,568 m ² 8,35 m 4,40 m 36,74 m ² 1,05 m ² — — у предсобјима 1	делим. сутер. и призем. 8 4,00 m 233,12 m ³ 5,18 m ² 9,25 m 6,30 m 58,28 m ² 1,29 m ² 3,00 m — спојене две учионице у ходишцима 4	приземље 4 3,00 m 110,01 m ³ — 8,15 m 4,50 m 36,67 m ² — — — у предсобјима 2	приземље 1 4,00 m 219,72 m ³ 4,39 m ² 9,08 m 6,05 m 54,93 m ² 1,08 m ² — — у предсобљу 1	сутер., призем., 1 спр. 12 4,50 m 287,37 m ³ 5,74 m ² 10,30 m 6,20 m 63,56 m ² 1,27 m ² 3,00 m — 102,00 m ² засебна одељена 3
360 (45) 894	70 (35) 176	360 (45) 565	— 199	50 54	600 (50) —

пуно задовољни квалитативним стањем школских зграда у ширем смислу и квантитативним стањем школских имања, изузев две до три школске зграде које би требало порушити као нехигијенске. Из приложеног прегледа да се види, да Општина београдска располаже школским добрима која представљају једну врло значајну суму од 79.924.714,46 или округло 80.000.000.— динара. Сем тога, и

у хигијенском погледу можемо бити потпуно задовољни, јер све школске зграде имају довољно светлости и ваздуха, захваљујући великим површинама имања на којима се оне налазе. Уз то има 11 школских зграда спојених са градском канализацијом и 7 зграда загревају се централним грејањем са 397,50 m² загревне површине котлова и 2134,36 m² загрев. површине радијатора. Упоредјујући

број и квалитет општин. школских зграда са државним гимназијским зградама у Београду, Општина београдска предњачи и много боље стоји у сваком погледу.

Може се само пожелети да се приступи грађењу школских зграда много живљим темпом и да се у будуће не дешава да се ма и једна школска година пропусти а не принови ни једна учионица. Сада се тек види како се свете они велики прекиди а нарочито онај после рата од 5 година, за које време није саграђена ни једна нова школска зграда. Ако би се приступило систематском грађењу школских зграда, тако да се сваке године озидају бар 2 школске зграде са укупно 16 учионица, Општина би за 5 година, без великог нарочитог финансијског напрезања, по-

стигла да бројно стање учионица достигне толики број, да може примити цео број дорасле деце за обучавање у пуној а не у полудневној основној настави. Следеће пак, шесте године, требало би наставити са зидањем школе за онај број деце који би се појавио порастом Београда за протеклих 5 година.

Када се то буде постигло и први пут после рата буде увела пуна настава у свима београдским основ. школама, што ће бити једна врло значајна година, требало би следећих година добро мотрити, да са порастом и придоласком нове школске деце иде упоредо и грађење основних школа, и тиме дефинитивно решити питање школских зграда и враћања на обавезну пуну основну школску наставу у Београду.

Dr. Марија Бајс,
референт Општинског Централног Уреда
за заштиту матера, деце и младежи

Значај Општинског централног уреда за заштиту матера, деце и младежи

Дечја је заштита тековина новог доба. Прошло је једва неколико деценија, од како судбина одојчета у истини претставља социјални проблем, пошто је ово питање уско везано са развићем економских и социјалних прилика наших дана као и са ванредним прогресом медицинске науке у области дечије физиологије и патологије. Још пре извесног времена биле су друштвене и економске прилике живота такве, да је живот одојчета тангирао само породицу, а јавност није имала никаквог разлога да се умеша у чисто породичне проблеме.

Прва систематски вођена и нама позната заштита одојчади је заштита нахочади, т. ј. оних младих људских бића, која су потпуно напуштена и за које се није нико нашао, ко би се о њима старао. Прво склониште у историји дечје заштите за напуштену одојчад подигао је милански бискуп Дартеус 787 године, а у овај дом примао је свако нахоче и није трагао за родитељима. Како би примање деце у Дом било још анонимније наместио је доцније папа Иноцентије III. поред врата дечјег дома једну кутију, у коју би непозната мајка положила своје одојче, повукла звоно, а кутија са дететом окретала се око осовине и дете је ушло у Дом. Ипак била је ова заштита потпуно без ефекта, јер, услед непознавања потреба дечјег организма, већина деце помрла је у првој години живота.

Доцније бринула су се за напуштену децу и сиротињска одељења општина и давала децу на чување у туђе породице. Најстарији документи о овом начину дечје заштите т. ј. отворене заштите говоре о једној комисији 1824 год. у Лајпцигу која је помоћу добровољног старања госпођа надзирала децу смештену у туђим породицама. „Loi Russel” 1874 год. наређује француском грађанству, да се мора пријављивати сваки случај смештања детета у туђу породицу као и да та деца стоје под надзором лекара и нарочите комисије. Модерна дечја заштита, сав рад на том пољу у најширем обиму, има своју колевку у Француској. У другој поло-

вини XIX столећа појавио се у Француској осетан застој у прирасту становништва и стога је обрађена из национално-политичких разлога велика пажња прирасту житељства. Показало се да се овом злу може на два начина доскочити и то пропагирањем што већег броја порођаја или смањивањем смртности одојчади. Пошто је регулисање порођаја у знатно већој мери компликовано обрађали су надлежни кругови Француске ревносно сву своју пажњу другом проблему т. ј. смањивању смртности. Јер напokon знатно је економније и човечије да се постигне довољан прираст становништва са мањим бројем порођаја као и мањом смртношћу, неголи великим наталитетом са непромењеним морталитетом. Највећа је смртност у доба одојчета и стога су истраживани разлози велике смртности тога доба као и начин за успешну борбу против ових великих жртава. Напор и рад у Француској на томе пољу уско су везани за име славног лекара „Budin-a”, који је проблем почео решавати са једино исправне тачке. Статистике су нам показале да су тада главни узроци смртности одојчади били поремећаји дечјих органа за варење, који су последице рђаве исхране детета и непознавање дечје исхране. Стога је био принцип „Budin-a”, да просвети мајке у погледу дечје хигијене. Сем тога повео је енергичну пропаганду за дојење и справљање исправне дечје хране. Тако је организован велик број саветовалишта за матере и одојчад и млечних кујна помоћу којих се тежило васпитно дејствовати на мајку. После кратког времена имали су Budin, Variot и други ванредне успехе.

Примером Француске почеле су доцније и друге државе да се интензивно боре против смртности одојчади, и поклањале су много сретстава и пажње студирању проблема дечје заштите, као и њеној изградњи. Основни је захтев за осигурање дечјег живота, дојење на мајиним грудима у првој години детета, чињеница које су у току испитивања показала нарочито зависном од социјално-економских животних прилика. Јер у ме-

стима где је била организирана успешна пропаганда за дојење и где се много радило на просвећивању мајки, био је још увек велики проценат смртности одојчади ванбрачних мајки као и оних брачних које су заузеле привредним послом ван куће. И тада су почели, при раду на заштити деце, обраћати већу пажњу појединим социјалним моментима живота. Од великог значаја били су ти проблеми за време и после светског рата када се услед погоршања социјално-економских прилика, као и великог губитка људских живота, категорички захтевало решење успешне организације дечје заштите.

Код нас је још 5. фебруара 1919. године израђена „Уредба о оснивању Државног Одељења за заштиту Деце и Младежи“ која је 1. октобра 1919. године допуњена „Правилником о уређењу оделења за заштиту Деце и Младежи“, 24. јула 1922. године донет је „Закон о заштити Деце и Младежи“. Према томе изгледало је, да је код нас благовремено са надлежне стране приправљен добар основ за развитак дечје заштите. Но искуство последњих десет година показало нам је, да је на основу тога закона врло мало у Београду, па и у осталој земљи, учињено и да је Закон за све то време остао великим делом само склоп мртвих параграфа. Узроци нерада на спровођењу и оживљењу овог Закона врло су сложени и морају се тражити у околним приликама као и у самој стилизацији закона. Закон предвиђа сав рад концентрисан код области, па укидањем области није било административних органа, који ће тај посао развити. Сем тога нисмо имали стручног персонала, који ће целокупној делатности на том пољу давати исправан правац. Крајем 1924. године основана је у Београду тек Универзитетска Дечја клиника, што је несумњиво за нашу дечју заштиту важан датум, јер о некој дечјој заштити вођеној без основног знања дечје физиологије и патологије не може се ни говорити. Први завод за здравствену заштиту матерa и деце са школом дечјих неговатељица у нашој држави основан је 1923. године у Љубљани. Ова установа је такође од велике важности за рад у борби против смртности одојчади, јер су немогући ма какви успеси на том пољу без школованих стручних сестара. Тако се у појединим институцијама и нудилским школама тек развијао будући стручни кадар сарадника. Сем тога правилно вођење дечје заштите захтева и довољно сретстава и добру организацију свих форми дечје заштите. Сва потребна сретства у одговарајућој мери могу, сем државе, давати општине које су до данас само минималне позиције за тај циљ уносиле у своје буџете. Према томе је, поред недовољног броја установа основаних од стране државе и општине у Београду, највише још учињено од стране приватне иници-

јативе, која је умела да заинтересује надлежне власти и да код њих добије извесне субвенције. Јасно је, да ефекат тога рада не стоји ни у каквој сразмери према стварним потребама престонице Београда а најбољи доказ за то, да се наша дечја заштита налази још у првим почецима, јесте огромна смртност београдске одојчади. Сем тога осећала се последњих година много празнина при збрињавању деце, јер поред тога што није било довољних установа, десило се најчешће још и то, да једно дете, чија је мајка умешна, ужива помоћ са више страна, а друго потребније дете, за које нико не зна, страда беспомоћно. Нема у опште ни смисла говорити о некој дечјој заштити, ако установе чекају док их дете потражи, него права заштита мора преко својих органа да прихвати сву угрожену децу и да их, према потреби, збрињава. Стога су истините ове речи Професора Университета Д-ра Амброжића, познатог поборника за права детета код нас: „До сада у Београду има не мали број установа дечје заштите (општинских, државних, приватних и мешовитих). Има и не мали број организација за заштиту деце. Али заштите деце нема“. Суд Општине града Београда нашао је да је питање дечје заштите од огромне важности и да Београдска Општина мора да узме на себе да реши ово веома значајно питање у низу својих настојања. Тако је при Одељењу за Социјално и здравствено старање основан један засебан Одељак у коме се има концентрисати сав рад на пољу заштите детета. Делокруг и директиве рада утврђене су нарочитим правилником. „Општински Централни Уред за заштиту матерa, деце и младежи“, руководи целокупном заштитом матерa, деце и младежи на територији Општине града Београда, у оквиру своје законске надлежности. Он врши јавну заштиту (пуну или делимичну) над свом децом и младежи, која у својој породици нису могла бити никако или нису довољно заштићена! Према томе мора Уред да развија своју делатност на здравственом као и на социјалном пољу. Он има да прихвати дете са свим његовим потребама. Дете више не лута од установе до установе или од надлежства до надлежства, него угрожено дете, чим је пронађено са стране уредских органа, збрињава се, према постојећим приликама и захтевима дечијег организма, а сву бригу око сређивања правних и економских прилика детета спроводи ауторитативно Уред. Стога је и задатак Уреда да потпомогне старатељске власти. „У случају када се за дете не може наћи други старатељ чиновници Општинског Централног Уреда могу се примити дужности старатеља, и то за једно или више деце“. Ова тачка правилника је од нарочите важности за наше локалне прилике, јер у Београду још не постоји званично старатељство, које је срж де-

чије заштите у опште као у осталим модерним земљама. На пример, сав план и правилници дечјих уреда у Бечу оснивају се на званичном старатељству и највећи део директног рада Уреда је старатељска брига око својих штићеника. Чињеница, да чиновници Уреда могу бити старатељи за једно или више деце основ је за развитак званичног старатељства код нас. Централни уред већ у почетку свога рада поклања велику пажњу овом проблему и вероватно ће се скупљањем драгоценог материјала и искуства знатно допринети, да се питање званичног старатељства и код нас реши у што краћем времену. Јер само онда ће уложени труд и средства, одређена за дечју заштиту, донети велику корист општинама, држави и људској заједници, ако се званично и јавно буде водило о томе рачуна, да се све што је детету намењено искористи најсавесније, да се дотично дете прати, док не одрасте и не оспособи се за самосталну животну борбу. Јер сва деца којима породица из ма кога разлога не може осигурати права на живот, морају имати уточиште где ће се званично и ауторитативно бранити дечја права.

До пре годину дана није било код нас званично ни говора о неком збрињавању деце сем у Дечјем Дому. Тек пре кратког времена основана је прва колонија за одојчад и малу децу при Централном Заводу за здравствену заштиту матера и деце у Београду и тако је омогућено, да се београдско дете смешта под стручним и јавним надзором у туђу породицу. Правилник Уреда предвиђа такође, поред смештања деце у домовима, и збрињавање деце у отвореној заштити, оснивање сопствене колоније као и надзор над децом до 16. године смештеном у туђој породици. На овој основи Уреду је омогућено да у истини збрине дете, јер и ако би се број дечјих домова повећао, увек постоји могућност да се Дом попуни и да је неспособан за пријем нове деце, онда се ипак деца могу збринути у широј отвореној заштити. Јер лакше, брже и јефтиније је пронаћи једну хранитељицу, него ли проширити зидове Дома. Сем тога затворена заштита је много скупља и потребна само за нарочите случајеве. Од значаја је да је у овогодишњем скромном буџету Уреда једна позиција намењена отвореној заштити. Фаворизирањем ове форме заштите ослободиће се места у Дому, а деца ће се моћи сместити према потреби у Дом или у породицу. Само што ми данас у Београду, поред малог броја места затворене заштите у приватним установама, немамо дечјег дома, па чак ни дечјег сабиралишта, без кога се у опште не може ни говорити, ни радити на дечјој заштити. Надзором деце до 16 године смештене ван Дома, моћи ће се деца заштитити у моралном и васпитном погледу, као и спречавати иско-

ришћавање дечјег рада. Даље предвиђа правилник сарадњу Уреда са Судијама за малолетнике као и заштиту све морално угрожене деце. Данас се могу код нас сместити само мушка деца од 14—17 год., која би из ма кога разлога, требало судски казнити, у Дом малолетника, а сва остала деца која још нису имала јаван конфликт, али им треба нарочити васпитни надзор, препуштена су сама себи или рђавом упливу околине. Централни Уред ће моћи, развијањем своје заштитне мреже по целом Београду и преорганизирањем престонице, оспособити своје органе да пронађу и воде у евиденцији ову децу, као и да саветима и предлозима породици или старатељима помажу, да од ове деце створе у колико је то могуће, корисне грађане нашег друштва. У задатке Уреда спада и заштита жене за време трудноће, порођаја и дојења. Заштитом социјалне или здравствено угрожене трудне жене, осигурава се здрав подмладак и уштеђује се већи број дечјих живота, који се губе услед хроничних болести мајке, као што је туберкулоза, сифилис и гонореја; или пропадају услед мајчине социјалне беде. Бечка општина даје данас свакој својој грађанки-породици, приликом порођаја живог детета, пакет хигијенског дечјег рубља, врло укусно и лепо опремљеног, сем тога остале предмете за дечју негу и хигијену, без разлике да ли је породица имућна или бедна, само ако се пријавила до трећег месеца своје трудноће и подвргла се лекарском прегледу. Социјални, васпитни, економски и расни значај овог поступка је јасан и знатно мање стаје бечку општину рубље њене новорођенчади, који је у осталом продуктиван издатак, него што би били трошкови око болести и губитак људских живота. Сем тога свака сиромашна мајка, која није заштићена у неком осигурању, добија помоћ за дојење, јер основни захтев дечје заштите је одржавање везе мајке са својим одојчетом, пошто је елементарна чињеница за правилан развитак детета мајчино млеко и мајчина љубав. У делокруг Уреда спада и заштита малог детета, школског детета ван наставе и брига око опорављања деце за време школског распуста. Уред проналази, према постојећим законима, детету родитеље ако су из ма ког разлога непознати, обезбеђује детету добрим саветима или помоћу старатељске власти старање родитеља, који занемарују своје дужности према њему. И овде се опет истиче широк и значајан делокруг програма општинске дечје заштите, која има да брани дечја права не само у друштву него и у властитој породици.

Према програму потребно је да се између државних органа јавне заштите и Општинског Централног Уреда развије уска сарадња, како би дечја заштита у Београду била што јединственија. Од важности је са-

радња са приватном иницијативом, која је већ годинама од стране Београдске Општине субвенционирана и заправо су већи део материјалних средстава, које је Одбор Општине града Београда одредио као помоћ деци, добивала хумана друштва. Само што су та сретства била мала и за шири рад самих друштава, а камоли за престоничку децу заштиту. Тако су и друштва, поред малих изузетака, могла развити свој рад само у скромним границама а тамо, где су се нарочитим разумевањем и агилношћу управе, дохватила ширег делокруга рада, наишло је правилно развијање акције заштите детета на огромне материјалне и стручне тешкоће. Сада, када је Општина узела у своје руке корелацију целокупног рада, мораће, поред надзорног стручног савета, да повећа и поједине субвенције, како би рад већ основаних институција заиста био користан за општу јавну заштиту. Пошто је циљ Општине био, да концентрише сав рад на пољу деце заштите у једном Одељку, вршиће Централни Уред издавање помоћи сиротним мајкама и деци у природи и у новцу, према стварној потреби. Помоћи даваће се под најстрожијом контролом заштитних сестара, како би одређена сретства била и обезбеђена намењеном циљу. Сем тога потпомагаће Уред нарочито сваки покрет, који се бави духовним или телесним очвршћавањем нашег подмлатка, као што су скаути, соколи, феријални савез, спортска удружења, деце библиотеке и сличне установе. Сарађиваће са саветовалиштем за избор професије, са психотехничким институтом и стараће се о привредном запослењу својих штићеника. Најзад један од најзамашнијих задатака Централног Уреда у нашим приликама је вођење бриге око оснивања оних уснова јавне деце заштите које ће Општина града Београда оснивати и издржавати, и које су неопходно потребне у циљу свестраног збрињавања деце. Када тако детаљно проучимо тачку по тачку правилника, који је Суд Општине града Београда прописао за рад на подизању и организацији деце заштите у Београду, морамо признати, да је Београд овим програмом себи извојевао место између првих градова културних држава, које се руководе и решавају своје проблеме на основу научних истина и констатација. Али код нас ово није први програм рада нити први покушај у овом правцу. Одмах по свршетку рата видели смо да је држава узела иницијативу у своје руке без задовољавајућег резултата. А данас кад је Београдска Општина са највећом озбиљношћу приступила да ефикасно реши проблем здравог душевног и телесног развитка свога подмлатка, потребно је да у духу закона о заштити народног подмлатка, који се налази већ у завршној фази у надлежним Министарствима, обезбеди одговарајуће своте у идућем буџету за

реализовање свога програма. Колике су нам своте потребне, најбољи су нам доказ позиције овогодишњег буџета. Близу 2 милиона динара износи субвенција појединих друштава за заштиту деце а око 2 милиона су издаци за сву осталу организацију општинске деце заштите, као што су стерилизација млека, диспанзери, школске поликлинике, колонија за одојчад и малу децу, шиљање деце на опоравак и т. д. Према томе није ни чудо, да ми до сада у истини нисмо ни имали јавне деце заштите јер је то ванредно незнатна и мала свота за потребе модерне деце заштите, која не значи давање милостиња или помоћи најсиромашнијем и бедном слоју грађанства, него је национална дужност која снажи срж и основе народа. Свота утрошена на јавну заштиту деце износи свега 1 проценат целокупног буџета расхода или, према међународном стандарду грађанства, 40 динара годишње троши се на свако дете из социјално слабијег слоја грађанства. Исто тако су и друга јавна сретства намењена деци била минимална. Тако је тежиште рада новооснованог Централног Уреда у буџетској години 1931/32 више информативно јер су сретства којима располаже Уред за сваку ширу акцију недовољна. Од велике је важности издашан буџет Уреда за годину 1932/33 који ће тек дозволити конструктиван рад. Сада Централни Уред прима сваку мајку или дете, која се из ма кога разлога обраћа директно или преко које установе Уреду, извиди помоћу заштитних сестара стварно стање детета и помаже онда детету или га мора одбијати ако је потребна таква врста заштите, којом још не располажемо, или ако су све могућности исцрпљене. О сваком детету води се карта, а нарочита се пажња поклања оним случајевима, код којих се услед недовољних организаторних мера деце заштите није могло интервенисати. Ови случајеви пружају нам драгоцен материјал, шта нам је потребно у првом реду остварити. Но пре него што скупљамо локално, стварне податке сложених разлога деце заштите и страдања код нас, морамо по примеру страних земаља неке елементарне организације одмах спровести. Тако је код нас смртност одојчади врло велика (преко 20%) и ако у Београду раде пет децих диспанзера, кроз које пролази велики број београдске одојчади. Но три диспанзера налазе се у центру вароши, а свега два нешто удаљеније, на периферији, и то раде један поред другог без органске везе. И поред успешног рада појединих диспанзера београдској одојчади ипак није довољно помогнуто, јер иначе мајке лутају од уснова до уснова, а друге опет због удаљености не посећују саветовалишта благовремено. Стога је Централни Уред већ покренуо питање реорганизације Београда у границама санитетских рејона и у погледу деце зашти-

те. Сва одојчад и мала деца једног рејона, припадала би једном диспанзеру или саветовалишту. Мајке или неговатељице угрожене деце би обавезно морале посећивати установу а деца би била под сталним, здравственим надзором дечјег лекара и заштитних сестара. Свака ова установа издавала би за свој рејон и дечје млеко. Вероватно да ће ова организација бити спроведена у току од неколико месеци и биће од користи и помоћи и за остале проблеме заштите. Јасно је, да ће овај рад захтевати већи број сарадника а нарочито заштитних сестара, али без довољног броја особља, не може се успешан рад на овом пољу ни спровести. У свим већим градовима запада већ је одавно врло успешно спроведена ова реорганизација отворене заштите. Поред осталог указује нам практични рад Централног Уреда свакодневно на један недостатак који кочи посао на сваком кораку. Ми немамо дечјег сабиралишта. Пре неколико година основана је дечја станица, која је за децу била пре велика опасност, да ће неминовно подлећи некој заразној болести, него ли да ће наћи уточиште. У једној бедној старој кући, у заједничким собама примала би се сва деца од доба одојчета до младих, која су се нашла без крова, и овде би очекивала своју даљу судбину. Ова станица прешла је доцније у руке области а кад су укинута области, престала је да функционише и ова установа. Неки су се рудименти одржали, чак плаћа Београдска Општина 100.000 динара годишње кирије, за дечју станицу, док се Централни Хигијенски Завод брине о издржавању још преостале деце, која ће се ових дана делом сместити у дечји Дом и која су већ делом смештена, путем Централног Уреда, у дечју колонију. Чињеница је та, да када нађемо које дете, које морамо моментано сместити, док му не нађемо трајно скровиште, немамо куда.

Прва установа, која се безувек мора подићи још у буџетској години 1932/1933, а чим пре тим боље, је дечје сабиралиште или *прихватиште*. Дечје сабиралиште је прва станица при збрињавању детета. Оно мора у свако доба бити способно, да прими свако дете од првог дана рођења до навршене 16. године. Према томе мора бити тако организовано и располагати потребним помоћним институцијама, како би одговарало своме задатку. За наше прилике било би корисно, да се одељење Централног Уреда и дечје сабиралиште налазе у близини или чак у истој згради. Тек када Централни Уред буде располагао једном установом, у коју може одмах свако потребно и угрожено дете сместити, док се не извиди стање детета и донесе одлука о даљој судбини његовој, онда ће се тек моћи рачунати са неким стварним ефектом програма београдске дечје заштите. Пријемно одељење сабиралишта је саставни део

Централног Уреда и одлучује пошто су се размотрили сви подаци о пријему детета у јавну заштиту. Дете остаје збринуто у Дому сабиралишта, док се не скупе сви потребни подаци. Судбина детета је одељена од администрације, а оно остаје на посматрању у погледу здравља као и у погледу интелигенције и карактера. Карантин ове деце траје 3 до, најдуже, 6 недеља, за које време су сва испитивања у, и ван Дома, завршена и дете се враћа породици или се упућује у одговарајући Дом, колонију и т. д. Таква сабиралишта постоје данас у свим великим варошима. Примерно по својој архитектонској структури је сабиралиште у Бечу. И ако располаже свега са 200 кревета, ипак је прошло кроз његове просторије у 1929 години 4876 деце. Израђено је у бокс систему на три спрата. Сваки спрат има засебно степениште, како би се у случају какве инфекције цео спрат морао изоловати, а остала два спрата остати способна за пријем. Сем тога је сваки спрат подељен у четири под-одељења, а поједине собе су боксови, који могу примити највише до 6 одојчади или мале деце, а по 18 велике деце. У Београду имало би смисла само подићи такво једно велико и савршено организирано сабиралиште, јер Београд, као престоница, мора тренутно да збрине не само београдску децу него и на улицама Београда напуштену децу из целе Краљевине. У ово уточиште упутила би се мала деца као и залутала младеж. За изградњу овог сабиралишта потребно би било око 8—10 милиона динара а пошто оно не би служило само београдској деци требало би да држава поднесе један део трошкова. У осталом већ се воде преговори у том правцу, а финансијски могао би се решити овај проблем и једним зајмом а анuitет да се унесе у буџет. Главни је само да се приступи решењу питања дечје заштите, па ће свака година донети једно дело које ће задовољити сложени склоп свих потреба. Пошто се дечја заштита код нас налази у првим својим почецима, недостају нам још и све остале врсте затворене заштите. Тако располажемо са свега 150 дечјих кревета по болничким, дечјим одељењима. Дневно се одбија 10—20 болесне деце, јер нема места. Колики се број дечјих живота на тај начин жртвује, пошто страдају без правилне неге и лекарске помоћи, лако се да израчунати. Сем тога немамо довољно места у затвореној заштити ни за малу, школску децу или за младеж.

Специјалне установе за имбецилну децу, психопатску, за богаље, уопште не постоје. Такође је врло скроман број места у дечјим опоравилиштима куда се могу деца послати. Све ове установе и сви ти специјални домови имају се тек у низу година програмски подићи. Не сме се заборавити на огромну корист, коју донесе људској заједници, држави

и општини капитал уложен за добро деце. Тако на улазу у један диван дечји дом на страни стоје ове речи:

„Ко деци палате зида,
Укида зидове казниона“.

Пошто ће изградња затворене заштите захтевати још извесно време и много материјалних сретстава, поклања Централни Уред сада нарочиту пажњу збрињавању деце у туђим породицама. Ово је збрињавање много јефтиније и омогућава ипак многим детету бескућнику, да расте на топлој огњишту породице. Наша београдска деца, коју је до сада Централни Уред успео да прихвати налазе се делом у београдском делу колоније, делом у селу Милошевцу. У Београду су остала млађа одојчад и деца испод годину дана, а старија деца упућена су на село. На селу налази се, у центру насеобине, дечји диспансер са лекаром и заштитном сестром, а око 30 деце је сада смештено по разним сељачким кућама. Укућани су пре смештаја детета прегледани, да ли су здрави а деца стоје под сталном контролом диспансера. Свако дете добија целу спрем, засебно лежиште и ћебе, па тако улази појам о хигијени детета и у наше село. Јер свакако да ће свака мајка настојати, да и своје дете одене и негује као што мора неговати колонијско дете. У колонију се могу за сада смештати мала деца до навршене 7 године. Наша се деца налазе на селу тек 2 месеца. Било би прерано донети већ неки суд о коначном резултату овог начина збрињавања, али по свим извештајима за сада је деци врло добро. Чак су се већ јавили и појединци који би желели, да дете усвоје. Све одредбе, које дечји Уред доноси о збрињавању или помоћи једног детета везане су за извесан рок, када се опет проконтролишу, да се провери је ли дотичном детету још пуна или делимична јавна заштита потребна и у колико су се породичне прилике поправиле. На пример код мајке болесне од туберкулозе, може временом, да крене болест на боље, да више не лучи бациле, кад је опет у стању да прими дете себи. Код нас, где је зарада неквалификованог радништва врло ниска, можемо много учинити у интере-

су наше деце, да мајци за време дојења дајемо неку помоћ, па и доцније ако то стање детета захтева, јер сразмерно малом свотом можемо више учинити, него кад дете од мајке одвојимо и смештамо у скупу затворену или полу-затворену заштиту, а мајка дотле привређује дневно свега 20—25 динара. На овом пољу имаће Централни Уред захвалан и широк делокруг рада, јер ће са малим материјалним трошковима сачувати детету негу, млеко и срце мајчино, а помоћу својих заштитних сестара помоћиће мајку у сваком погледу. Тако смо успели за ово кратко време, да утичемо на неколико бедних и некултурних мајки, да поред тога што исправно негују своје дете, окрече и очисте свој стан, воде рачуна о својим издатцима, па кад су виделе успех у своме дому оне са пуно поверења долазе по савет у Централни Уред. Сарадња Уреда са приватном иницијативом такођер је већ почела и тако су се већ нека друштва почела обраћати Централном Уреду с молбом за податке, мишљење о некој деци, која су се обраћала за помоћ: да ли дотичном детету треба пружити помоћ и који облик заштите. Ако ће се сарадња у том правцу даље развијати, имамо сигурност, да ће дечја заштита збиља бити јединствена. Централни Уред стоји пред мноштвом задатака, дужности и рада, као што му то може само пружати експанзиван град пун живота и великих циљева — наш Београд. Општинска управа стварањем овог Уреда, прописивањем правилника о надлежности рада и старањем да се осигурају довољна средства у идућој буџетској години положила је основ новог доба на пољу заштите народног подмлатка код нас. Општина града Београда признала је тиме да свако београдско дете има право на то да постане здрав и користан члан људске заједнице. Ако му то породица не обезбеђује Општина узима судбину детета у своје руке. Али циљеви Општине су још много шири и комунална политика Београда, жели да повољно упливише на телесни и душевни развитак сваког свог детета како то одговара стандарду наше културе. Београд је дубоко схватио истину, да „живети значи бринут се за нашу будућност, за нашу децу“.

Хлебно питање и наши пекари

Београдски пекари упутили су једну протестну претставку управнику града Београда. Жалили се на захтев Општинског санитета, да се, због опасности по здравље, извесне пекарнице и продавнице хлеба затворе, а неким опет стави рок у коме имају извршити нужне преправке и своје радионице оспособити да барем најнужније одговарају хигијенским условима. Као у свакој сличној прилици навели су да ће због овога пропасти неколико стотина пуноправних мајстора, као и толико исто, ако не и више, радника и помоћника.

Текст претставке, коју су београдски пекари упутили Управнику града Београда гласи:

„Господине Управниче,

Пекарски мајстори града Београда одржали су на дан 27. о. м. своју ванредну скупштину, а поводом одржавању ове скупштине је изненадни хитни захтев реонских лекара Београдске општине, да се забрани рад у једном већем броју пекарских радњи и продавница, захтевајући на појединим местима да се посао обустави моментално, а за поједина места — радње дат је врло мали рок за оправку и доградњу, што нас пекаре осетило упропашћује, те су сви присутни, око 400 пекарских мајстора, једногласно решили, да Вам се Управа Удружења обрати са молбом за заштиту од Београдске Општине.

„У овој тешкој економској и привредној кризи ми београдски пекарски мајстори погођени смо овим хитним и изненадним захтевом Београдске Општине, која овако нагло тражи затварање наших радњи не дајући нам потребног времена за тиху и праведну ликвидацију наших радњи, како би могли испуњити своје обавезе, које нису тако мале, а не би имали могућности да наплатимо своја потраживања, која су такође велика, што би нас у овоме случају потпуно упропастило.

„Ово Удружење молило Вас је својом молбом под Вр. 43. од 25. марта о. г. да Вашу наредбу I. бр. 2249/31 год. изволите ублажити и док је са Ваше стране праведно схваћено ово тако важно питање београдских пекара, Београдске Општине преко својих реонских лекара захтева преко г.г. Старешина квартана У. Г. В. да се на бази те наредбе забрани рад београдским пекарима, придржавајући се компетентног прегледа мешовите комисије, која је извр-

шила преглед пекарских радњи и продавница још 1930. год., и ако су београдски пекари од тога времена до данас учинили врло велике измене у својим радњама, које су поправили, довели у ред и оспособили да имају хигијенске услове за постојање, у шта су утврдили велике суме новца.

Ако би се усвојила жеља Београдске Општине и затвориле се оволике пекарнице, у овом тако тешком привредном стању, остало би без икаквих средстава за живот и без крова над главом 150 правних пекарских мајстора, 300 пекарских помоћника, 200 ученика и 2500 чланова породица пекарских мајстора и пекарских помоћника, којима је једино сретство за живот рад њиховог заната.

„Удружењу пекарских мајстора града Београда, је част учтиво замолити Вас, Господине Управниче, да нас београдске пекаре и наше породице изволите заштитити и не дозволити, да се ова наредба Београдске општине изведе на овај начин, који би нас пекаре потпуно упропастило, тим пре, што Београдска општина свој захтев заснива на Вашој наредби I. бр. 2249/31. год.

„Верујући у Вашу правичност, Господине Управниче, ми се надамо, да ћете овој нашој молби изићи у сусрет, на чему Вам ми сви београдски пекари са својим породицама захваљујемо и молимо Вас, да и овом приликом изволите примити уверење нашег дубоког поштовања“.

Искрено да кажемо нас уопште чуди да су се наши пекари могли да побуне против овога захтева. Али када су то већ учинили, бранити и штитити своје професионалне интересе, онда се можемо понова вратити на питање хлебне производње у Београду и њене рационалности организације.

Наши пекари треба да схвате да питање производње хлеба није искључиво њихово и да то никада не може да буде. Оно претставља важан проблем који у подједнакој мери интересује све грађане Београда. Питање није важно само са гледишта финансиског, пошто издаци за хлеб претстављају приличну позицију у буџету сваке породице, већ много више са гледишта хигијенског и рационалне исхране. Ако још може да буде ирелевантно да ли ћемо јести хлеб пола динара скупље или јевтиније, ни у ком случају не може да буде свеједно какав ћемо јести

хлеб у погледу чистоће и хранљивости. Београдски потрошач хлеба, у кога иначе није развијена потрошачка свест, која би му омогућавала да се буни противу неправедног дизања цена уопште, не може и не сме да буде равнодушан како му се и од какавог брашна спрема хлеб. Нажалост, он до сада није водио рачуна ни о овом другом. Никада се није користио својим правима, која су му времена на време давана и тиме му пружана могућност да коришћењем својих права утиче посредно на извесну поправку прилика у производњи хлеба. За ово имамо безброј примера. Навешћемо неколико. Потрошачу је давано право да захтева премеравање купљеног хлеба. Нико се овим није користио. А они ретки потрошачи, који су то захтевали, били су исмејани од пекара. Затим, београдски потрошач никада није протестовао противу нечистоће нађене у хлебу, недовољне пецивости итд. Није, такође, инсистирао да му се хлеб завија у чисту, белу хартију. Због тога се редовно дешавало да и прописиване цене хлебу никада нису могле да произведу жељено дејство тј. да хлеб појевтини. За изигравање прописаних цена пекари су се служили изменом мере мешања брашна, а у крајњој линији и јексик мером. Неконтролисани они су све ово могли безбрижно да спроводе, будући без опасности да ће их потрошачи демантовати. Нама је исто тако познато врло мало примера да је Х потрошач напустио Х пекарницу ради тога што се на лицу места могао стотину пута уверити о одсуству сваке хигијене и чистоће. А исто тако мало је и таквих потрошача, који би свесно мотрили на све ово. И отуда се бедно хигијенско стање у београдским пекарницама добрим делом има да припише и немарности потрошача.

Када је тако, пекари немају право да се буне. Остављајући своју производњу хлеба на ступањ примитивности, не старајући се ни једнога момента да исту побољшају и унапреде, о појевтиневању и да не говоримо, они су све до сада свесно штетили и кршили здравствене интересе београдског становништва. Ако се данас „угрожавају“ интереси неколико стотина пекара, треба ли допустити да се и даље угрожава и крњи основни интерес — здравствени — 240 хиљада Београђана? Може ли се за рачун професионалног интереса четири стотине пекара запоставити здравствени интерес свег београдског становништва? Свакако да су и сами београдски пекари свесни у немогућност и апсурдност оваквог једног схватања. И зато су нас овога пута требали да поштеде свога збора и својих протеста.

После рата, последње две и по године довеле су питање организације производње и снабдевања Београда хлебом у најактуелнију фазу. За све ово време оно није сила-

зило са дневног реда. У низу чланака, на првом месту кроз „Београдске општинске новине“ тражено је најцелисходније и најбоље решење. Извештај општинске анкетне комисије дошао је као одличан документациони материјал, који је поткрепио сва ранија твђења дотле изишана само на основу личног посматрања и осећања. Међутим, после анкетног извештаја чињенице су неоспорно утврђене и на проблем производње хлеба бачена пуна светлост. За рђаво стање у производњи хлеба узрок се свакако није могао тражити изван самих пекара. И они се нису правдали. А то нису ни смели чинити. Јер нама је непознат и један случај да је после рата неко од београдских пекара банкротирао, пропао. Није, дакле, недостатак финансиских средстава тај, који би спречавао да се радионице добро уреде и обезбеди хигијенска производња. Ако је тај разлог спречавао да се створе велика и модерна предузећа, он није могао постојати тамо где је у питању хигијенско уређење мале пекарске радионице. А то се није чинило због уштеде на издацима чиме је остварена могућност да се рентира и мала производња (200—300 хлебова дневно). Једини, који је требао да поднесе скупе трошкове одржавања овакве производње хлеба, био је београдски потрошач. И он је то мирне душе подносио. Па, и поред свега тога, непознато нам је да су београдски потрошачи икада подigli глас протеста противу скупог или нехигијенског хлеба. А пекари су искоришћавали сваку прилику да доследно и енергично бране своје интересе тј. организацију и стање своје делатности овакво какво је.

Међутим, питање се мора решити без обзира на уске професионалне интересе наших пекара. Насупрот томе стоји општи интерес свих престоницких грађана, који је далеко јачи од пекарског. У пекарском интересу долази само финансиска страна питања — рентабилитет. У интересу београдског становништва (целине) на равној нози стоје здравствено, финансиско и социјално питање. У решењу питања хлебне производње сви ови интереси морају бити узети у обзир и заштићени. Пренебрегавање ма кога од њих не би значило интегрално решење питања.

У последње време у јавности су понова избила нека гледишта на решење београдског хлебног питања. По једноме, читаву производњу хлеба, почев од мељаве па до доставе потрошачу требало би комунизирати. То значи да би Општина у својим рукама требала да има мељаву брашна (мли), производњу хлеба (фабрику) и доставу хлеба (продавнице). Друго гледиште тражило је само интервенцију за остварење фабричне производње и омогућавање продаје хлеба у свима погодним радњама. Важно је, да и је-

дио и друго гледиште увиђају срж хлебног проблема у Београду. А тај је у производњи. Систем данашње производње онемогућава да се дође до доброг, здравог и јефтинијег хлеба. Нерационалност лежи већ у многобројним пекарницама и малом производном капацитету. Да би се одржао рентабилитет такве једне пекарске радионице не може се друкчије него да производња буде што примитивнија и без испуњавања ма каквих услова савремене хигијене и технике. Само тако могу се продукциони трошкови да покрију добром зарадом. Сем тога, у оваквом систему производње немогућа је и ма каква контрола било у погледу извршавања хигијенских прописа или калкулације цене. Пекар је увек у могућности да нађе свој рачун, а потрошач никада да добије добар, хигијенски и јефтин хлеб.

Али, и продукциона страна питања не може се делимично решавати. Мора се решити потпуно или никако. Тојест, производња хлеба целокупне потрошње Београда треба да буде постављена на индустриску основу. Једна, две, три или више фабрика хлеба — сасвим је споредно (свакако је рационалније и издашније што мање) али је главно да сваки потрошени хлеб у Београду мора да буде фабричким путем произведен. Ту је онда обезбеђена јединствена и најбоља калкулација цене, као и потпуна контрола (у погледу хигијенског уређаја, употребе и мешања брашна, тежине и цена). Затим долази питање продаје, која се мора организовати тако да се учини приступачна и економски најрационалнија потрошачу свакога краја. И овде би се, у организацији продаје, према данашњем систему могле да остваре велике уштеде у корист појевтине хлеба. Поред више од 400 пекарница данас постоји у Београду и преко стотину посебних продавница.

При једној рационалној продајној организацији број продавница ни у ком случају не би требао да буде већи од 240 (просечно једна продавница на 1000 становника). Сасвим природно да би се zgodним реонирањем, узимајући у обзир густину насељености појединих реона, број продавница могао и да смањи. На тај начин, уместо одржавања толико стотина примитивних пекарских радионица, имале би се одржавати једна, две или три фабрике и не више од две стотине продавница. То би допринело смањењу продукционих и продајних трошкова, па следствено томе и знатном појевтине хлеба. А, што је још главније, потрошачима би био обезбеђен добар и хигијенски хлеб.

За две и по године, од како је хлебно питање Београда ушло у акутну фазу, наши пекари су имали и сувише времена да размисле о своме положају и са властитом иницијативом потраже нужно решење. Уместо тога, они су у свакој прилици упорно бранили своје данашње стање. У одбрани својих интереса ишли су тако далеко да су тврдили како раде са губитком. Природно да се у тако што не може веровати. Сигурно, да и они сами нису веровали. А када су им сугериране потребне промене у систему њихова рада ни на то нису пристајали. И тако је остајало све по старом. Па данас, када је комунална управа присиљена да приступи енергичнијим мерама они протестују апелујући на сентименталне обзире према њих неколико стотина, а запостављајући и игноришући и овом приликом интересе 240 хиљада грађана. Уместо збора, на коме су протестовали противу предлога општинског санитета боље би било да су погледали на саме себе и својом властитом иницијативом нашли целисходно решење, које им се намеће већ две и по године, а од кога су они стално бежали.

Где је била Небојша?

— Прилог историји тврђаве и града Београда —
(Наставак)

25) С почетка овог 16 в., одмах следеће године (1522) по паду Београда у руке Турцима, један је Немац, Нирнбержанин, савременик и очевидац(?) његовог пада, нацртао Београд у моменту освајања и нацрт свој дао да се изреже у дрвету код резача Волфганга Реша. На самом цртежу над градом изрезан је и опис града и догађаја али тако ситним писменима да га Вјекослав Клајн у Повјести Хрвата, књ. II, св. 3, стр. 297, није ни покушавао прочитати. Уз добру лупу, ипак, дао се разрешити и овај не баш тако литераран опис, у коме има и резачевих омашака. Пошто је у нас досад био потпуно непознат, доносимо га овде у целини јер није ни велики. Ту се каже отприлике ово:

Овде је насликана тврђава Београд (Griechische Weissenburg) и варошица (доњи град) у правој слици и прилици, како ју је недавно у септембру 1521 године (заузео) турски цар издајом Мађара који су држали тврђаву — име је једном Хедервари а другоме Терек Валент — и цару предали. И ова тврђава је са стране Саве као и са копна чврсто онедиута; између оних (описача на слици) који су на Сави, знатан је број на насадама (шајкама) и лађама. А цар је са својом војском постављен на тврђаву (стог се на слици не види!), пошто ту има једна равница потпуно онако као што се и на тврђави у Нирнбергу шири равна. (а) Варошица (доњи град) нема никаквих утврђења и рђаво је нагрђена, као што је и приказано. Али (б) *задња тврђава* (горњи град) Београда је изграђена (ergrawt) добро и чврсто (vest) са шест кула, као што је и *предња тврђава* (с) добро чувана с помоћу 20 бастаја, пошто се у свакој бастаји држало по 10 војника те је у тврђави (предњој) стално било око 200 војника осем два командира (hauptblutgesinde) њихова. Има још један добро обезбеђен (d) *пролаз* (abgang) од *предње тврђаве* до *Водене куле* (е), где је и пекарница (pfistrey) и једна (f) *воденица* (mühlwerk) која стоји близу те куле на Сави, онде где Сава утиче у Дунав.

Уз Саву шест миља друмом има један утврђени логор (vester thaber) по имену Шабац, који је Турцима имао урока да освоји у Угарској, као што га је раније и славне успомене краљ Матија

са великом муком заузео; исто је тако освојио (цар) једну тврђаву уз Дунав по имену Сланкамен на 25 миља од Београда, као што је и још једну на Дунаву преко од Београда по имену Земун.

У варошици (доњем граду) има један самостан босоногих (фрањевана: parfuser closter) као и једна црква у којој рацки (српски) владика има своју резиденцију (woning).

У овом кратком опису Београда и његових утврђења из времена кад су га још држали Мађари, пред сам пад његов, видимо да се на савскодунавској страни, више „варошице“, у коју су Срби после 1427 премештени заједно са епископијом својом из Горњег града — налази једна *предња* и једна *задња* тврђава. За *задњу*, и по опису и по снимку, нарочито кад се овај пореди са другим једним нирнбершким снимком за 1521, с оним Ортелијусовим (1602) у Годишњице X,⁶⁾ ви

⁶⁾ Са Решовим снимком потпуно се подударају и два снимка у јубиларној књизи „Београд у садашњости и прошлости“, т. ј. онај под бр. 15 у тексту и смањена копија његова на корицама исте књиге. Слика бр. 15 и Решов снимак стоје у односу оригинала и копије, верне толико да су оба „омашком мајстора (дрворесца Реша, не сликара?) само погрешно окренута“, како је приметно и др. М. Стојадиновић у чланку „Од Сингидуна до модерног Београда“ на слику 15. По једном детаљу, биће да Решов снимак представља оригинал. На њему се између *задње* и *предње* тврђаве види над централним ровом мост, покретан наравно, и на том мосту види се и под, подигнут ко-со као ћерам; на слици бр. 15 од тога је постао коси кров неке куће с димњаком, позади, не види се да ли у унутрашњости *предње* тврђаве или над самим ровом(!). Тај се кров још боље истиче на копији Стојадиновеј, која се употребљава на корицама Савремене Општине. Али, ова је Стојадиновеја копија поправила главну омашку Решову и његових копијата, јер је слику окренула правилно, са Савом на десној страни, и доунила је (према Ортелијусовом снимку?) доцртом „залива-пристаништа“, којег на Решовом дрворезу, бар како је објављен у В. Клајна Повјести Хрвата (књ. II, св. 3, стр. 297) нема. Омашку Решову као да је осетио још први копијата његов, творац сли-

ди се да одговара источном, дунавском, делу данашњег Горњег града, отприлике од централног пролаза у Доњи град („Водена капија“ по Пирху) до капије над „Ружицом“. Он одговара и оном делу што је на Ортелијусовом снимку обележен као *горња тврђава* која је, како се и види на оба снимка, на једном засебном нешто вишем платоу, и одвојена дубоким природним ровом од западног, нешто нижег, надсавског дела. Њега Ортелијус назива *доњом тврђавом*, а ова би могла одговарати Решовој *предњој тврђави* и Евлијиним *Нарину*. — Само, по опису Решовом, који у *предњој тврђави* спомиње неких 20 бастаја са сталном посадом од 200 људи, изгледа да он под тим именом не подразумева само западни део Горњег града, праву цитаделу, Евлијин Нарин, која је у облику мањег трапеза била ровом одвојена од свог залеђа у надсавском делу целе тврђаве, него да у *предњу тврђаву* рачуна и сав онај систем бедема под њом са кулама и бастајама, што је окружавао „варошицу“ и са горње стране по падинама градског брда па, можда, и са речне.

Из *предње тврђаве*, у ужем смислу, пак, Реш спомиње да је водио један *пролаз* (abgang), који се заиста и види на оба снимка како се почиње спуштати између две „бастаје“ (обле полукуле у облику зарубљених конуса), а излази из капије једног огромног магацина(?) над којим се диже висока обла кула, постављена испред саме *предње тврђаве* с којом је у непосредној вези, бранећи последњи приступ у њу. У главну, *задњу тврђаву* могло се, према снимцима, ући са савскодунавске стране тек кроз *предњу*, с помоћу једног покретног моста преко дубоког рова између њих. Иначе, источна, *задња*, по Ортелијусу *горња тврђава* истицала се као главни одбранбени комплекс, у коме се опет истицала нарочито једна четвороугаона кула („ступ“) над самим централним ровом и над најотсеченијим делом падине, у центру целог фортификационог фронта Горњег града. Она је највиша од свих кула, што се виде по рубу тврђаве и најнеприступачнија. Не види се нигде капија на њој. Она је, види се, претстављала најјачу, последњу одбрану главне (*задње, горње*) тврђаве при нападима са стране река, као што их је било г. 1521. Она је нај-

импозантнија, најпре и највише пада у очи и при првом погледу на снимак. На њој, јединој, види се више крова један торањчић, стражара, осматрачница или звонара, а готово под самом стрехом назире се као велики часовник. На Ортелијусовом снимку на њој је извешана и застава. Остале куле што се виде око ње у *задњој* и *предњој тврђави*, већином су обле.

Споменути *пролаз* из *предње тврђаве* у ужем смислу ишао је до „Водене куле“ на Дунаву, вероватно до оне највеће на средини надречног бедема, око које се, на снимку Решову, и водила борба, а из које, на снимку Ортелијусовом, излазе Мађари и беже лађама — а пролазио је свакако поред оне цркве што се види уврх „варошице“ према средини горњег бедема њеног. Она је заиста „насред града“ (доњег), те би по положају свом могла одговарати традиционалној „Ружици“. Судећи по олтару окренутом на северозапад, то би могао бити франјевачки самостан. Ону пак „рацку“ епископију Срба, пресељених после 1427 г. из Горњег града у Доњи, у источни, дунавски крај његов, у близини данашње „Небојше“, у „српску варошицу“ по називу једног ранијег путописца из 1433 године, треба ту и тражити. И заиста, на Ортелијусовом снимку, ту се и види једна црква олтаром окренута истоку. Та „Ружица“ не би била „насред града“, али би била православна. Да не буде то Константинова „митрополија“ и „цркви великаја са вастока граду. (доњем?), идеже јако ка Кедарску потоку (Дунаву?) сходе(ћи) полобит се Гетсиманији“? (Гласник 42, стр. 287).

Иза оне куле што би одговарала данашњој „Небојши“ види се на Ортелијусовом снимку (Решов и копије му, ту су пресећене) друга једна слична њој, с друге стране вештачког залива (унутрашњег пристаништа) баш онде где се овај штићен паралелним бедемима, увлачи лучно у саму „варошицу“. Сама „Небојша“ не импонује ни величином ни јачином међу осталим кулама на надречном фронту. Напротив, надмашује је у том погледу и она Решова „Водена кула“ и „воденица“ на Сави. Ова „Небојша“ је, изгледа, са најближом сусетком својом вршила једну заједничку службу: у рату, бранила лађама приступ у унутрашње пристаниште; у миру, дакле редовно, водила неку врсту царинско-полициског надзора над лађама приспелим.

26) Године 1521 Београд је први пут пао у руке Турцима. Том приликом, главна борба вођена је на фронту савскодунавском. О току те борбе дао је врло опиширан али детаљима стварним не тако обилан опис персиски хроничар Абдул Ема, савременик Сулејману и његовом освајењу Београда. Опис тај објавио је с паралелним преводом француским др. Феликс Тауер г. 1924 у колекцији *Práce z vědeckých ústavů* Карловог Универзитета у

не бр. 15, која одговара бр. 1 у збирци Географског института из „Минхенске Космографије“, јер је, да се избегне забунa, правилно обележио лево постављену Саву са „Saw Fl.“ као и Дунав у дну слике са „Towan Fl.“ По овоме опет могло би се баш узети да је слика бр. 15 оригинал. Свеједно, главно да смо утврдили копирску везу међу њима. Највећа разлика између Решовог снимка и бр. 15 у томе је, што се на првом види сликана борба и на суку под „Воденом кулом“ и на води, у „насадама“, шајкама, док је друга мирнодопска, само са галијама на Дунаву.

Prary под именом: *Histoire de la campagne du sultan Souleyman I-er, contre Belgrade en 1521*. Краћи извод с преводом неколико одломака саопштио је у „Правди“ од 29. августа 1926 г. М. Озеровић; опширнији извод и више преведеног текста дао је г. Озеровић у „Београдским Општинским Новинама“ од 1. марта 1930 у чланку: „Херојска одбрана и

Копија Решовог дрвореза (1522), правилно окренута

пад Београда 1521 године". Из тога чланка, поправљеног према Тауеровом издању, дајемо овај извод о завршним борбама:

У четвртак (8. августа) султанови борби притегоше чвршће обруч опсаде око тврђаве (Доњег града)... Султан (из Земунa) одјаша до на брег преко пута Београда (на самом ушћу Саве) и оданде је пресретним очима посматрао неодољиви жар својих ратника. Од тугаве топова, треска пушача, од гласова труба и добоша, али вадасве од клицања ратника Исламових одјекиваху околна брда... И кад најзад борби за праву веру једновремено и са свих страна кренуше на свеопшти јуриш, неверници нише не имадше снаге да се бране... Неколико одељења јавичара приђоше најзад до самих бедема и стадоше продирати кроз брење што их начинише топови... И тако је овде (у Доњем граду) оборена застава неверства и криве вере...

Они пак од неверника који преживеше, видећи да се више неће моћи одржати и да ће и они пагнати од мача ратника за веру, умакоше у тврђаву коју зову НЕБОЈША и НАРИН⁷⁾, а која

⁷⁾ Г. Озеровић и у Правди и у Београдским општинским новинама поставио је (зашто?) ово друго име, а за Небојшу мисли да персиски хроничар грешни кад то име преноси у Горњи град, нарочито на цело утврђење. Међутим, грешни он исправљајући истину. Г. Ф. Тауер у ноти 175 уз име „Небојша“ каже: „Српско име једне куле у Београду. Она беше близу Деспотовог двора, у њу су Турци затварали кривне муслимане. Наш писац даје име куле и целој тврђави“. У ствари, једном само, источном делу њеном, најјачијем.

се висином и чврстином својом такмичи с небесима...

У уторак (27. августа) сазвао је султан диван и наредио да се потпали мина. Наредба је сместа извршена. Још су непри и наше били на окупу пред узвишеним престолом, кад је одједном сила огња изрицнула своје дело под темелима тврђаве (Нарина?) и то баш у часу кад се велики број неверника повео на врх бедема, да спреми топове за бомбардовање султанових положаја... Великаш царетца и остале вође нато појурисе преко моста, да се свом душом пусте у борбу која је сад настала. У општем нападу надирао је напред свих заповедник јавичара... А неверници тада развише стег борбе и дадоше још и сада отпор са толико огорчења, да се то уопште не да описати... Испред предње срушене куле („Житариде“ или „Нарина“? јер персиски хроничар „кулом зове и утврђење“) изазила се неко утврђење од самог камена („Небојша“?). Браниоци, којима је нестало било чебана, почеше бацати големо камење на ратнике који покушаваху да се понесу на то утврђење, и сицаху на њих спремајену бурду узавреле смоле а најзад су бацали и кошнице са побеснелим пчелама на ратнике за веру... Од јутра до мрака мркога трајала је борба тога дана...

Сутрадан су вођени преговори о предаји, која је и извршена 29. августа.

Из ових извадака се види да главни део тврђаве — Решове задње, Ортелијусове горње, Емове „Небојше“ — као и највиша њена кула, којој баш по овој херојској борби с највише права и самој припада то славно име, нису срушене ни минирањем ни јуришима него да су борбу издржале до краја, свакако јако оштећене. Види се још: да то име припада целом утврђењу источном, најглавнијем,⁸⁾ док се на три деценије затим већ

⁸⁾ Од овог описа борбе разликују се, нарочито у иштању Небојше, описи дати у Клајићевој Повести Хрвата и у Годишњци Х, који се усто ни међу собом не слажу. Тако, Клајић на стр. 298 у П. Х., говорећи се свакако за Катамчићевим изводом из Вранчићева путописа, каже доста неодређено, за Небојшу:

Београд се брањено готово још месец дана, којом се је пригодом уз остале одликовао Хриат Јаков Утјешинић, заповедник куле Небојше, међу унутарним (горњим?) и вањским (доњим?) градом, у којој је било зовио у које се ударало кад је требало нападати на непријатеља.

У Годишњци Х пак каже се на стр. 53:

Посада унутрашњег (горњег) града бранила се живо и храбро, и у овом се нарочито одликовао она кула на северисточној (савскодунавској) страни града, којом је командовао Србин Јаков Утјешинић. Турци су само због ове куле морали да изнесу неколико већих(?) топова на тороњ францусканске цркве, те су одатле тукли кулу и прилично је оштетили.

Један потурчанак, бегунац из града, Талијан, показа Турцима како се може поткопати и оборити

почиње, у време Вранчијевог проласка (1553), преносити и само на једну кулу, „огромнију“ и славнију од осталих у тврђави.

27) У ранијој турској неуспелој опсади Београда г. 1456, у борбама које су углавном вођене на јужном фронту, врачарском, преко горње вароши, није Небојша ни имала прилике да се истакне. Онај став из Хуњадијевог извештаја после ослобођења од опсаде, што га наводи В. Клајн у другој свесци друге књиге Повјести Хрвата, а по коме ставу: „Београдска тврђиња није више тврђиња него равно поље“ (*ipsum castrum non possum dicere castrum sed campum*) не тиче се свакако тада неангажованих утврђења на савско-дунавском фронту, те ни Небојше ни у ширем ни у ужем значењу тога имена.

Да је пак кула Небојша била од доминантног значаја у београдској тврђави у години 1456, видимо из описа тадашњих утврђења у Годишњици X, на стр. 46. Ту се каже:

„ти мношом она градска кула у којој је била храна („Житарница“), и она је ускоро порушена.“

Утешинић је рањен и после тога су Турци порушили и истоку кулу једном мином.

Да је то била баш „Небојша“, како наводи Клајн, не каже се у Годишњици X; а пошто су њу на том месту, у саставу Горњег града, односно на самом челу његовом, виђали и поновили путописци, значи да и није „порушена“ него само оштећена, како се види из описа перенског хреличара. Усто, по Мајлатовом казивању у Историји Угарске (књ. II, стр. 172), одмах по паду Београда, Турци су његова утврђења поправљали. На томе је радило око 21.000 Влаха.

Наслагање В. Клајна и К. Протића у питању куле која је порушена г. 1521, долази свакако због пометње и бркања имена двију знатних горњоградских кула у најјединичком им извору, у Мајлатовој Историји, где се у књ. II на стр. 172 каже:

Тад Сулејман, по савету једног ренегата нареди да се минира она велика кула коју зваху *turris miliaria*, не по латинском *miliare* него по *millium* — злато (мађ. *köles*), због чега је Мађари зваху *Kölestöröny-Breinthurm* — Житарница, а Турци *Небојша* као: Не-бој-се!

И одмах затим наставља:

Баш пре него што ће мина експлодирати, би и њен бранилац Јаков Утешинић једним турским метком случајно убијен.

Он чак зна, однекуд, да се та кула „срушила на унутрашњу страну (*einwärts*), што баш ни најмање није олакшавало јуришање“. Ту се позива и на Хамерову Историју Османског Царства, у којој на стр. 21 у II књизи јављиво на исту зорку са именима најважније срушене куле. И Хамер каже да је:

Сулејман, по савету неког Француза или Талијана, ренегата, наредио да се минира и разруши *највиша кула* у граду (*Stadt*), коју мађарски историчари називају Житарницом (*Meilenthurm* у лат. *Milliaria*) а турски Небојшом (*Fürchtenichts*).

Високи зидови с вишим још округлим и четворним кулама, од којих су највеће биле оне што су се звале: *Небојша* (*Fürchtenichts*) и *Житарница* (*Hirsenthurm*), било је све из чега су биле сложене београдске фортификације у то време.

Обе су, како смо раније видели, на савско-дунавском фронту тврђаве, на челу њеном, једна близу друге.*)

28) У описима напада и опсада Београда у годинама 1440 и 1441, покушаваних само са јужне, врачарске стране, нема у Годишњици X никаква помена ни о каквој Небојши као ни уопште о савско-дунавском фронту утврђења.

29) Пре свих тих турских напада и опсада Београда, наскоро по уговорној предаји његовој Мађарима, пролазио је г. 1433 преко Београда Француз Бертрандон де ла Брокиер, о чијем путопису реферише Ст. Новаковић у Годишњици XIV. Ту се на стр. 56 о Београду и тврђави каже:

... Дунав додирује једно (1) утврђено двориште (доња варош) које је под самим градом (тврђавом). Ту се Сава стиче у Дунав... Београд је на саставу тих река и на месту је узвишеном са три стране, а четврта, према коњу, равна је. Отуда се може доћи до на саму ивицу јарка. И са те стране има (2) село (горња варош) која се пружа од Дунава до Саве око града (тврђаве) у даљини једног стреломета. Ту станују Расјани...

Београд је врло лепо и јако место и подељено (тврђава) на *пет утврђења*. Три (3—5) су на *вису* а два (6—7) су на *рекама*, под руком оних озго. И једно од доњих (6) утврђено је *против другог доњег* (7), у коме се налази мало *пристаниште* за смештај 15 до 20 галија за чување *две куле*, велике лапцем који се пружа од једне до друге, како

*) Из те опсаде г. 1456 има једна епизода, она с јуначким самопрегорењем Тита Дуговића, који се заједно с Турчином што је забио турску заставу у бедем, сурвао у ров градеки. По Клајну, то се догодило, како се само и могло догодити према правцу турских јуриша на јужном (налемеданском) фронту утврђења. Клајн на стр. 282 каже: „За једне провале у варош (горњу), покушаше Турци да се лествица поину на зидне саме тврђиње. Један јаничар се успео на зид и заатакао заставу на кров куле стражарнице. Али у тај мах оборно се на њ јунак Тито Дуговић... на се заједно с њим стровало са зида у понор“. Исто то каже и Ч. Мијатовић у Турбу Вранковићу, књ. II, стр. 277/8; оба по Мајлату. По Годишњици X, на стр. 37, изгледа да се тај „Србин“ Дуговић срушио с Турчином у ров с Горњег града са *речне* стране. По Кавицу пак у књизи *Serbien*, на стр. 2, то је све познато баш за Небојшу, и то још за ову данашњу у Доњем граду крај Дунава. Да је све ово Кавиц не знајући за коју другу Небојшу осем те у Доњем граду, надокнао ту сам, види се и у истој тој његовој књизи на стр. 424, где се описује опсада Београда г. 1456 и каже, према Мајлату(?): кад се један Турчин почео и хтео већ забести барјак на *једну кулу (zinne)*, Дуговић итд.

су ми казивали, јер је река била тако велика да поменути лапац ја видети нисам могао...

Исто сам тако видео 6 галија и 5 галијета на реци Дунаву (не: Сави, како и Новаковић понавља; осем ако Брокиер, и сувише тачно, према мутнијој води Савином коју Дунав у луку заноси и више „Небојше“, рачуна уиће Савином иза те куле) — покрај оног дворишта (I) у коме станују Рацијани (т. ј. изван пристаништа, на самој обали Дунава, на Јалији према Дорходу). Њих никако не пунтају у остала четири утврђења, и ма да је њихово одељење добро тврдо, ипак није тако тврдо као што су остала.

Једна од ланцем везаних кула на пристаништу биће без сумње данашња „Небојша“, али јој де ла Брокиер не казује ни то ни које друго име. Од она „три утврђења на вису“, два су (Небојша и Нарин) чинила данашњи Горњи град, чији је плато онда, како се види на споменутим снимцима, заиста био подељен на два природним ровом одвојена дела; треће утврђење (Житарица) било би ниже њих, на савскодунавској падини градског брда. Ниједноме де ла Брокиер не казује имена.

30) Три године пре де-ла-Брокиера, односно три године после напрасне смрти деспота Стевана, године 1430, написао је Константин Костенски Живот деспотов, издан В. Јагићем у XLII Гласнику С. У. Др. Константинов опис Београда који је Стеван, по повратку са Ангоре (1403), нашао „разрушен и запустео“, како и сам каже у повељи („завету“) датој Београду (гл. 38, стр. 272), те га „сازдао“ из основа — поред све нејасности, каже отприлике, на стр. 286, ово:

Беше овај (Београд) у истини седмврх, јер (I) врло велики и красан град (горња варош) изгледом својим подобан је Сиону, Витшием (горњем) Јерусалиму. А (II) други (доња варош), онај на рекама и у коме је пристаниште лађама, са северне стране великом граду (горњем, вароши), подобан бе нижњем (доњем) Сиону, Подсиону. (III) Трећи је (град) онде где је пристаниште царским (државним) лађама и који има мноштво утврђења. (IV) Четврти (чини) велика кула (обла) саме доме Давидовом подобна и преровом, и адањем, и местом. (V) Пети, кад се прође овај (идући узбрдо), у коме су сва царска (државна) скровишта (блага, имовина: „Житарица“?). (VI) Шести, од овога (цетог) на истоку, ступ (четвороугаони: Небојша?) који раздваја обе куле, тако да би се могло по Соломону рећи: Ступ Давидов на коме нисе тисуће штитова (ослањених) и све стреле њихове (непријатељске, забодене). Овај пак (Београдски) као чудо неко изванредно, види се из свих предела далеких, на инајексима утврђен (VII) Седми, ка западу, са другим царским узвишеним домом. Кроз ове (VI, V и IV?), дакле, пролазише (из VII) овај благодативи (деспот Стеван) ка лађама (II или III) тајним путем (ташником? у вези са „римским бунаром“?).

Горњи град (горња тврђава као целина) има четири велика врата, на истоку, на западу, на северу и на југу, а пета што воде у унутрашњи град (VII). Велика на истоку и југу (према I) имају велике ступове (торњеве) и мостове на веригама, на и мања врата на западу имају такав мост, на северу су пак мала и та воде ка рекама. Врата што воде у куле (VII) такође имају, преко рова, мост на веригама. (На Решовом се снимку лепо види, спомиње га и персепски хроничар). Ипак не пак (горња тврђава) приступу само с југа; с истока, запада и севера беше жестоко (стрпном) на још и рекама утврђена (ограђена).

Константин не наводи ни једно посебно име деловима које набраја у опису свом као најзнатније у Београду и, нарочито, тврђави његовој; али се, при поређењу са раније наведеним описима, може претпоставити да (V) одговара „Житарици“, (VI) „Небојши“, које име у то време, можда, није још носио ни источни део Горњег града акамоли само једна, најважнија, кула његова, а (VII) „Нарину“.

*

Даље нећемо залазити. Сматрамо да је овај Београд и тврђаву његову, који су се у потоњим крвавим борбама и прославили у свету, заиста „из основа саздао“ наш деспот Стеван у самом почетку 15 века (1403), када га је, по повратку са ангорског разбојишта, нашао „по случају разрушен и запустео“.

У питању саме Небојше, то би нам најмање и било потребно, пошто је име њено порекла српскога па несумњиво од Срба и да то, пре 1521 кад је први пут поменуто и то као име целом источном делу Горњег града. Што јој име не спомиње Константин, не треба да нас буни кад знамо да он, исто тако, и бележећи подвиг Милошев на Косову, и успело хајдуковање Новаково на Цариградском друму, и Јеремијину предају Голупца Турцима, као и подвиг деспотовог војводе браниоца Сталаћа, не спомиње ни њихова имена, него су их познатији преписачи или читаоци додавали на маргинама најстаријег преписа, по коме је Јагић издавао Константиново дело. Како пак ни де-ла-Брокиер не спомиње имена Небојши могло би се узети да јој је име дато поводом јуначких одбрана Београда од Турака у годинама од 1440 до 1456, нарочито у овој последњој иако она у тим борбама, вођеним с југа против Београда, није директно учествовала у одбрани него је, као највиша, могла служити за осматрачницу главном команданту одбране. Када се то име веже за цео источни део тврђаве (за горњу Ортелијусову, задњу Решову) као што то чини персиски хроничар, онда је ствар много разумљивија. Онда се разуме такође зашто и Вранчићева (1553) „Небојша“ није тачно местом одређена, него се види само да то име припада „најчувенијој“ кули у горњој тврђави.

Описи, употребљени у овом прегледу, на

први мах изгледа да се не слажу у детаљима. Међутим, разлика је код основних описа само у реду описивања и ређању детаља. На приложеном табеларном прегледу, распоређени су главни детаљи по старини, редом којим одговарају једни другима у разним описима. А на приложеном плану, рађеном без нарочитог обзира на „варошки део“, а углавном на основи плана из 1456(?) године у Годишњици Х, обележени су сви ти главни делови истим писменим и бројним знацима и у табеларном прегледу и у самом тексту. Ред је детаља онакав какав је у најстаријем овде употребљеном опису, Константиновом. А он спомиње прво (I) горњу варош иза тврђаве, па (II) доњу, под њом, па (III и IV) два крајња утврђења уз доњу, затим, пењући се тврђави, (V) високу кулу пред њом, па у самој тврђави (VI) источни део њен, виши, и најзад (VII) западни, цитаделу са двором Деспотовим.

Из упоредног проматрања датих детаља у описима и снимцима најстаријим, долазимо до ових чињеница:

I) Трапезоидно језгро данашњег Горњег града, коме као најдужи, северни, савскодунавски, фронт служи руб што иде од источног угла, више силаза ка „Руџици“, до „Победника“ отприлике, а као западни, савски, сремски, служи онај низ бедема са зградама градске команде, што се протеже до бедема „Сахаткуле“, који опет бедем служи као други дужи, јужни, калемегдански, фронт до угла, с кога скрећући на север чини источни, дунавски, банатски фронт — тај прави Горњи град, у ужем смислу, и обимом и обликом својим, одговара углавном *првобитној тврђави* Београда из времена деспота Стевана.

II) Тло тога Горњег града које данас претставља један доста унивелисан плато, није, онда, чинио једну целу површину. Горњи је град тада био раздвојен у два неједнака дела природним ровом између углавном двоврховог брда на коме је подигнута тврђава. *Источни* део с готово два пута дужим надречним, северним, фронтом, био је и већи и нешто *виши* од *западног*, који се из целине Горњег града издвајао, засебно и ограђен,

као језгро његово на северозападном, најистакнутијем, рту, баш више самог ушћа Саве у Дунав, одакле је и најлепши поглед у ову ретко лепу природну панораму. Тај природни ров, преко којег је оба дела Горњег града везивао покретни ланчани мост, усецао се, задирао у тло Горњег града можда и до половине пута што води од силаза у Доњи град (Пирхове „Водене капије“) до капије испод Сахат-куле. Окомитост тога рова појачавали су још и зидови бедема и кула над обема странама његовим, нарочито бедем на западном делу тврђаве који је, скрећући паралелно јужном фронту Горњег града, појачан још и вештачким ровом („преровом“), потпуно ограђивао западни део тврђаве у засебну цитаделу облика такође трапезоидног, сличнога облику целога Горњег града, а обима отприлике четири пута мањег.

Издвојена, два дела Горњег града виде се и на најстаријим снимцима Београда у 16 веку, на Решовом (1522) и Ортелијусовом (1602), као и на у детаљима доста непоузданој копији Решовог дрвореза (по „Минхенској Космографији“?), репродукованој у слици бр. 15 и на корицама јубиларне књиге „Београд у садашњости и прошлости“ као и у снимку Стојановићевом „Београд из XV века“ на корицама часописа Савремене Општине и Београдских општинских новина; а истичу се и у свима скоро овде употребљеним описима од 1430 до 1661 године. Константин (1430) одваја „Ступ Давидов“ (VI) на истоку од засебног западног дела (VII) горње тврђаве. Де ла Брокиер (1433) спомиње *прво* и *друго* горње утврђење. Персиски хроничар, савременик Сулејманов, спомиње два имена за тврђаву горњу: „Небојша“ и „Нарин“. Реш (1522) у опису снимка с речне стране издваја *задњу* (источну) тврђаву од *предње* (западне); Ортелијус (1602) прву зове *горњом* а другу *доњом*; Пигафета (1567) пак, прву *честворастом тврђавом* а другу *тврђавицом* са четири куле; Герлах (1578) просто: *првим* и *другим* делом тврђаве. Евлија Челебија (1661) издваја другу, западну тврђаву као засебну са засебним именом *Нарин* а у источној, ван Нарина а ипак у Горњем граду, набраја неколико кула, међу којима истиче *велику кулу Небојшу*.

(Свршиће се)

Д-р **Сергије Рамзић**, шеф јавне хигијене Београда

Социјално-медицински преглед за месец јули 1931 год.

Хигијенско уређење и асанација Београда

У погледу хигијенског уређења у току месеца јула били су учињени одлучни кораци од стране Општине Београдске. Прошлого месеца добијено је коначно одобрење за грађења новог дезинфекционог завода и тако зване кафилије.

Превентивна медицина са својим модерним средствима и методама у последње време се развила по целом свету у једну огромну, неоспорно важну грану савременог знања. Нарочито искуство последњег светског рата научило је друштво ценити методе и средства превентивне медицине, тј. науке о мерама заштите друштва и појединаца од разноврсних инфекција и социјалних болести.

Поред моћних средстава, изузема последњих деценија, вакцинација или целовања, дезинфекција и дезинсекција сачињавају једно од најефикаснијих средстава за сузбијање и спречавање заразних болести. Како пак у густо насељеним крајевима и нарочито у великим градовима, ширење заразних болести може веома брзо да добије карактер читаве епидемије, и тиме изазове опасност велики део становништва, то у свима културним земљама постоје модерно уређени дезинфекциони заводи, где се применом најновијих теорија медицине и санитарне технике спроводи дезинфекција и дезинсекција.

Напредак Београда у погледу уређења вароши, пораста популације и пораста потреба у све већем обиму превентивно-медицинских интервенција, захтева радикалну реорганизацију садашње дезинфекционе службе. Ова служба се састоји из централног језгра главног дела — сталног дезинфекционог завода, довољног по својој капацитету да подмири све потребе становништва и захтеве превентивне медицинске службе. Поред сталног дезинфекционог завода, правилно организована дезинфекциона служба захтева такође функцију периферичног дезинфекционог апарата, који сачињава покретна дезинфекциона колона. Задаћа ове колоне јесте вршење дезинфекције и дезинсекције по кућама. По зараженим градским кућама врши се текућа и завршна дезинфекција према природи инфекција.

Општински Санитет Београда сада располаже са троја дезинфекциона кола и пет дезинфектора, који успешно и економично обављају посао, често на телефонски позив или на писмени извештај инфективне болнице и надлежних лекара. Ова служба врши се веома интезивно и услед великог потраживања од стране грађана, дезинсекција чак даје неке приходе општини, који покривају трошкове око издржавања дезинфекционе колоне. Сваке године врши се значајно 2.000 дезинфекција и дезинсекција. У току прошле 1930 го-

дине било је извршено 2.200 дезинфекција и дезинсекција. Дезинфицирано је било 121.577 м² простора.

Као што поједна између својих оруђа борбе разликује поједине врсте оруђа, на пр. лаку и тешку артиљерију тако исто и хигијеничари са гледишта медицинске акције разликују две основне врсте оруђа борбе против инфекција, а специјално у дезинфекционој техници: покретну дезинфекциону колону — лако оруђе и тешку врсту оруђа стални дезинфекциони завод са модерном опремом.

Колико рђаво стоји у овом последњем погледу Београд може се видети из упоређења броја дезинфекције извршених од стране покретне колоне и од стране постојећег старог дезинфекционог завода. У дезинфекционом заводу било је дезинфицирано свега 135½ м² ствари према 121.577 м² простора, који су били дезинфицирани од стране покретне дезинфекционе колоне.

Ова исразмера рада објашњава се стањем постојећег старог дезинфекционог завода. Овај завод саграђен је пре дванаест и шест година и састоји се из једног повећег одљења преграђеног андом на два дела. У анду су узидана два апарата за дезинфекцију паром. Касније су уз саму зграду доизидана два стана од собе и кујне и једно кунатило са једном кадом и два туша. У дворшту се налази италијанска коња и шупе за кола.

У току прошлих ратова, а нарочито за време окупације апарати су били у сталном преоптерећењу, тако да су по Ослобођењу нађени у потпуно дефектном стању, поред извршених поправака и преправка апарати нису давали никакве гаранције за сигуран дезинфекциони ефекат.

Као маркантан пример неисправности ових апарата могао би се навести случај из 1925 године са дезинкулацијом и дезинфекцијом радника када је између радника фабрике новчаница у Топчидеру избио опасни тифус, који је био импортиран у Београду, онда и поред страшног искуства светског рата варош није располагала најосновнијим потребама за сузбијање напизију. Јер без обзира на дезинфекцију у старом дезинфекционом заводу, рубље и одеље није било ослобођено од инсеката. А треба знати да је једино верно и сигурно средство, које постоји у медицини против негавица, дезинкулација или уништавање напизију.

Овако дефектно стање дезинфекционог завода је изазвало нарочиту и хитну потребу изградње новог модерног завода за дезинфекцију. У току јула месеца ове године општина је дефинитивно одобрила подизање таквог завода, који одговара потребама и значају Београда.

Београд по своме значају, простору и лепоти спада у ред најважнијих центара у Европи, што у многом зависи од његовог географског положаја.

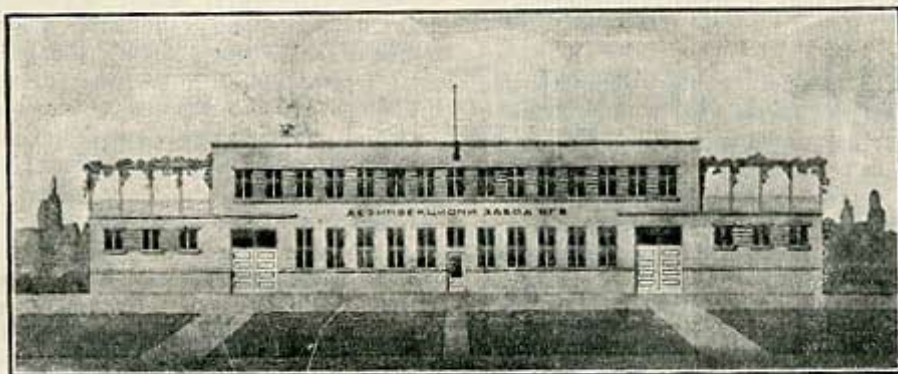
Престоница Југославије налазећи се код „каније“ која води из Азије у Европу, увек је угрожена од инвазије свемогућих инфекција азијског порекла: овде спадају пегавиц, повратна грозница, колера и др., који периодично посећују поједине области Краљевине и природно сваког тренутка могу да буду пренесене у Престоницу. Београд као економски центар Југославије сваке године прилази десетине хиљада радника из свију крајева ради запослења у Београду. Сваке године у Београд се уливају велике масе људства, често из крајева где владају ендемичне заразне болести и тиме угрожавају здравље становништва Престонице. Заштита становништва од случајних инвазија инфекција могућа је само помоћу организације дезинфекционе службе, па припомоћ модерног дезинфекционог завода са довољним капацитетом. Да би се избегло преношење заразних болести из унутрашњости у престоницу, неопходно је потребно да се радници при њиховом доласку у Београд, подвргавају лекарском прегледу и упућују у дезинфекциони завод ради купања, дезинфекције и дезинсекције рубља и одела.

Иницијални завод служио за потребе града тридесет година вероватно ће и нови завод бити у стању да послужи становништву најмање три деценије. Већ по приближном статистичком екстраполационом прорачуну Престоница ће имати кроз 10 година око 350.000 становника. Према томе нови дезинфекциони завод са својим великим капацитетом потпуно одговара стварним захтевима дезинфекционе службе садашњег и будућег Београда.

Имеђу апарата који ће бити смештени у новом заводу главни су:

- 1) парна машина за прање рубља,
- 2) казан за кување рубља,
- 3) центрифуга за прање веша,
- 4) апарат за форсирано сушење,
- 5) дезинфекциони апарат типа „инсидифиби“,
- 6) велики дезинфекциони апарат за парну дезинфекцију,
- 7) велики универзални формалински апарат по Рубиеру.

Овај последњи апарат дезинфицира помоћу формалина у разређеном простору, што даје могућности дезинфиковати ствари са нижом температуром. Ово је

Нови Дезинфекциони завод општине Београдске

Узимајући у обзир очајно стање станбених прилика, нарочито у оним деловима где највише станује сиромашни сталеж и радници, постоји потреба да се врши периодично кување и дезинфекција, што би знатно побољшало хигијенске прилике Београда и бесумње смањило број заразних оболења.

Борба против туберкулозе, којој се поклања велика пажња нарочито у последње време, као најстањенијој тачки здравствене политике, такође захтева подизање модерног дезинфекционог завода где би се могла обављати периодична и систематска дезинфекција ствари заражених кућа и станова.

Подизање модерног дезинфекционог завода потпуно одговара захтевима рационалне хигијенске политике и обезбеђује здравље становништва Престонице.

Подизању новог дезинфекционог завода предходила је набавка апаратуре на рачун репарације из Немачке. Апаратура вреди око 900.000 динара. При избору и поруџбини апарата мислило се на изградњу једног модерног завода са капацитетом, који би задовољио не само потребе Београда 1930 и 1931 год. него и престонице 1950—1960 године. Као што је стари дезинфек-

важни у погледу дезинфекције на температуру осетљивих ствари као што су кожа, вуна, књиге, папир итд.

Што се тиче саме зграде новог дезинфекционог завода она је изведена у једном лепом архитектонском стилу и састоји се из сутерена, приземља и једног спрата. Квадратура зграде износи преко 1000 м² а кубатура преко 7.000 м³. Већина радних просторија је поплочана на висини од 2.30 мет, што захтева природу дезинфекционог посла. У сутерену завода предвиђено је смештање парног грејања, горива и санитетског материјала. Приземље је строго подељено на две половине: чисту половину и нечисту. У партеру су смештени три апарата за дезинфекцију и резервисано је место још за један апарат. Осим тога предвиђене су просторије: за дезинфекцију веша и рубља за прање и за форсирано сушење. У другом крилу завода предвиђа се чекаоница за публику која ће долазити из вароши ради дезинфекције; поред тога: соба за саблачење, соба за прање и предкуватило. Даље следује сала за кување која има 9 тушева и 1 каду. Затим се предвиђа соба за паковање чистог веша и соба за одмор окупаног особља.

Остале просторије у другом крилу намењене су: за администрацију, за магацин ручних ствари, за купане персонала и дезинфектора, који раде у заводу и вароши, а који морају по савршеном послу да се окупају.

На спрату се предвиђа соба за преглед вена, крпење магацин и најзад просторије за сушење вена.

У авлији планом су предвиђена одељења за смештај чистих и нечистих кола за пренос заразних материјала и заразних болесника. При изградњи новог дезинфекционог завода постојала је тесна колаборација санитета и архитектонског отсека. Узето је било у претрес неколико планова модерних дезинфекционих завода, а специјални план завода у Неукелну. План је био адаптиран нашим приликама и потребама и нарочито се водило рачуна о најекономичнијем и најрационалнијем распореду просторија и њиховим употребама.

У будуће у заводу ће се концентрисати служба не само дезинфекције, у ужем смислу него ће овај завод бити центар за све практичне асанационе акције, како у погледу сузбијања дезинфекције, тако и у погледу дезинсекције станова и сузбијања инсеката на терену.

Пројектован завод по свом уређењу, капацитету и простору одговара величини и значају престонице.

КАФИЛЕРИЈЕ.

Дунавска обала, нарочито у реону стрводернице, преварских радионица, сметлишта, увек је сачињавала у хигијенском погледу најлошије место града. Овде су се нагомилавале веће количине ђубришта и отпадака које се тек последњих месеца уклањају и смештају по навесном плану и систему. На Дунавској обали као што је речено, налази се најпримитивнија по свом уређењу стрводерница. Присуство ове примитивне и антихигијенске индустрије кужи ваздух околине, развија смрад и гаји милијарде мува. Начин убијања животиња, који се практикује овде, најпримитивнији и веома нехуман и несавршен. Начин и метода сагоревања и прераде лешина веома је несавршен. Све манипулације, које се обављају око лешина угуинулих заразних животиња, не дају никакве гаранције за здравствену безбедност персонала и околине стрводернице.

У последње време услед недостатка места, закопавање лешина вршило се неуредно што је још јаче погоршавало хигијенско стање. У месецу јулу дефинитивно је завршено са приправним радовима око изградње планова и прикупљања претходних понуда; одлучено је да се прими систем фирме Шкода из Плана као најповољнији и најподеснији за локалне прилике.

Идеја акцентирање понуде састоји се у делимичном искористивању лешина и отпадака за индустријске сврхе. Прерада материјала базира на принципима екстракције и кремације, сепаратно и комбиновано. Извесни део лешина подвргава се само кремацији т. ј. спаљивању, а други део екстрагира се ради добивања масти и прераде хранљивог брашна. Продукти произведене нове кафилерије сачињавају коже, маст, хранљиво брашно и пенео; сви су производи потпуно стерилни. Вредност прерађевине делимично ће покривати трошкове око одржавања кафилерије и целе организације уклањања лешина и хватања мавгун паса.

Кафилерије, које ће заменити нехигијенску, оцај-

но примитивну стрводерницу у главном ће се састојати из два потпуно одвојена одељења: чисту страну и нечисту. Све манипулације ће се обављати без икакве опасности по здравље радника и околине. Зграда, чији је генерални план већ усвојен, представља једну укупну у архитектонском погледу зграду, која би могла бити смештена у сваком делу вароши јер цео рад обављаће се без смрада и мириса и без икакве опасности и непријатности по околину. Ова кафилерија биће подигнута у реону општинске клинице.

АСАНАЦИЈА И СУЗБИЈАЊЕ ИНСЕКТА.

Ентомолошко биро, који је основан тек пре неколико месеци и налази се тако рећи у периоду формације, без обзира на многе дефекте у организацији младе ентомошке службе на пр. одсуства сталне специјалне лабораторије за рад, недостатка персонала и теренских радника, ипак већ даје позитивне резултате од велике важности у погледу научног ентомошког проучавања инсеката и у погледу практичних резултата.

У току јула месеца успело се утврдити присуство једног инсекта тако зв. флеботомуса у различитим деловима Београда. Још из ранијих радова појединих ентомолога (Брагина) било је познато да се исти инсекат налази у реону Београда. Али услед одсуства систематских радова у овом правцу питање флеботомуса до сада није било потпуно пречишћено. На основу радова ентомошког бироа утврђено је позитивно да у току лета 1931 год. флеботомус, а специјално флеботомус перницозус јако је проширен у многим деловима Београда. Флеботомус је нађен: у доњем Граду, Губерњач, Сењак, Топчидерско Брдо, Кошутњак.

Ова констатација је од велике важности у здравствено хигијенском погледу јер она даје индикације за мере предохране од једне болести, палатачијеве грознице, коју преноси флеботомус. Осим тога флеботомус је опасан, као што је познато из радова тропске медицине, у погледу преношења леишманије.

Предузете су практичне мере у погледу сузбијања гнезда флеботомуса. Детаљније проучавање рада у ентомошком погледу пронаћиће све изворе тог инсекта и даће могућности за сузбијање овог инсекта у целом реону града.

Број комараца у току јула месеца знатно опада. Аедес вексанс још се налази у реону доњег града. Упоредно са опадањем ове врсте комараца повећава се број кулекса пипиенса. Ма да кулекс пипиенс не преноси маларију ипак он представља опасност по људска насеља јер овај инсекат јако напада човека, а такође је способан за пренос филарија. У многим крајевима Европе постоје расе овог комараца који не нападају човека. Међутим у Београду питање кулекса пипиенса решен је радовима г. Брагине (1927 год.) у том смислу да овде постоје оне расе пипиенса, које баш нападају човека. Због тога за наше прилике веома је важно водити рачуна о сваком басену стагнантне воде, о сваком резервоару, о сваком отвореном бурету са водом или чак о канти воде. За време топлх дана довољно је свега десет дана да би једна канта воде постала извором хиљада пипиенса који ће узнемиравати становништво неколико кућа.

Као практичне мере борбе против комараца у јулу

месецу била је завршена петролизација свију барушта на Дунава од Калемегдана до Панчевачког Моста.

Крајем јула месеца извршена је поновна петролизација помпјара на Непмару. Ова мера је имала веома добар резултат у погледу сузбијања инсеката.

ЕПИДЕМИОЛОШКИ ПРЕГЛЕД.

У погледу заразних обољења у месецу јулу примећено је повећавање акутних обољења дигестивног апарата. Примећено је познато повећавање трбушног тифуса и паратифуса и дизентерије. Кретање трбушног тифуса за три последња месеца било је овако: мај 0; јуни 7; јули 13.

Повећање броја дизентерије опажено је у јулу месецу; констатовано је 16 случајева ове болести.

Група акутних обољења: дифтерије, шарлах, првени ветар показала је следећу слику у току последња три месеца:

	мај	јуни	јули
дифтерија	12	22	25
шарлах	10	18	9
првени ветар	23	18	9

ЛЕЧЕЊЕ И МЕДИЦИНСКА ПОМОЋ.

Из података Отсека за лечење и санитарне установе може се видети интензивност рада установа, за лечење и медицинску помоћ:

У централној амбуланти укупно је било прелиминарно и прегледано 3.158 лица.

Хируршко одељење указало је помоћ у 322 случаја.

Станица за спасавање пренела је дању и ноћу 1.071 особу.

Амбуланта за болести ува, грла и носа прегледала је 180 болесника.

Амбуланта за очне болести указала је помоћ у 621 случај.

У рентгенолошком одељењу извршено је 114 прегледа.

У амбуланти за женске болести у Средњој улици било је прегледано 873 болесника.

У дечијем Диспансеру Централног Уреда прегледано је 729 деце.

Амбуланта за урологију прегледала је 216 болесника.

Централни Диспансер и Саветовалиште за одојчад и матере прегледано је 25 детета.

Завод за стерилизацију млека имао је на исхрани 444 детета.

Амбуланта за кожни и венеричне болести примила је и прегледала 1121 болесника.

Амбуланта за интерне болести у Кр. Александра ул. примила је 484 болесника.

Амбуланта за зубне болести извршила је 91 интервенцију.

САНИТЕТСКО ПОЛИЦИЈСКА СЛУЖБА.

У току јула месеца санитарско-полицијска служба вршила се интензивно, нарочито у погледу контроле чистоће нијаца, дворишта домова. Свега је извршено прегледа 7988, од тога било је исправно 6.857, неисправних 1.131, највише је прегледано домова и дворишта свега 3.653 од којих је било исправних 2.869, неисправних 784; прегледано је 955 ресторана, кафана, бифеа од којих је било неисправних 62. Велики број прегледа извршен је у погледу бакалница и колонијал-

них радњи, прегледано је 676 радњи од којих је било 16 неисправних.

Приликом санитарско-полицијских прегледа узимали су се узорци за хемијску анализу. Укупно је 259 узорака. Послато реферата за казну 606.

ОДРЖАВАЊЕ ЧИСТОЋЕ.

Чистачки одељак радећи под надзором и контролом Хигијенског Отсека, постигао је доста добре резултате у погледу уређења главног сметлишта на Дунавској обали. Набацивање сметлишта више се не врши у непосредној околини домова већ, на извесном одстојању и то иза железничке пруге. Цео велики комплекс земљишта, који је био до скоро покривен са ђубриштем и смрдљивим отпадцима а у непосредној близини насеља, сада је покривен са земљом и има потпуно уређен изглед. Дуж овог земљишта, које је извајано, израђује се калдрмисан пут.

Из приложених слика моћи ће се најбоље видети поредно стање главног сметлишта из ове и прошле године. Ово уређење сметлишта имало је као последњу знатно смањивање муља у реонима, без обзира на високу просечну температуру овогодишње летње сезоне, која је веома повољна за развој инсеката.

Поред рада на сметлишту обављао се редован рад на чишћењу града. У току месеца јула очишћено је домова 144.922 изието је сметлишта 10160 м³; дневно је очишћено 458 улица или 1.090.000 м² уличне површине.

На одржавању индивидуалне чистоће радила су општинска купатила. У хладном купатилу на Сави окупило је 13.856 лица, а у топлом купатилу у Мишарској ул. 4.687.

МОРТАЛИТЕТ.

У току прошлог месеца свега је умрло у Београду 286 Београђана и 28 небограђана, и пријављено 8 мртворођене деце.

Кретање mortalитета у прошлом месецу по главним узрочним групама било је овако:

У групи акутно заразне болести констатовано је 17 случајева или 6.06% општег mortalитета.

Свега од туберкулозе умрло је 56 лица или 19.65% целокупног mortalитета за месец јули. Кретање туберкулозе за три последња месеца и то за четири последње године може се видети из ове таблице:

	мај	јуни	јули	свега:
1928 год.	84	73	54	739
1929 год.	90	77	54	811
1930 год.	75	68	37	635
1931 год.	62	55	56	—

У групи рака и малигног тумора констатовано је 19 случајева или 6.69% општег mortalитета. Група болести органа за варење као узрочни моменат овога месеца заузимао је велики значај: умрло је 51 лице или 17.83%. Само од ентеритиса умрло је 47 одојчета или 16.48% општег mortalитета.

Група узрока неприродне смрти састоји се из 9 самоубиства, 16 несретних случајева и 2 убиства као и 7 случајева фрактура без даље ознаке. Између несретних случајева констатовано је 11 случајева даљења у Сави и Дунаву. У јулу месецу у порасту су следеће узрочне групе: група болести органа за варење у вели са сезонским приликама, група рака и малигнух тумора и група неприродне смрти у вези са повећаним бројем даљења.

Друштвена хроника:

Освећење камена темељца за основну школу у улици Краљице Наталије

У данашње време мрачне грамзивости и многоструко израженог себичњаштва засветли понеки пример алтруизма пуним сјајем, који нас све благотворно озари. Човек не живи само да гомила новац, него да буде користан својој околини. У колико човек више добра учини у животу, у толико је потпунији човек. Сваки човек био је више пута у прилици да учини добро ма које врсте. Најмањи је број оних који могу да остваре велике циљеве путем новца. (Јер за велике циљеве потребне су и велике материјалне жртве). Но и порд тога што је ових изабраних најмањи број у множини људства, ипак их је уопште замашан број, који би један део свог богатства могли утрошити за добро своје средине. На жалост мали је број оних који схватање живота нису ограничили на сферу личних интереса. Зато горепоменути светли примери остављају на нас дубок утисак и побуђују искрено признање.

Један од ових примера јесте случај Г-ђе Персе Миленковић удове Ристе Миленковића бив. рентијера београдског.

Одмах после рата Г-ђа Миленковић подигла је цркву у спомен своје поч. матере. Како је Торлак т. ј. Кумодраж, имао потребу за црквом, то је Г-ђа Миленковић саградила цркву покрај Кумодрашке школе на Торлаку, на домак Београда, на изванредном положају, који доминира околином и има диван изглед.

Пошто је сазидала храм Господу, Г-ђа Миленковић одлучила је да подигне храм просвети. Зато је недавно ставила, од своје уштеђевине, на расположење Београдској општини милион и две стотине хиљада динара да се подигне зграда за једну основну школу. Може се замислити са каквом је радошћу и захвалношћу примила Београдска општина овај кнежевски дар. Нарочито се мора подвући схватање ове ретке потребе престонице од стране Г-ђе Миленковић и њено срдачно старање за децицу којој је хигијенска школска зграда што и насупроти хлеб.

Познато нам је свима да се, због оскудице у учионицама, у школама, од рата још и до данас, примењује полудневна настава. Поред свег старања, Општина није имала материјалне могућности да подигне потребан број

учионица. Него је још у школи у Босанској улици уступила доста одељења за III женску гимназију. Јасно је онда колико је добродошао дар Г-ђе Миленковић и од коликог ће значаја бити за наш подмладак.

8. августа у 11 часова извршено је полагање камена темељца новој Основној школи у улици Краљице Наталије.

Поред велике дародавке ударању темеља присуствовали су, од стране Београдске општине, вршилац дужности Претседника г. Никола Крстић, потпретседник Београдске општине, вршилац дужности потпретседника г. Клементије Букавац, одборник и одборници: г. г. Ј. Дравић, Др. Б. Пијаде, Јован Мисирлић, Д. Милошевић, Гођевац и Р. Јовановић, шеф Архитектонског отсека г. Гинић, деловођа Суда г. Божа Павловић, шеф кабинета потпретседника г. Ђ. Ђуровић. Грађанство овога краја било је заступљено у великом броју. Примећени су г. г. Ђока Николић, бив. министар, Р. Гавриловић и још многи други, међу којима неколико београдских учитеља.

Црквени обред извршио је свештеник г. А. Протић. По свешеном обреду спуштена је повеља у темеље а Г-ђа Миленковић, по освештаном обичају ударила је чекићем по камену темељцу. Онда је свештеник г. А. Протић одржао говор, који одговара овој прилици. Нагласио је да наш народ не оскудева у родољубивим синовима и кћерима. Велу да су многобројни примери да појединци помажу науку, ширење просвете, привредни напредак и т. д. Г-ђа Миленковић је један од тих племенитих дародаваца. Пошто је подигла цркву на Торлаку, она у спомен свога поч. мужа, Ристе Миленковића, зида Основну школу у Београду. Овим завештањем Г-ђа Миленковић заузима место међу великим просветним добротворима. Г. Протић завршио је говор речима:

— Нека Господ Бог прими ову жртву и дарује ти дуг живот а покојном Ристи спасење!

Тада је у име Београдске општине узео реч вршилац дужности Претседника Општине г. Никола Крстић, потпретседник. Г. Крстић обратио се окупљеним гостима овим говором:

Госпођо и господо,

Приликом освећења камена темељца ове основне школе, дужност ми је, као преставнику Суда и Одбора Општине Београдске, да у овом свечаном тренутку истакнем јединствен пример г-ђе Персе Миленковић, која је од својих уштећевина, одвојила замашну суму од милион и две стоти-

Велика Добротворка г-ђа Перса Миленковић окружена представницима Београдске општине, на челу са потпретседником г. Н. Крстићем

не хиљада динара и ставила их на расположење Општини Београдској, да подигне модерну Основну школу на овоме месту. Када је племенита понуда Г-ђе Миленковић прочитана у Одбору на седници од 30. априла тек. год. чула је се спонтана захвалност племенитој дародавци са усана свих одборника и чланова Суда. Та иста захвалност, уверен сам, потекла је и сутра дан, кад су листови објавили извештаје са Одборске седнице, из срцаца свих родитеља чија су деца дорасла за основну школу.

Вама је познато, господо, колико се Општина труди да повећа број зграда за основну наставу. За непуне две године Београд већ има две нове основне школе: прошле године, сећате се сви, отворена је модерна основна школа Краља Александра Првог, у Дечанској улици, а већ ове јесени Београд ће имати, још једну, такође модерну Основну школу, у Шуматовачкој улици. У пројекту су још три основне школе чије зидање, чим претходне радње буду свршене, треба да почне у најкраће време а најдаље на пролеће идуче године. Ја мислим овде на подизање модерних палата за основну наставу у Војислава Илића улици, на Топчидерском брду и на Карабурми. Напори које Општина чини, као што видите, нису мали. Можда би јој необавештени критичар могао пребацити што у доба привредне кризе диже тако велике зграде са инвестицијама које ће служити не само садашњим него и будућим покољењима. Али кад се зна да од 23 Основне школе,

колико их има у Београду, више од пола њих практикују полудневну наставу због оскудице у локалима, онда је лако увидети не само неоправданост те критике него и замашност дара који чини Београду г-ђа Миленковић, дајући нам једну лепу, пространу, хигијенску Основну школу у овом делу престонице, која ће поред учионица за малишане из овог краја имати и једну велику салу за свечаности и вежбање не само ђака основаца него и ученица женске учитељске школе која је у непосредној близини.

Рекао сам у почетку, драга господо, да је г-ђа Миленковић, учинила јединствен пример одлучујући се да створи задужбину ове врсте успомени својој и свога пок. мужа, који је стварао и делао у овом делу Београда, као савестан и честит трговац. Примери других добротвора, којима Београд обилује више можда него у једна друга варош, упућивали су је другим правцем. Но она се није хтела повести тим примерима без довољног размишљања и испитивања потреба Београда. У свом топлом писму, упућеном једном члану Суда, у коме је изразила своју жељу да озида једну Основну школу, она истиче своју љубав према малој деци и подвлачи да је и њен пок. муж такође волео малу децу. Па како Београд нема довољан број локала за основне школе, каже г-ђа Миленковић у своме писму, решила сам се да одвојим од својих уштећевина 1,200.000,— динара за

Потпретседник Општине београдске, г. Н. Крстић, говори о значају обе школе

подизање једне Основне школе. Не само на поклону него и на избору циља коме тај поклон служи ми Вам, Поштована Госпођо Миленковић, дугујемо уз захвалност и наше пуно признање.

Ова школа, задужбина Персе и Ристе Миленковића из Београду, прва задужбина

ове врсте у престоници, служиће као вечити доказ племенитости дародавца, биће пример свим племенитим срцима који су у могућности да помогну средину у којој су живели, делали и зарадили, и потсећаће безброј младих генерација које ће проћи кроз ову школу, на трајну и искрену захвалност. Ми који смо присутни свечаном чину освећења камена темељца задужбине Персе и Ристе Миленковића срећни што видимо овде у нашој средини племениту дародавку још увек здраву и чилу, дајмо израза нашега признања, узвиком:

Хвала великој добротворки школске омладине Госпођи Миленковић!

Слава њеном покојном супругу Ристи Миленковићу!

После овога говора г. Крстић лично је честитао Г-ђи Миленковић. Дирнута говором и честитањем господина Крстића, захвалила се топло Г-ђа Миленковић г. Крстићу, како на свесрдном говору, исто тако и на помоћи за подизање грађевине.

Напоследку је г. Радиша Стефановић, управник школе, искрено захвалио на поклоњу, који је Г-ђа учинила школској омладини. Онда је нагласио значај нове школе, која ће бити за наставу савремено удешена.

Тиме се завршила ова свечаност.

Изражавајући заслужено признање великој и племенитој побуди Г-ђе Миленковић верујемо да смо израз свих пријатеља нашега подмлатка.

Откривање споменика Д-р Рајсу

Добар Француз и добар Швајцарац, Д-р Рајс, човек космополитског духа, везао је своју судбину за нашу отаџбину, делао је за њу речју, пером и пушком и постао један од њених најврснијих синова. Заточник истине

и правде извршио је своју велику мисију у животу нашег народа и умро с великом љубављу за нашу земљу и с уверењем и предвиђањима за њен развитак и напредак.

Дошао је к нама 1914. год. на позив српске владе, као неутрална личност и криминалист великог угледа. Оставио је свој срећени, удобни живот у Лозани и професорску катедру на Универзитету, да, у овој прилици више но икад, послужи истини и правди, да помогне тешко угроженој Србији, која је по његовом нахођењу заслуживала пуну помоћ.

Крајње објективан, вршећи анкету у Мачви по делу аустријских зверстава, Д-р Рајс дубоко дирнут српским страдањима и револтиран зверствима Аустријанаца и Мађара, као пријатељ човечанства и поборник правде иступа из своје неутралности и постаје српски добровољац. Од тада бивао је у свим борбама у првим борбеним редовима. Поред тога стизао је својим пером да прикаже особине и вредност нашег народа и да обори стару заблуду да смо дивљачни и варвари. Борећи се раме уз раме с нашим војником као странац-добровољац, подизао је дух у нашој војсци.

По продору солунског фронта Д-р Рајс је у међу првима потекао северу. Улазио је у сва ослобођена места с извидницима и често посматрао последње остатке непријатељских трупа при повлачењу. У Београд је ушао као пети.

По ослобођењу наше земље Д-р Рајс извршио је анкету по свима местима бугарских и аустријских зверстава. Према подацима саставио је стручан реферат у коме су сликовито и верно приказана зверства над мирним становништвом у Мачви и Подрињу, Сурду-

Д-р Рудолф Аршиболд Рајс († 8. августа 1929 год.)

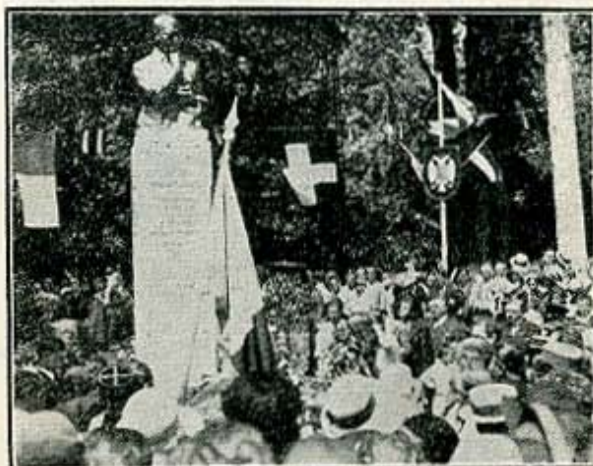
лици, Врању, Нишу и целој Топлици, Штипу и многим крајевима Јужне Србије.

Учествовао је као делегат и експерт наше владе и његови дубоко потресни извештаји о зверствима аустро-угарским и бугарским приказали су у правој боји „култур-трегере“, који су припремили „казнену експедицију“ за Србију. Нема сумње да су извештаји Д-р Рајса знатно допринели условима за мир.

Кад је мир остварен Д-р Рајс зида малу вилу, на Топчидерском друму, у близини Господарске механе, по типу српске сељачке куће. Стубови на трему обојадисани су тробојком. Он ту живи мирно и виђа се у Београду са многобројним својим пријатељима и поштоваоцима. Али га смрт изненада покоси: 8 августа 1929 умро је Д-р Рудолф Аршибалд Рајс напрасно од срчане капље. Сахрањен је сутрадан уз почаст и учешће многобројних поштовалаца.

Тело Д-р Рајса сахрањено је на Топчидерском гробљу а срце на Кајмакчалану. То

ском професору Д-р Рајсу, 1931, Београд. Удружење резервних официра и ратника

Споменик Д-р Рајса у Топчидеру

На лепом и веома топлом августовском дану, свечаност откривања споменика Д-р Рајсу окупила је велики број званичних и незваничних лица, поштовалаца незаборављеног и заслужног пријатеља нашег народа. Као изасланик Н. В. Краља дошао је генерал г. Павле Павловић. У име Општине београдске присуствовао је вршилац дужности председника, потпредседник г. Никола Крстић. Универзитет је заступао ректор г. Д-р Влада Митровић а Народну банку гувернер г. Бајлони. Београдски одбор Поали д'Ориан-а дошао је са заставом. Из Француске је дошао

Са свечаног освешћења и откривања споменика заслуженоме Швајцарцу Д-р Р. А. Рајсу

је била његова последња жеља: „Моје мртво тело сахраните у Топчидеру а срце на сјајном Кајмакчалану“.

У овој последњој жељи пок. Д-р Рајс дао је израза своје љубави за нашу рођену груду и све признање и дивљење храбрости пожртвовању и неоспорној величини нашег војника.

Две године по сахрани Д-р Рајса откривен му је у Топчидеру споменик. Он је постављен у једном куту, који је у непосредној близини центра Топчидера и покрај једне живе стазе. На споменику су урезане ове речи:

1914.—1918.

Своје ратном другу, пријатељу
Срба из најтежих дана, војнику
правде, истине и права, швајцар-

Н. В. Краљ у посети, у били код пок. Д-р Рајса

да присуствује свечаности генерални секретар Поали д'Ориан-а г. Луј Кордие, борац са солунског фронта. Дошао је исто тако г. Дибоше, уредник „Женевске трибуне“. Присуствовала је и г-ђица Марија Ес, Францускиња, која је четири године неговала наше бо-

леснике на острву Виду. Присутан је био и помоћник француског војног аташеа, мајор г. Сервони.

Постројен је био одред војске с музиком.

По свршетку богослужења, које је почео у 10 $\frac{1}{2}$ часова изасланик Њ. В. Краља смакао је покривач са споменика а војска је плотуном одала почаст пок. Д-р Рајсу. Музика је интонирала швајцарску, француску и нашу химну.

Прво је одржао говор свештеник, затим г. Милан Радосављевић, председник удружења резервних официра и ратника, а онда г. Пол Дибосе.

Затим су се ређали говори г. г. Кордије-а, Фавра и претставника Народне одбране г. Цоловића, генерала у пензији.

Г. Фавра, нећак пок. Д-р Рајса, захваљујући у име породице за споменик изговорио је ове речи:

„Овај споменик, посвећен успомени једног пријатеља из најболнијих дана, доказ је високих моралних особина, југословенског народа, његове верности и пријатељства, које ни смрт не може да прекине“.

Г. Цоловић је, уз речи захвалности, положио на подножје споменика диван венац.

Соколској застави у Александрову, на острву Крку, кумовао је Београд

Поносно Александрово на отоку Крку увек је, као будан стражар на нашем плавом Јадрану, предњачио у борби против туђинштине и неуморно развијао акцију на националном пољу. У Александрову већ више од двадесет година постоји Соколско друштво, које је од свога постанка било жарите југословенске мисли. Из његових редова изашло је много националних радника и одушевљених омладинаца, од којих су једни за време рата били мучени по аустро-угарским казаматима, а други се као добровољци борили за ослобођење и уједињење Југославије.

Без ичије помоћи Александровчани су сами покренули акцију за подизање соколског дома у Александрову. Сваки је од своје сиротиње дао колико је могао, а обилату помоћ дали су и њихови рођаци из Америке. Тако је Александрово добило врло леп и простран соколски дом, на коме би му могли позавидети много већи и богатији градови.

Одушевљени успехом овог националног потхвата, Александровчани се нису само на томе зауставили. Њихова је жеља била да на највиши врх ове националне куле на изложеној међи наше Отаџбине, буде пободен барјак победе. На заставу су ставили: „Љубав, братство и слобода“. На крштење ове заставе Александровчани позвали су Београд, као главни град и престоницу Југославије, да кумује застави. Београд се, као и увек у сличним приликама, веома радо и од срца одазвао овом братском позиву и двадесетогодишњица ове националне свечаности оснивања соколског друштва била је спојена са свечаним отварањем соколског дома и развијањем соколске заставе.

На ову свечаност Београд је послао као свога заступника и изасланика инж. г. Милоша Радојловића, нашег познатог националног радника и одборника Општине београдске. Г. Милош Радојловић стигао је у Александрово уочи свечаности. На обали нашег Јадрана у Александрову г. Радојловића дочекали су: претставници соколског друштва, Општине александровачке, изасланици свију културних и националних друштава и велики број одушевљених грађана. Цело место било је осветљено. Подигнути су славолуци са одушевљеним написима Њ. В. Краљу, Југославији и Београду. Затим су почели да пристижу и изасланици соколских жупа из околине. Увече је у соколском дому, уз суделовање ђака, давана „Хасанагиница“. До 11 сати стизале су соколске чете са целог острва Крка и изасланства друштава из Цриквенице, Краљевице, Сења и Сушака.

После 11 часова пре подне извршено је свечано отварање дома и развијање соколске заставе. Са балкона соколског дома, старешина соколског друштва у Александрову г. д-р Петрех одржао је говор, у коме је, поздрављајући Њ. В. Краља и Краљевски дом, Југославију и Београд, приказао историјат соколског друштва у Александрову и изразио признање и захвалност свима онима који су се у великој борби за народно ослобођење и уједињење жртвовали и дали своје животе. Кличе: Слава им!

Г. д-р Петрех је посебно у своме говору нагласио приврженост овога краја Њ. В. Краљу и Отаџбини.

После г. Петреха, изасланик Београда и кум г. Милош Радојловић, узбуђен и ганут овом лепом националном свечаношћу, узео

је соколску заставу и развио је. Затим је г. Радојловић прочитао ово писмо Београда, које је Александрову упутила Општина београдска:

„30 јула 1931 год.
Београд.

ЗДРАВО СОКОЛИ!

Југословенска Краљевска престоница шаље Вам свој братски соколски поздрав преко свога претставника који Вам доноси ово писмо, нашег познатог соколског ветерана, члана општинског одбора, Господина Инж. Милоша П. Радојловића, који ће, у име Београда, бити кум вашем соколском Барјаку којег развијате, отварајући свој дом, после двадесетогодишњег рада испуњеног узвишеним националним осећањима и прегнућима.

Београд је поносит пажњом коју му соколи из Александрова, у сред нашег јадранског мора, указују позивајући га за кума свога соколског Барјака, који ће се високо вити, симболишући националну свест наших обала и наших острва и његову непоколебivu приврженост мајци Отабини.

Држећи се старог обичаја, укоренењем кроз векове у нашем народу, где кумство заузима тако високо место у душевном животу појединаца и фамилија, изасланик Београда предаће нашем кумчету, вашем соколском Барјаку, као кумовски дар престонице — пет хиљада динара. Примите тај мали поклон као знак неизмерне оданости Престонице, њене општинске управе и њеног грађанства, према соколима и соколицама Александрова и верујте да је Београд свим својим бићем с Вам.

Нека Вам је срећно славље!

Живели браћо Соколи!

Здраво!

Заступа Председника Суда и Одбора
Општине града Београда

Потпредседник,

Ник. К. Крстић, с. р.

Пошто је прочитао писмо Београда, г. Радојловић је тала одржао овај веома леп, братски топао и срдчан говор:

ЗДРАВО СОКОЛИ!

У име Југословенске Краљевске Престонице Београда доносим братско поздравље од свег срца и од све душе гордим синовима Југославије грађанима Александрова и неустрашивом отоку Крку, колевци Кнезова Франкопана, који сте запонени до сржи костију својих југословенском соколском идејом, симболом слободе, братства, слоге, јединства и непоколебиве љубави за Краља, Отабину и Нацију.

ЗДРАВО СОКОЛИ!

Срца су Београда југословенска од колевке до гроба па није ни чудо зашто и срце моје заигра као никада до сада, када ми је Београдски Општински Суд, саопштио, да је од Вас молбу добио да Бео-

Инж. г. Милош П. Радојловић

град кумује Вашој лепој соколској застави, а да сам ја тај, који ће имати част да ту мисију изврши.

У име југословенске Краљевске Престонице Београда са поносом те уздижем мила, Соколска Застава — у мислима — до неба, јер треба да блисташ и нашој милој браћи који су те жељни да их обасјаваш надом да ће свој своме доћи. Уздижем те дивна заставо, да крепиш југословенску соколску омладину да следи стопама неустрашивих јунака као што су им и претци били. Уздижем те Светињо наша, плаво-бела-црвена Заставо да будеш и опомена за неизмерну међусобну љубав међ браћом Хрватима, Словенцима и Србима.

Извршујући један узвишени аманет Београда, аманет у коме је сливена жеља за све оно што сачињава грађанске врлине, испоручујем Вам поруку Београда:

„Да је проклет сваки Словенац који мрзи браћу своју: Хрвате и Србе. Да је проклет сваки Хрват који мрзи браћу своју: Словенце и Србе, али да је проклет и сваки Србин који мрзи своју браћу: Хрвате и Словенце. Проклет био сваки онај који сеје мржњу између католика и православних. Проклет био сваки који сеје мржњу

против Југословенског Сокола. Будите свесни шта имамо а шта можемо изгубити ако не будемо једно, — Југословени —”.

А да смо једно, и у овом слављу као један кликнумо из дубине наших југословенских душа:

Здраво Краљу Александре Први! —
Здраво Краљице Марији! — Здраво Старе-
шину! Престолонаследнице Петре! — Здра-
во Карађорђевићи! — Здраво Краљевину
Југославији! — Здраво поносно Алексан-
дрово и отоку Крку! — Здраво наше Ја-
дранско море! — Здраво Соколи, надо на-
ша! Са Вама су сви Југословени као један
до последњег даха и капи крви! — Живео
Краљ! — Живела Југославија!

Говор г. Радојловића био је пропраћен
дугим и бурним усклицима Њ. В. Краљу и
Југославији.

Развијену заставу г. Радојловић је пре-
дао старешини соколског друштва г. д-р Пе-
треху, који је предао барјактару. Заставе
осталих соколских друштава укрштавају се
са заставом александровачког соколског дру-
штва.

После говора старешине соколске жупе
Сушак—Ријека г. Иве Полића поворка је по-
шла градским улицама.

На банкету, који је приређен у част г.
Радојловића, говорио је и један млад све-
штеник, родом из Александрова, који већ
дуже времена као католички свештеник врши
своју службу у Крагујевцу и који је у своме
говору нагласио поздраве, које је донео из
Шумадије. По подне су приређене соколске
вежбе па је настало народно весеље. Цело
Александрово изашло је на обалу да испрати
г. Радојловића.

СЛУЖБЕНИ ДЕО:**Рад општинског одбора:****ЗАПИСНИК**

XVI Редовне седнице Одбора Општине Београдске одржане 19 маја 1931 године
у 6 часова по подне

Претседавао Потпретседник г. Д-р Мило-
слав Стојадиновић.

Деловођа, г. Божидар Павловић.

Потпретседник г. Никола Крстић и кмет-
правник г. Исидор Протић.

Од одборника били су г. г.: Драгољуб К.
Милошевић, Мих. Л. Ђурић, Д-р М. Недељ-
ковић, Богдан Крекић, Јов. Дравић, Д-р
Драг. Ђ. Новаковић, Јоца Поповић, Ник. Бор-
ђевић, инж. М. Сокић, Милош П. Радојловић,
Д-р Александар Леко, арх. Ђ. Бајаловић,
Тјеш. Старчевић, Дим. Станчуловић, Петар
Гребенац, Јован Мисирлић, Павле Миљанић,
Д-р Букић Пијаде, А. Фирт, Влада К. Петро-
вић, Д-р Страш. Љ. Милетић, Д-р Мића Анић,
Р. Ј. Јовановић, инж. К. Букавац, Д-р Лазар
Генчић, Ђ. Попара, Триша Јовановић, Д-р
Љуб. Стојановић, Јосиф Фрид, Драг. Мате-
јић, Бл. Ј. Антонијевић и Д-р Д. Аранђеловић.

1.

Примљен је записник XV редовне седнице.

Прочитан је акт Министарства унутраш-
њих послова IV Бр. 639 од 8. маја тек. год.,
којим се задржава од извршења одборска од-
лука о установљењу новчане казне од 5.—
динара за лица која би поступила противно §
45. тач. 3. и 5. Пијачног реда за град Београд.

Одборници г. г. Алберт Фирт и Д-р Стра-
шимир Милетић скрећу пажњу суду на по-
требу претходног саобраћавања предлога
свима важећим законским прописима од стра-
не референата који их подносе, да би се из-
бегло њихово задржавање од извршења од
стране Министарства унутрашњих послова.

Г. Д-р Стојадиновић усваја примедбу од-
борника и изјављује да ће се у будуће рефе-
ренти чинити одговорним ако се овакве ства-
ри понове.

2.

Деловођа одбора саопштава да су се из-
винили г. г. одборници: Негослав Илић, Та-
насије Здравковић, Милан Стојановић, Свето-
зар Гођевац и Ранко Живковић.

Потпретседник г. Никола Крстић саоп-
штава писмо општине града Пилзена, којим
се захваљује на поклону, који је Београдска
општина недавно учинила граду Пилзену,
преко ескадриле наших ваздухопловаца, који
су учествовали на првом међународном ми-
тингу у Пилзену.

Код тачке дневног реда: „Регулација и
уступање земљишта за стадион Савеза Соко-

ла Краљевине Југославије”, прочитан је
предлог Суда, па је претседавајући г. Д-р Ми-
лослав Стојадиновић дао образложење самог
предлога, истичући потребу изградње једног
стадиона у Београду, који ће бити један од
највећих у свету. Тиме ће се извршити асана-
ција плаца, где је сада Јатаган Мала, и поди-
ћи један од најлепших крајева Београда.

Одборници г. г. Д-р Милорад Недељко-
вић, Петар Гребенац и Д-р Страшимир Ми-
летић налазе да би ово земљиште требало
уступити на уживање за 99 година, с тим да
Старешинство Сокола плаћа на име закупа
један динар годишње, а не на уживање за не-
ограничено време, како гласи судски предлог.

Усвајајући ово гледиште госпде одбор-
ника, Одбор је на предлог Суда О. Бр. 12287
и 12337

РЕШИО:

I. — Да се усвоји измена регулације око
новог стадиона, како је то у приложеном
плану плавом бојом учртано.

II. — Да се Савезу Сокола Краљевине Ју-
гославије уступи за изградњу стадиона, веж-
балишта, зграда за свлачионице и подизање
других зграда, које су у вези са стадионом
потребно општинско земљиште, које је на
плану обележено на делу званом „Прокоп”
са суседним општинским земљиштем у коли-
ко је ово потребно за горње сврхе.

1. — Општина целокупно своје земљиште
уступа у закуп за 99. година са закупнином
од 1. дин. годишње Савезу Сокола Краљевине
Југославије за потребе соколства и спор-
та, чија је нега у општем народном интересу,
с тим да Старешинство Савеза Сокола то зем-
љиште не може употребљавати ни за какве
друге сврхе до ли за потребе соколства и
спорта;

2. — Старешинство Савеза Сокола Кра-
љевине Југославије располагаће слободно са
овим земљиштем без права отуђивања ни у
делости нити делимично, али са правом да
стадион и вежбалиште са осталим зградама
може уступити сличним спортским и другим
национално културним друштвима, у грани-
цама њихове потребе и у колико то није на
штету самих сокола и њиховог рада;

3. — Старешинство Савеза Сокола стара-
ће се само за извођење свих грађевина о свом
трошку. Оно ће тим својим грађевинама сло-
бодно располагати увек у границама обавезе

да грађевине не може отуђивати, нити их употребљавати за друге сврхе сем за горе означене;

4. — Све планове Старешинство Савеза Сокола показаше претходно Општини на увиђај, а у погледу одобрења истих поступиће у оквиру важећих грађевинских прописа;

5. — Старешинство Савеза Сокола обавештаваће Општину о свима радовима које буде изводило на поменутом земљишту, а ради правилнијег и бржег извођења послова на стадиону Општина ће бити заступљена у Грађевинском Одбору Старешинства Савеза Сокола, коме ће се поверити старање за изградњу стадиона, вежбалишта и осталих објеката.

4.

На предлог Суда О. Бр. 12360 Одбор је РЕШИО:

Да се Лепосави, удови Ј. Маринковића, изда бесплатно једна мала гробница у вредности од 4.000 динара, с тим да јој се положених 2.000 динара врате.

5.

На предлог Суда О. Бр. 11731 Одбор је РЕШИО:

Да се Лени Гавриловић из Београда изда бесплатно једна мала гробница у парцели 1, пробница бр. 18 — IV ред, у коју ће се пренети посмртни остаци поч. Милорада Гавриловића.

6.

Код тачке дневног реда: „Предлог за наплаћивање таксе за клање стоке по чл. 13 финанс. овлашћења уз буџет за 1931. годину“, прочитан је предлог Суда, па је одборник г. Петар Гребенац у вези са овим предлогом, тражио обавештења поводом пробног клања које је вршено на Кланици. Истиче да то клање није предвиђено правилником и с тога тражи да се такса, која је за време овог пробног клања пропуштена, наплати од оних, чијом је кривицом то дошло и противу њих предузме дисциплински поступак.

Потпретседник г. Никола Крстић објашњава да је то клање трајало само два дана, и да је вршено ради пробања саме кланице, које је потребно да би Општина могла да преузме одговорност за све евентуалне штете, које би наступиле услед неправилног рада на Кланици. То је клање вршено са одобрењем Суда и сваки ко је хтео могао је у та два дана да коље, примајући на себе одговорност, ако се појави каква штета.

Одборник г. Д-р Милорад Недељковић поводом једне претставке напомиње да се на извесне прерађевине од меса, сланину и маст наплаћује извесна кланична такса, и ако стока није клана на Кланици, као и нека допунска такса која са 50% оптерећује вредност тих намирница, које су врло потребна храна најсиромашнијим слојевима грађанства. Мо-

ли Суд да то поправи и стави поменути претставку на дневни ред или сам по њој учини потребне кораке.

Потпретседник г. Никола Крстић истиче да је циљ наплате ове таксе не толико финансијски колико заштитни и хигијенски. То је једна мера заштите за нашу кланицу, јер ако би се та такса укинула, допустило би се клање стоке ван реона и уношење у реон. Ова такса служи и као хигијенска мера пошто се само у случају кад се те прерађевине израђују у варошком реону може обезбедити довољан хигијенски надзор. Са тога разлога је и једна и друга мера морала бити задржана.

Претседавајући г. Д-р Милослав Стојадиновић изјављује да ће Суд у вези предлога г. Д-р Недељковића узети у разматрање ту ствар, и видети у колико је основана та претставка. Што се тиче пробног клања, то је био један експеримент који је морао да се изврши.

За овим је Одбор на предлог Суда О. Бр. 11581 (с једним гласом против)

РЕШИО:

1. — Да се одређена такса за клање стоке по члану 13. финансијског овлашћења уз буџет за 1931. годину, наплаћује у целости и од свих приватних лица, која су дужна на основи члана 3. правилника о реду и раду на Кланици О. Бр. 6393/1931. године, клати своју стоку на општинској кланици.

2. — Да се од лица, која желе да увезу месо са стране сместе у општинску хладњачу на кланици наплаћује за употребу исте и то:

а) од сваког бртва свиње дневно	Дин. 2.—
б) за вола, краву и бивола дневно	Дин. 5.—
в) за теле дневно	Дин. 3.—
г) за овцу, јагње или јаре дневно	Дин. 1.—

7.

На предлог Суда О. Бр. 11039 Одбор је РЕШИО:

Да се доле означеним фирмама уступи испорука разних сијалица, које морају одговарати прописаним условима О. Ф. Бр. 13050 од 16 марта 1931. године, а за потребе Дирекције трамваја и осветљења, као најповољнијим понуђачима на одржаној оферталној лиценцијацији на дан 8. априла 1931. године и то:

1) Фирми „ВИР“ Коцеш и Радић.

600 ком. сијалица од 500 вати	120 волти а дин. 71,54
900 ком. сијалица од 300 вати	120 волти а дин. 55,86
3000 ком. сијалица од 40 вати	120 волти а дин. 8,232
150 ком. сијалица од 500 вати	220 волти а дин. 71,54
250 ком. сијалица од 300 вати	220 волти а дин. 55,86
2000 ком. сијалица од 40 вати	220 волти а дин. 8,232

цене се разумеју оцарињено, франко магацин Дирекције трамваја и осветљења са свима дажбинама, али без државне трошарине, иначе у свему по прописаним условима. — Сијалице су марке „ВИР“, холандски фабрикат. Испорука 90 дана од наруџбине.

2) Фирми **ФРАНЈУГ А. Д.**

400 ком. сијалица од 200 вати	120 волти а дин. 38,56
400 ком. сијалица од 100 вати	120 волти а дин. 20,35
500 ком. сијалица од 60 вати	120 волти а дин. 11,29
250 ком. сијалица од 200 вати	220 волти а дин. 38,56
250 ком. сијалица од 100 вати	220 волти а дин. 20,35
250 ком. сијалица од 60 вати	220 волти а дин. 11,29

цене се разумеју оцарињено, франко магацин Дирекције трамваја и осветљења, са свима дажбинама, али без државне трошарине; иначе у свему по прописаним условима. — Испорука 2 месеца од дана наруџбине. — Сијалице су марке „МАЗДА“, француског фабриката.

Издатак има пасти на терет буџ. партије 112 позиције 6. буџета за 1931. годину, Дирекције трамваја и осветљења.

8.

На предлог Суда О. Бр. 11040 Одбор је РЕШИО:

Да се фирми **ЈУГОСЛОВЕНСКО А. Е. Г.** Електричном друштву А. Д. уступи испорука 15 ком. трансформатора, који морају одговарати условима О. Бр. 12384 од 11 марта 1931. год., а за потребе Дирекције трамваја и осветљења и то:

5 ком. трансформатора од по 160	К. V. A. а Дин. 33.300.— Дин. 166.500.—
5 ком. трансформатора од по 100	К. V. A. а Дин. 21.950.— Дин. 109.750.—
5 ком. трансформатора од по 20	К. V. A. а Дин. 10.315.— Дин. 51.575.—
за укупну суму од Дин. 327.825.—	

и словима: три стотине двадесет и седам хиљада, осам стотина двадесет и пет динара, као најповољнијем понуђачу на одржаној оферталној лицијацији на дан 4. априла 1931. год., франко магацин Дирекције трамваја и осветљења, са свима дажбинама. Рок испоруке три месеца од дана потписа уговора.

Издатак има пасти на терет буџ. партије 113. позиције 13. буџет за 1931. годину, Дирекције трамваја и осветљења.

9.

Код тачке дневног реда: „Одобрење лицијације за калдрмисање прве партије улица из унутрашњег зајма од 125.000.000.— динара“, прочитан је предлог Суда, па се развила подужа дискусија, у којој су одборници г. г. Алберт Фирт и Јован Дравић тражили да се

пожури са радовима на калдрмисању улица, пошто се у њима осећа извесан застој.

Одборник г. Д-р **Страшимир Милетић** истиче да у погледу калдрмисања улица није било нарочите политике, ма да је постојала јасно изражена идеја, да се после израде главних саобраћајница има приступити њиховом везивању. Потребно је да се пред нас изнесе списак улица које ће се калдрмисати из зајма од 35.000.000.— динара, како би знали нашта ће се тај новац употребити. Из те суме треба калдрмисати прво важне саобраћајне улице, да би се после могло прећи на даља калдрмисања.

Претседавајући г. Д-р **М. Стојадиновић** објашњава да је из суме од 35.000.000.— динара остало неангажовано 12.000.000.— динара који ће бити ускоро употребљени, тако да ће се ти послови моћи да изврше до августа месеца. Са радовима се местимично стало н. пр. код „Мостара“, пошто се мора чекати да прође колектор. Код Топовских шупа ускоро ће се постићи споразум са војском, да се уклоне оне две бараке, тако да правога застоја у ствари нема. Калдрмисање улица изводи се на бази усвојеног програма и применом начела што правилније повезаности београдских улица, тако да се са те стране не могу чинити замерке ни Суду ни Одбору.

Одборник г. **Јован Мисирлић** образлаже овај предлог Суда истичући да је примљен и у самом Техничком Одбору. Моли Суд да пожури са калдрмисањем периферије, како би се на идућој одборској седници и та лицијација одобрила.

За овим је Одбор на предлог Суда О. Бр. 12490

РЕШИО:

Да се, према резултату добивеном на I оферталној лицијацији на дан 30. априла 1931. год. за калдрмисање прве партије улица у 1931. год. уступи у извршење ово калдрмисање као најповољнијем понуђачу г. Аци Михајловићу, предузимачу из Београда, за цену од Дин. 3.598.545.— дин. заједно са радовима канализације и водовода, и то:

- 1.) Трг Бранилаца Београда,
- 2.) Сарајевска ул. од Дринске до Трга Бранилаца Београда,
- 3.) Вишњићева ул. од Господар Јованове до Цара Душана ул.,
- 4.) Бранкова ул. од зграде „Српске Мајке“ до Службеног Сокачета,
- 5.) Девојачка ул. I, део израда степеница,
- 6.) Улица Цара Уроша од Узун Миркове до Змаја од Ноћаја,
- 7.) Доситијева ул. од Васине до Господар Јевремова и
- 8.) Војводе Миленка ул. од Милоша Великог до Ресавске (Зрињског) и од Студеничке до Краља Милутина.

По одобреним пројектима све ове улице имају се калдрмисати са коловозом од ситне коцке на бетонској подлози и тротоари од ливеног асфалта на бетонској подлози, изузев Девојачке ул. у којој ће се радити само бетонске степенице и улице Цара Уроша у којој ће се радити у коловозу макадам са пенетрацијом а тротоари од асфалта.

Све ове радове предузимач Михајловић има да изведе по свима условима који су важили за лицитацију ових радова и по ценовнику, понуди, врсти и квалитету понуђеног каменог материјала које је поднео на дан лицитације 30. априла 1931. год.

Како је решењем Суда ТДБр. 7452 од 24. марта 1931. г. предвиђен кредит за ову прву партију улица од Дин. 4,583.378,45, а сума за коју се ти радови издају предуз. Михајловићу износи Дин. 3,598.545, то се предузимачу Михајловићу дају по истим условима по истој понуди и по истим ценама и истим осталим свима обавезама датим његовом попудом на дан лицитације 30. априла 1931. још и калдрмисање ситном коцком и пенетрацијом до суме Дин. 984.833,45 т. ј. заједно са радовима канализације и водовода, тако да са понуђеном сумом од Дин. 3,598.545 износи укупно одобрен кредит за ово калдрмисање по решењу ТДБр. 7452 т. ј. суму од Динара 4,583.378,45. За ову суму од Дин. 984.833,45 извршиће се још ова калдрмисања:

- 1.) у улици Војводе Миленка од Ресавске до Студеничке и од Краља Милутина до Делиградске;
- 2.) у ул. Доситијевој од Господар Јевремове до Цара Душана;
- 3.) у ул. Цара Уроша од Господар Јевремове до Господар Јованове;
- 4.) на Краљевом Тргу од Васине до Браће Југовића ул. поред Пожарне Команде;
- 5.) у ул. Браће Југовића од Вишњићеве до Краљевог Трга и Змаја од Ноћаја од Краљевог Трга до ул. Краља Петра;

У овим улицама калдрмисаће се коловоз од ситне коцке на бетонској подлози и тротоари од ливеног асфалта на бетонској подлози, сем у ул. Браће Југовића и Змаја од Ноћаја и Војводе Миленка где ће доћи макадам са пенетрацијом са асфалтним тротоарима.

Надзорни инжењер на овим радовима биће г. Бран. Марковић, инж. Инжињерског Отсека у улицама: Трг Бранилаца Београда, Сарајевској од Дринске до Трга Бранилаца Београда, Бранковој од дома „Српске Мајке“ до Службеног Сокачета, Девојачкој 1 део, израда степеница и Војводе Миленка од Милоша Великог до Делиградске, и г. Божидар Божић, инжењер Инжињерског отсека у улицама: Вишњићевој од Господар Јованове до

Цара Душана, Цара Уроша од Узун Миркове до Змаја од Ноћаја и од Господар Јевремове до Господар Јованове и у Доситијевој од Васине до Цара Душана ул., и у Браће Југовића од Вишњићеве до Краљевог трга и у Змаја од Ноћаја од Краљевог Трга до Краља Петра улице.

Издатак за ове радове пада у динара 4,491.509,95 на терет унутрашњег зајма од 125.000.000.— дин. а из кредита од 35.500.000 динара који је по тач. 6 одлуке Одбора О. Бр. 19596 од 20. августа 1930. године одређен за калдрмисање, сума од динара 87.448,50 по тач. 1., а сума од динара 4.420 по тач. 5 реда зајма.

10.

Код тачке дневног реда: „Закуп зграде г-ђе Милке Јовановић-Кнеселац за смештај IX кварта Управе града Београда“, прочитан је предлог Суда па је Потпретседник г. Никола Крстић дао образложење овога закупа, истичући да је закупљена зграда једина погодна за потребе IX кварта. Зграда у којој је био смештен IX квартал била је мала да прими жандарме који су на служби при томе кварту. Управа града Београда је тражила да и жандарми и сам квартал буду смештени у исту зграду, с тога је било потребно да се тој згради дозидају потребне просторије или да се узме под закуп друга зграда. Пошто је Суд проучио и једну и другу солуцију, нашао је да би било и боље и јевтиније закупити другу зграду.

Одборник г. Д-р Драг. Аранђеловић скреће пажњу Суду на цео проблем кирија које Општина плаћа. Налази да би било најбоље да Општина покуша да закључи зајам из кога би подигла своје зграде и киријама плаћала ануитете за зајам.

По овоме питању говорио је још г. Алберт Фирт, па је Одбор (са три гласа против) на предлог Суда О. Бр. 8916

РЕШИО:

Да се за смештај IX. Кварта Управе града Београда, жандармеријске станице и 30 жандарма, узме у закуп зграда г-ђе Милке Јовановић-Кнеселац постојећа у улици Војводе Миленка бр. 40 с тим, да јој се за овај закуп на име кирије плаћа по 15.000.— динара месечно у напред.

Овај закуп почиње тећи од 1. маја 1931. год. и има да траје две године односно до 1. маја 1933. год. —

Г-ђа Милка Јовановић-Кнеселац биће дужна, да све оправке и преправке зграде према потребама кварта изврши о своме трошку, као и да намести потребан број пећи по одељењима. —

По извршеним преправкама, зграда се има комисијски примити у коју ће ући један чиновник Техничке дирекције, један претставник Управе града Београда и један чи-

новник Отсека Добара, и о нађеном стању саставиће комисијски записник. —

Отказ закупљене зграде биће на два месеца пре истека двогодишњег закупа за обе стране. —

Остале услове предвидеће Отсек општинских добара у уговору који ће закључити са г-ђом Јовановићком-Кнеселац. —

Овим решењем ставља се ван крепости решење ОФБр. 12276 од 25. марта 1931. год.

11.

На предлог Суда О. Бр. 11558 Одбор је РЕШИО:

Да се Општина града Београда задужи код Државне Хипотекарне Банке за суму од 1.145.000.— динара на земљиште уступљено Удружењу породица погинулих и умрлих официра у рату 1912—1920. год. на уживање и зграду подигнуту на истом земљишту са роком плаћања од 25 година с тим, да овај новац подигне исто Удружење и да оно отплаћује Државној хипотекарној банци уредно дуг са интересом, а на случај да Удружење не буде уредно плаћало ове отплате, Општина ће преузети у својину без икакве накнаде подигнуту зграду и одузети Удружењу право уживања датог му земљишта као што је то поменутим уговором предвиђено.

12.

На предлог Суда О. Бр. 10380 Одбор је РЕШИО:

Да остане при ранијем решењу Суда општине Т. Д. Бр. 27585. од 8. новембра 1930. год. и одлуци Одбора Општине београдске О. Бр. 27830. од 19. новембра 1930. год., која се односи на ослобођење од резервације за палату Берзе блока између Кнез Михајлове, Коларчеве, Краља Алберта и Позоришног трга, на прописивање типа фасада за овај блок и зграде Коларац и на промену регулације овог блока и Позоришног трга.

13.

На предлог Суда О. Бр. 6880 Одбор је РЕШИО:

Да се усвоји измена регулације Булевара Ортопедски завод — Дедиње, како је то у плану плавом бојом означено.

14.

На предлог Суда О. Бр. 7675 Одбор је РЕШИО:

Да се канализација Бурђевог и Топчидерског брда на делу званом „Сењак“ изведе на тај начин, што ће се она везати са испустом Мокролушког потока, који се улива у Саву, пошто нема опасности да ће проценат нечистоће прећи дозвољену концентрацију јер је нови слив мали према сливу Мокролушког потока, који стално има воде, и јер се са канализацијом везују модерни клозети са системом испирања, који већ сами собом шаљу у канал довољно разређену нечистоћу.

15.

Код тачке дневног реда „Суперколаудација радова на изради десног Булбулдерског колектора и продужења бетонског испуста за регулацију Булбулдерског потока“, прочитан је предлог Суда, па је одборник г. Д-р С. Милетић питао Суд када мисли да заврши канализацију Булбулдера. Напомиње да део од Милетине до Гробљанске улице није ушао у списак улица за калдрмисање.

Одборник г. Алберт Фирт моли Суд да се канал, који је већ израђен до моста у Гробљанској улици, продужи пошто би се тиме много учинило за асанацију тога краја.

Претседавајући г. Д-р М. Стојадиновић рече да је то питање покренула већ једна депутација, и пошто постоји стварна потреба да се тај канал продужи, то ће ово питање добити праведну санкцију.

Затим је Одбор на предлог Суда О. Бр. 10697

РЕШИО:

Да се радови на изради десног бетонског колектора у Булбулдерском потоку као и радови око продужења бетонског испуста за регулацију Булбулдерског потока дефинитивно приме од предузећа А. и Е. Ерлих које је ове послове извршавало и да се предузму на основу чл. 24 Општих Улова а у вези са чл. 29 Специјалних и Техничких Улова врати главна уговорна кауција а на основу последњег става чл. 26 Општих Улова.

Цео овај дефинитивно примљени посао предаје се Канализационом отсеку на одржавање.

16.

Код тачке дневног реда: „Колаудација утрошка електричне струје на водоводним инсталацијама, испоручене од стране Трговачко Индустијске Банке из Београда“, прочитан је предлог Суда, па је одборник г. Алберт Фирт дао образложење по овом питању.

За овим је Одбор на предлог Суда О. Бр. 10698

РЕШИО:

1. — Да се усвоји протокол колаудационе комисије, одређене решењем Суда Т. Д. Бр. 3331/31 г. на извршење годишњег обрачуна утрошене електричне енергије у 1930. год. на водоводним инсталацијама, испоручене од стране Трговачко Индустијске Банке из Београда.

2. — Да Трговачко-индустијска банка из Београда, у року од 5 дана од дана саопштења овог решења положи благајни Суда Општине београдске суму од 55.313,61 — више наплаћену по месечним ситуацијама у току 1930. год., а по горе поменutom протоколу, с тим да се ова сума унесе у касу као непредвиђени приход за 1931. год., у корист буџ. парт. 15. поз. 1. буџета за 1931. год.

17.

На предлог Суда О. Бр. 10700 Одбор је РЕШИО:

1. — Да се усвоји извештај комисије одређене решењем Суда Т. Д. Бр. 1981/30. г. за извршење обрачуна за испоруку цеви и делова за монтажу електропумпи на Б. Водама, од стране Трговачке Индустријске Банке из Београда.

2. — Да се Трговачко-индустријској банци у Београду за извршење овога посла исплати из касе Суда Општине београдске, сума од 201.553,92 динара.

Исплату извршити на терет буџ. парт. 128. поз. 17. буџета за 1931. год.

18.

Код тачке дневног реда: „Расходовање дуга Ботаничке баште на име водоводних и осталих такса до 1. јануара 1931. године“, прочитан је предлог Суда, па су по њему говорили г. г. одборници: Јован Мисирлић, Алберт Фирт, Драгиша Матејић, Драгољуб Новаковић и Д-р Страшимир Милетић.

За овим је предлог стављен на гласање.

Пошто је за предлог Суда гласала већина одборника, Одбор је на предлог Суда О. Бр. 11859

РЕШИО:

Да се по књигама Рачуноводства Водовода отпише сав дуг Ботаничке Баште на име водоводних и осталих такса до 1. јануара 1931. год. у смислу односне одборске одлуке из 1908 године.

Од 1. јануара 1931. год. па на даље, осзиром на сусретљивост Ботаничке баште према београдском грађанству и накнаду штете које јој кад када својом посетом причини, а у духу поменуте одлуке Одбора, исто тако не задуживати Ботаничку башту са водоводним и осталим таксама.

19.

Код тачке дневног реда: „Расходовање дужне кирије Радомир Илића, Радована Здравковића, Анице Ђорђевић, Евгеније Штегелман, Зорке Милуновић, Милана Стошића, Радосава Цвијовића и Драгутина Пенезића“, прочитан је предлог Суда, па је одборник г. Д-р Страшимир Милетић истакао да су ова честа ослобођења кирије знак слабог социјалног стања тих људи. С тога Општина треба у интересу сиромашног грађанства да предузме мере за подизање што већег броја станова. Има неколико општинских кућа, које се издају под кирију, али оне не испуњавају све потребне хигијенске захтеве, зато предлага да се образује једна комисија, која би се озбиљно позабавила питањем општинске станбене политике.

По овом питању говорио је још одборник г. Петар Гребенац, па је Одбор на предлог Суда О. Бр. 11397, 11398, 11399, 11400, 10598, 10596, 10595 и 12083

РЕШИО:

1. — Да се Радомир Илић, обућар и закупац општинског стана бр. 27 у улици Светог Николе, задржи у досадањем стању и после 1. маја т. г. као и да се ослободи плаћања кирије за месец мај, јуни и јули 1931. год. у укупном износу 1.092.— динара пошто је по све сиромашног стања и оптерећен са петоро ситне деце, с тим да се 1. августа 1931. године из стана има безусловно иселити без икаквог отказа.

2. — Да се Радован Здравковић-Копривица, закупац општинског стана број 3. у улици Св. Николе, задржи у досадањем стану и после 1. маја 1931. године као и да се ослободи плаћања кирије за месец мај, јуни и јули 1931. год. у укупном износу 492.— динара пошто је по све сиромашног стања а уз то оптерећен са ситном децом и женом који су болесни, за доказ чега је поднео лекарско уверење, с тим, да се 1. августа 1931. године из стана има безусловно иселити без икаквог отказа.

3. — Да се Аница Ђорђевић, удова, закупац општинског стана бр. 24 у улици Св. Николе, задржи у досадањем стану и после 1. маја тек. год. као и да се ослободи плаћања кирије за месеце: мај, јуни и јули 1931. у укупном износу 1.092.— динара, пошто је посве сиромашног стања и није у могућности да плаћа кирију, а због тога, што ју је муж бивши општински службеник по смрти оставио без икаквих средстава са двоје ситне деце с тим, да се 1. августа 1931. године из стана има безусловно иселити без икаквог отказа.

4. — Да се Евгенија Штегелман, закупац општинског стана бр. 35 у улици Св. Николе, задржи у досадањем стану и после 1. маја т. г., као и да се ослободи плаћања кирије за месеце мај, јуни и јули 1931. године у укупном износу 1.092.— динара, пошто је посве сиромашног стања, а поред тога налази се у болници на лечењу, с тим да се 1. августа 1931. године из стана има иселити без икаквог отказа.

5. — Да се Зорка Милуна Милуновића инвалида, закупац општинског земљишта у површини 24 м² код Шест Топола (Савска обала), ослободи плаћања кирије за месец март и април у купном износу 300.— динара, са разлога, што услед великог водостања није могла земљиште да користи пошто је било под водом.

6. — Да се дужна кирија у суми од 900.— динара, коју је остао дужан Општини Милан Ђ. Стошић келнер, за општински стан у Нишкој улици бр. 12 отпише, са разлога, што се према извештају О. Бр. 8898 од 1931. године дужна кирија није могла наплатити услед немаштине.

7. — Да се дужна кирија у суми од дина-

ра 3.400.— колико је остала дужна Општини београдској Радосава Цвијовић, за закуп општинског земљишта на Дунавској обали а за време до 30. септембра 1930. године, отпише, са разлога, што се према извештају Правног отсека О. Бр. П. Бр. 727/931 није могла наплатити услед немаштине.

8. — Да се Драгутин Пенезић, надзорник говеђе кланице и вршиоц дужности надзорника и контролора на војној кланици, ослободи плаћања кирије за стан који заузима на кланици, у згради општинске штале, а за који је до сада плаћао по 200.— динара месечно, с обзиром да је дано-ноћно везан службом на кланици.

Ово ослобођење да се рачуна од 1. маја 1931. године и да важи само дотле, док је Пенезић у служби коју сада врши, у противном, ако исту напусти, или му се додели која друга функција, да је дужан у року за 24 сата из уступљеног стана да се исели.

20.

На предлог Суда О. Бр. 12082 Одбор је РЕШИО:

Да се дужна кирија у суми од 2.125.— динара, колико је било задужено Друштво за

помагање сиротиње и субијање просјачења за закуп општинског стана у Видинској ул. бр. 40 од 15. августа 1930. до 1. маја 1931. г., отпише са разлога, што Друштво није ни уживало закупно добро, а сем тога и земљиште на коме је зграда постојала апроприрано је суседу, а и сама се зграда руши.

21.

На предлог Суда О. Бр. 10597 Одбор је РЕШИО:

Да се дужна кирија фирме Цигарчић и Стошић у суми од 13.320.— динара, за време од 1. јуна 1929. године до 1. априла 1930. године расходује и о томе извести и Окружни Уред.

Пошто је после изгласавања ове тачке дневног реда из одборске сале изашао извештај број одборника, тако да није било потребног кворума за даљи рад, Претседавајући је са овом констатацијом закључио седницу у 9 часова увече.

Оверавају:

Потпретседник

Београдске Општине

Деловођа

Бож. Л. Павловић, с. р. Др. Мил. Стојадиновић, с. р.

ЗАПИСНИК

XVII Редовне Седнице Одбора Општине београдске, одржане 27 маја 1931 год.
у 6 часова по подне

Претседавао Претседник г. Милан Нешић.
Заст. Деловође г. Живојин Рашковић.

Потпретседници г.г. Д-р Милосав Стојадиновић и Никола Крстић и кмет-правник г. Исидор Протић.

Од одборника били су г.г.: Милош П. Радојевић, Д-р Драг. Ђ. Новаковић, Д-р М. Недељковић, Мих. Ј. Ђурић, Јов. Дравић, Д-р Александар М. Леко, Драгољуб К. Милошевић, инж. К. Букавац, Ђура Бајаловић, Негослав Илић, Петар М. Гребенац, Д-р Лазар Генчић, Јоца Поповић, А. Фирт, Влад. К. Петровић, Д-р Љ. Стојановић, Бранко Поповић, инж. М. Сокић, инж. П. Миљанић, М. Ј. Стојановић, Д-р Драг. Аранђеловић, Д-р Мића Анић, Дим. Станчуловић, Драг. Матејић, Бл. Ј. Антонијевић, Д-р Страш. Љ. Милетић и Јосиф Фрид.

1.

Записник XVI Редовне седнице није прочитан, пошто није готов, већ је остављено да се то учини на једној од наредних седница.

2.

Од одборника извинили су се г.г. Д-р Букић Пијаде, Богдан Крекић, Тјешимир Старчевић, Шемајо де Мајо, Ранко Живановић и Светозар Гојевац.

Претседник г. Милан Нешић саопштава да је Деловођа г. Бож. Павловић добио јед-

номесечно боловање, и да ће га у његовом осутству заменити г. Живојин Рашковић, шеф Правног отсека.

3.

Код тачке дневног реда: „Предлог Суда по извештају анкетне комисије, за преглед ранијег рада општински ветеринара на Кланици“, прочитан је судски предлог, па се развила подужа дискусија у којој су учествовали:

Одборник г. Петар Гребенац примајући потпуно овај предлог Суда, образлажева потребу избора једног сталног кланичног одбора, од пет одборника, који би свестрано испитао право стање на кланици и о томе поднео извештај Суду и Одбору. Изјављује да овај његов предлог не тангира ни мало ни извештај комисије, ни даљи рад Суда по том извештају, већ се тиче испитивања садашњег стања на Кланици.

Одборник г. Алберт Фирт усваја такође предлог Суда са жељом да се са овим питањем мало пожури. Износи стање на кланици, где се наплаћује много разних такса, које нарочито поскупљују те намирнице. Што се тиче прегледа на општинској Кланици, брав који се огласи бобичавим и нездравим истера се свега две три стотине метара даље, па се на Козари закоље, унесе у варош и ту прода-

је. Моли Суд да предузме хитне мере по овој ствари и пропише један Правилник за своју пијаци, како би Београд једанпут добио здраво месо.

Претседник г. Милан Нешић налази да стање на кланици данас није тако рђаво, да би било потребно образовати сталан кланични одбор, тим пре што Суд нема потребних сума на расположењу да радове чланова тога одбора хонорише. У сваком случају Суд ће размислити о овом предлогу г. Гребенца. Случај бобичавих свиња занета је једно зло, за које нема кривице до општинске Управе, пошто по садашњем закону брав који је оглашен за бобичавог не прима се на кланицу, али га зато његов сопственик узима и коље изван кланице. Пошто је ова мера недовољна Суд ће поднети претставку Министарству Пољопривреде и Вода, и тражити да се одредбе о бобичавим свињама измене.

Одборник г. Драгиша Матејић сматра да Суд треба по дужности да упути акт Бечкој, Пештанској или Дрезденској Општини, да их замоли за савет, шта оне раде у овом случају, и да најзад по томе поступи. Сва питања у вези са кланицом Суд је дужан да сам регулише.

Одборник г. Д-р Страшимир Милетић предлаже Суду да се од Министарства Саобраћаја потраже специјални вагони, који постоје на државним железницама за превоз закланог меса у хладњачама, како би се на овој врућини избегла распаѓања и могућа обољења, којима су нарочито изложени млади јагњаци. То исто треба учинити и за морску рибу која се доноси на београдску пијаци. Моли Суд да преко стручњака испита ту ствар, и види у колико је то могуће да се оствари за Београд.

Претседник г. Милан Нешић изјављује да су ти збирни вагони и раније тражени од Министарства Саобраћаја, али или их није било, или се у опште нису могли добити. Међутим Суд ће поновити то своје тражење. У међувремену, знајући од колике је важности ово питање, Суд ће се помоћи тиме што ће на Зеленом Венцу подићи једну модерну прегледницу са хладњачама, која ће пружити потребну безбедност.

За овим је Одбор на предлог Суда О. Бр. 12353

РЕШИО:

Да се усвоји предњи извештај комисије за испитивање ранијег рада општинских ветеринара на кланици.

штају и накнадним испитивањем утврди до Овлашћује се Суд да према томе извештају и накнадним испитивањем утврди до којих лица има одговорности и какве, па да према томе даље по закону поступи у погледу дисциплинске или кривичне одговорности појединаца.

4.

Код тачке дневног реда: „Предлог за избор четири реонска лекара и две специјалисте“, прочитан је судски предлог, па је одборник г. Јован Мисирлић скренуо пажњу Суду на околност, да би приликом избора општинских лекара требало узимати оне који немају никаквог хонорара, а не оне са два или више. Налази да општински лекари треба да се одрекну или општинског хонорара или оних других приватних.

Претседник г. Милан Нешић одговара да се приликом расписивања конкурса нарочито нагласило, да ће првенство имати они који немају другог хонорара. Овим конкурсом узети су само лекари који немају ни један други хонорар.

Одборник г. Д-р Страшимир Милетић налази да је питање избора лекара као принцип здравствене и хигијенске политике од прво-класне важности. При овом избору јавио се један велики број лекара, и отуда је разумљиво да је и за комисију и за Суд било тешко да изврше избор. Али у оваквим случајевима треба водити прво рачуна о томе да ли ти људи који иначе одговарају свима условима, имају пре свега сретава за живот. Увек је то било да они кандидати који имају више интервенција у своју корист и пролазе, на штету оних који их немају. Налази да овим конкурсом није речено да они који нису изабрани, нису за општинску службу, него да је за сада само оволики број лекара Општини био потребан.

Одборник г. Д-р Лазар Генчић признаје да је било много интервенција, али ни чланови комисије ни Суд нису попустили пред њима. Међу лекарима бирани су они који су сиромашни, а пошто је на овом конкурску било много таквих, разумљиво је да сви они нису могли бити пласирани.

За овим је Одбор на предлог Суда О. Бр. 12354

РЕШИО:

Да се према резултату расписаног конкурса и мишљењу стручног Санитетског Одбора за општинске реонске лекаре поставе и то:

1. — Д-р Сретен Попадић
2. — Д-р Душан Челић
3. — Д-р Богдан Ђирковић
4. — Д-р Бранислава Витићева
5. — Д-р Угљеша Давидовић, за специјалисту за грло, нос и уво
6. — Д-р Љубомир Савковић, за специјалисту за туберкулозу.

5.

Код тачке дневног реда: „Предлог за ослобођење Задруге државних и самоуправних службеника за подизање станова у Београду плаћања 1% општинске преносне таксе“, прочитан је предлог Суда па је одборник

г. Петар Гребенац истакао да је ова преносна такса уведена као општински приход, и пошто она погађа све, то ни чланови ове Задруге не могу бити од ње ослобођени у толико пре, што они добијају непокретност, чија ће вредност скакати, а општина немајући друге таксе да повећану вредност оптерети, наплаћује ову при преносу имања.

Претседник г. Милан Нешић изјављује да је Суд учинио овај предлог из разлога да допринесе лепој изградњи која је програм ове Задруге. Ова преносна такса сматра се као саставни део државне преносне таксе, од које је задругаре држава ослободила, па је и сам Суд по аналогiji схватио да је она саставни део њен, и да с тога Задругу треба ослободити.

За овим је предлог стављен на гласање.

Пошто је противу предлога Суда гласала већина одборника то је исти одбијен.

6.

Код тачке дневног реда: „Предлог за уступање израде бетонске калдрме коловоза у улицама Далматинској и Стишкеј предузећу Ст. Бадера“, прочитан је Судски предлог па је претседник г. Милан Нешић дао по њему образложење, истичући да је Далматинска улица међу првима калдрмисана, и да се калдрма у њој и данас сматра за пробну. Ова калдрма у опште није успела, с тога су се и Техничка дирекција и Суд озбиљно бавили тим питањем, и нашли да ту улицу треба репарирати на начин како смо предложили.

Одборник г. Јован Мисирлић налази да овакав преседан ни Суд ни Одбор не би смели да учине, пошто су по његовом мишљењу све калдрме пробне. Пробна калдрма може да се изради на десет двадесет и педесет метара дужине, али у случају Далматинске и Стишке улице то није пробна калдрма. Нигде у условима не стоји да је то пробна калдрма, пошто је одређен гарантни рок, а чим је у уговору стављен гарантни рок, онда у колико је Општина обавезна да плати, у толико је и предузимач имао да размисли да ли је смео да прави ту калдрму. Сматра да Суд оваквим предлогом мења сам уговор са предузимачем, и да, пошто у овом питању има и правних елемената, предмет треба упутити стручном Правном Одбору на мишљење.

Одборник г. Д-р Страшимир Милетић изјашњава се против система бетонских улица, које су према нашем саобраћају неиздржљиве и нерентабилне за Београд. Налази да је много боље да се преко постојеће бетонске подлоге удари коцка или превуче асфалт, а не да се domeће бетон, јер ма какав био он ће се искварити. Што се тиче правне стране овога питања, и он заступа гледиште г. Мисирлића и налази да би овај предмет требало упутити стручном Правном Одбору.

Претседник г. Милан Нешић налази да су решења господе одборника врло скупа. Не треба доказивати да је коцка најбоља за наш саобраћај, али то је најскупља калдрма. У овом случају остаје или да се изради коцка по врло скупу цену, или да се трпи овакво стање које је испод сваке критике. Суд је нашао да је најбоље да се то поправи за суму од 79.000.— динара коју треба да поднесемо још за две године колико траје рок гаранције.

За овим је Одбор на предлог Суда О. Бр. 13026

РЕШИО:

1. — Да се реконструкција бетонске калдрме коловоза у улици Далматинској, од Гробљанске до улице Љубе Дидића и улице Стишке од ул. Краља Александра до Милешевске улице, по ревидованом предрачуна у суми од 158.706,34 динара, — а која се реконструкција састоји из израде новог површинског бетонског слоја јачине 4 см., — уступи у израду предузимачу инж. г. Станојлу Бадеру, који је по решењима Суда извршио калдрмисање ових улица у 1928/29 години, с тим да половину трошкова за овај рад у суми од 79.353,17 динара и 1.983,33 динара на име разних такса, дакле свега у паушалној суми од динара 81.337,— сноси Општина београдска.

2. — Да се поменута паушална сума исплати предузимачу инж. г. Бадеру по свршеном послу пошто се исти прими од комисије коју ће одредити Суд Општине.

3. — Да инж. г. Бадер и даље остане у обавези за одржавање калдрме у поменутим улицама до истека гарантних рокова утврђених од стране колаудирајућих комисија за дотичне улице.

4. — Да надзорни инжењер на овоме послу буде г. Мандукић Никола инжењер Техничке дирекције.

Издатак у суми од 81.337,— динара да падне на терет зајма од 125 милиона динара тачка 6. распореда о његовом утрошку.

7.

На предлог Суда О. Бр. 12617 Одбор је

РЕШИО:

Да се за потребе основне школе на Врачарском пољу задржи и надаље зграда г. Николе Николића, трговца из Београда, у Краља Александра ул. бр. 332 с тим, да закуп траје до 30. јуна 1932. године са месечном киријом од 3.200.— динара и отказом на месец дана раније.

Ово решење важи од 1. јуна 1931. године.

8.

Код тачке дневног реда: „Измена одборске одлуке О. Бр. 4110 од 16 марта 1931. године о узимању у трогодишњи закуп половине плаца Браће Ђорђевић у улици Краља Александра“, прочитан је предлог Суда, па је одборник г. Д-р Страшимир Милетић нагла-

сио потребу откупа тога земљишта, пошто Општину јевтиније кошта да купи земљиште на погодном месту и да ту зида своје зграде. Износи случај пијаце на Смедеревском Брму која је подигнута на туђем земљишту и које је после, по скупе паре експроприсано.

Претседник г. Милан Нешић одговара да је место за вагу условљено средокраћом путева. Једно извесно имање индицирано је за ту сврху, и мора се узети под закуп, јер сопственик неће да га прода. Овде се не ради о некој монументалној згради већ о фундаментима за вагу и ситним сумама.

По овом питању говорио је још и г. Алберт Фирт, па је Одбор на предлог Суда О. Бр. 13059

РЕШИО:

Да се напред поменуто решење Суда О. Ф. Бр. 6078 од 19. фебруара 1931. год. измени и тако измењено да гласи:

Да се за подизање ваге и привремене стражаре, на путу који из Смедерева улази у Београд узме у закуп половина плаца Божицара и Илије Браће Ђорђевића, из Малог Мокрог Луга, који се налази у улици Краља Александра бр. 518 (Смедеревски Друм) у површини 300 м² и то с лица према друму 15 м. а у дубину 20 м. а по цени од 300.— динара месечно, која се има плаћати свакога месеца у напред.

Закуп овај има да траје три године, рачунајући од дана потврде уговора о закупу.

Отказ за обе стране и Општину и закуподавце има да буде на два месеца пре истека уговореног рока о закупу.

По истеку уговореног рока о закупу, Општина ће бити дужна да подигнуте зграде и објекте уклони са закупљеног плаца.

Кирија за закуп овога плаца има се рачунати и плаћати закуподавцима од 1. априла 1931. год. од кога је дана Општина почела да зида зграду на закупљеном плацу — имању.

У смислу ових одредаба има се закључити уговор са закуподавцима Браћом Ђорђевић.

9.

Код тачке дневног реда: „Одобрење лиценције за набавку угља за потребе Дирекције трамваја и осветљења“, прочитан је предлог Суда, па се развила подужа дискусија, у којој је:

Одборник г. Алберт Фирт образложио своје одвојено мишљење које је дао у комисији. Ни један од одборника чланова комисије није био стручњак за то питање изузев г. Д-р Лека. Зато је остављено да друга два члана стручњака израде табеларан преглед и мишљење комисије ради подношења општинском одбору. Овај комисијски извештај примљен је на седници после отварања оферата без икакве измене. Идућег дана на седници

су почеле да се мењају цифре и да се предлаже да једноме треба дати више а једноме мање од онога што је првобитно било предложено. Са тога разлога он је одвојио мишљење, и тражи да подела, која је првобитно усвојена, и за коју нико није тражио измену, остане. Од 12. лифераната 11 је попустило у цени од 50—200.— динара по вагону. Једно је предузеће подигло цену за 80.— динара, и њему је баш повећана количина угља. Чланови комисије нису имали у томе никаква утицаја. Тврди да је г. Ђока Ђорђевић члан комисије изјавио, да неће да потпише извештај по коме се 350 вагона угља узима од рудника „Боговина“, пошто се тај угаљ при истовару пали.

Одборник г. Петар Гребенац истиче да предлог стручњака није био дефинитиван. Пристао је на извесне измене у првобитном предлогу из разлога што су га стручњаци, чланови комисије уверили да се угаљ који долази бродом истоварује на много већем простору, док угаљ који долази железницом истоварује се у једној улици. Међутим потрошња угља у централи је утврђена, и зато они угљеви који се довозе железницом и ако су били јевтинији, њихова је количина морала бити смањена, пошто нема довољно простора за истовар. Тако је уступљена већа количина угља оним рудницима, који транспортују свој угаљ водом, и ако је он скупљи, пошто за његов истовар има довољно простора. Другог излаза није било. То га је определило да усвоји гледиште, да се тим рудницима повећа количина места предложене.

Одборници г. г. Д-р Страшимир Милетић, Драгиша Матејић и Негослав Илић налазе да би Суд за потребе грева требао да набавља домаћи а не страни угаљ. Тиме би се помогли домаћи рударски предузетници и донекле поправио тежак социјални положај самих радника.

Претседник г. Милан Нешић прихвата у име Суда гледиште госпде одборника. У колико је у току године вршена набавка шлеског угља то је вршено по одобрењу Одбора и из разлога што су биле у питању школе.

За овим је на предлог Суда О. Бр. 13258 Одбор

РЕШИО:

Да се набави угља за потребе Дирекције трамваја и осветљења за 1931 годину за суму око 14,500.000.— динара (т. ј. 14,352.850.—) а у свему према комисијском извештају и то:

Рудник Зајечар	500 вагона	цена 1720 в.
Рудник Кленовник	1510 вагона	цена 1245 ш.
Рудник Св. Петар	1735 вагона	цена 1190 в.
Рудник Костолац	2525 вагона	цена 1200 ш.
Рудник Пркосава	800 вагона	цена 1295 в.
Рудник Алексинац	325 вагона	цена 2935 в.
Рудник Ресави	200 вагона	цена 3130 в.
Рудник Немања	525 вагона	цена 2195 в.

Рудник Јелашиница 100 вагона цена 2760 ваг.
 Рудник Ртањ 400 вагона цена 3400 ваг.
 Рудник Тресибара 300 вагона цена 2780 ваг.
 Рудник Боговина 100 вагона цена 2800 ваг.

Издатак за ову набавку пашће на терет партије 115. поз. 1. буџета за 1931. годину.
 10.

Код тачке дневног реда: „Предлог о откупу имања г-ђе Милеве Мијовић на Вождовцу за потребе изградње новог насеља, у коме би се сместило досадашње насеље звано „Јатаган Мала“, прочитан је предлог Суда, па је Претседник г. Милан Нешић изнео намере Суда о решењу питања расељавања „Јатаган Мале“, која је по генералном плану одређена за парк. У томе циљу Суд је купио имање звано „Маринков Забран“ а сада купује ово друго имање г-ђе Мијовић које има близу 30.000 м². Ако и оно не буде довољно да задовољи потребе становника Јатаган Мале, Суд ће потражити и друга имања. При томе он поставља себи критеријум, да се овога пута постави само за оне људе који имају права да претендују на такво збрињавање, а то су они који су се ту доселили из нужде и у доба опште кризе. Али тамо има и становника који не могу уживати ту пажњу, зато што нису сопственици из прве руке, или пак имају имања и на другом месту. Што се тиче самога имања које се сада откупљује, и које се може сматрати као продужење Котежа Неимара, оно се налази у Табановачкој улици, у непосредној близини Београда. Суд се нада да ће овом куповином допринети решењу овог важног питања.

Одборник г. Д-р Страшимир Милетић пита да ли је „Маринков Забран“ који је већ купљен погодан за искоришћавање, и да ли ће моћи да послужу техничким сврхама приликом извођења овога насеља. Налази да би по овом питању требало сазвати једну конференцију која ће се позабавити тим сложеним проблемом. Изграђивањем насеља како се почело од Дедиња и у Александровој улици створиће се нова потпуно хигијенска насеља и спречити стварање нехигијенских.

Одборник г. Бранко Поповић прихвата са одушевљењем овај предлог изражавајући захвалност Суду, што је одлучио да куповином имања и њиховим рационалним регулисањем и изграђивањем постепено решава савремено питање насељавања нашег сиромашног становништва. Пространство Београда је огромно а то долази отуда што се није водило рачуна о рационалном насељавању становништва у Београду. Оно се тако разило из економских разлога, купујући земљиште тамо где је јефтиније. Низом оваквих предлога учиниће се да се сузи та огромна раширеност, и да се концентришу удаљена насеља сиротних грађана. Напомиње да би за ово насеље било згодније место са стране Мокролушког Потока код Лаудоновог Шанца. Нада се да ће

Суд који је преузео иницијативу да реши ово питање позвати на сарадњу и господу одборнике.

Одборници г.г. Јован Мисирлић и Негослав Илић прихватају овај предлог Суда као нужно зло и једини излаз за решење овога тешког питања, за које нема кривице ни до одборника ни до данашње општинске Управе.

За овим је Одбор на предлог Суда О.Бр. 12983

РЕШИО:

Да се за потребе изградње новог насеља, у које би се сместило досадашње насеље звано „Јатаган Мала“, које се по генералном плану о уређењу Београда има да расели са садашњег места, откупи имање Милеве Д. Мијовић из Београда, које се налази на Вождовцу до Топовских шупа у продужењу Поп-Ташикове и Табановачке улице, велико око 3 хектара по цени од (100.) динара по једном кв. метру.

Исплату вредности премером дефинитивно утврђене величине овога земљишта извршити на терет кредита по партији 128 позицији 18. буџета расхода за 1931. годину пошто продавац буде претходно пренео тапију овога имања на Регулациони фонд општине града Београда и то без икаквог терета.

Трошкове око израде тапије и преносне трошкове код Суда сноси купац.

11.

На предлог Суда О.Бр. 13225 и 13226 Одбор је

РЕШИО:

1. — Да се од Месарске банке А. Д. из Београда откупи њено имање на Карабурми са свима зградама, машинама и инсталацијама које се на њему налазе како је то детаљно наведено у банчној преставци од 17. IV. 1931. год. и изложено у два скица поднетим уз ову преставку — све за укупну суму од Динара 6,780.000.— Исплата ове суме да се овако изврши:

1. — При преносу тапије од овога имања на Регулациони фонд општине града Београда да се банци истога дана исплати 2,000.000.— динара;

2. — Остатак у износу од 4,780.000.— динара да се исплати у року од године дана од дана преноса тапије на Општину.

На случај да општина не исплати овај остатак у означеном року од године дана рачунајући од дана преноса тапије плаћаће Месарској банци по 8% год. камате до исплате рачунајући од дана истека те године.

Преносне ткасе, државне и општинске, сноси купац.

Речено имање као и све зграде, машине и инсталације не смеју бити ни под каквим теретом — дугом.

Исплата наведене укупне откупне вредности има се извршити из кредита предвиђена

по партији 128 позицији 18. буџета расхода за 1931. годину.

II. — Да се од Кланичног Друштва из Београда откупи део у величини 2928,52 м² његовог имања описаног у тапији потврђеној код Првостепеног Суда за Град Београд под Бр. 29311 од 15 јуна 1926. године по цени од 300. динара по 1 кв. м. што износи укупно 878.556. Динара. Исплату ове суме извршити пошто продавац буде пренео тапију од овога откупљеног имања на Регулациони Фонд општине града Београда и то без икаква терета.

Преносне таксе, државне и општинске, сноси купац.

Издатак овај да се подмири из кредита предвиђеног по партији 128 позицији 18. буџета расхода за 1931. годину.

12.

На предлог Суда О.Бр. 12571 Одбор је

РЕШИО:

Да се усвоји мишљење комисије и да се по комисији предложене дотрајале ствари у општинском топлом купатилу расходују и изведу из централног инвентара.

13.

На предлог Суда О. Бр. 12949 Одбор је

РЕШИО:

Да се Ђорђе Рош, бивши трговац, купац општинског стана у Прокупачкој улици бр. 8, ослободи плаћања кирије за време од шест месеци, рачунајући, од 1. маја до 1. новембра 1931. год., у укупном износу од 1.284. динара а са разлога, што је тешко болестан и није у могућности ма шта да привреди, а уз то је сиромашног стања. За доказ своје болести поднео је лекарско уверење као и уверење о сиромашном стању.

14.

На предлог Суда О.Бр. 11840 Одбор је

РЕШИО:

Да се Свегозару Церовићу ликвидатору у Саобраћајној служби Д.Т. и О., поред већ признатих 1. год. 5. мес. и 19. дана службе у Дирекцији Т. и О., призна још 6. год. 5. мес. и 2. дана државне службе за степен и пензију т.ј. да му се призна укупно на дан 1. маја 1931. год. седам год. десет мес. и двадесет један дан службе за степен и пензију и да се према томе разврста и преведе у IV. категорију 3. степена са основном платом од дин. 9.600.— годишње, у X. класу са положајном платом од 10.000.— дин. годишње, с тим да му се принадежности имају рачунати од 1. маја 1931. год. а последњи степен почиње му тећи од 9. јуна 1929. год.

15.

Код тачке: „Експропријације и Апропријације,” Одбор је са једним гласом против (г. Д-р Страхимира Милетића)

РЕШИО:

1. — По предлогу Суда О.Бр. 12031

„Да се откупи целокупно имање г. Васе Поповића на Дедињу, у површини од 801,00 м² по цени од 120. динара по м².

Преносне таксе сноси сопственик.”

2. — По предлогу Суда О. Бр. 12033.

„Да се експроприше део земљишта г-ђе Тамаре Корнијенко на Дедињу у површини од 85,00 м² а по цени од 130.— динара по метру квадратном. Преносне таксе да сноси Општина.”

3. — По предлогу Суда О. Бр. 12799.

„Да се изврши експро-апријација имању г. Драгише Стојадиновића у Љубе Јовановића и Козјачкој улици, но тако да му се за метар квадратни експроприсаног земљишта да метар квадратни апроприсаног земљишта од Суворовске улице која се по генералном плану затвара. Вишак апропријације да плати сопственик по 150.— динара по метру квадратном. Преносне таксе сноси обе стране.”

4. — По предлогу Суда О. Бр. 12032.

„Да се апроприше имању г. Бенциона Були део земљишта Регулационог Фонда Општине Београдске (Службено Сокаче) на Топчидерском Брду у површини од (190 + 54) = 244 м² а по цени од 150 динара по м². Преносне таксе сноси купац.”

5. — По предлогу Суда О. Бр. 12034.

„Да се апроприше имању г. Д-р Марка Леко, у Чика Љубиној улици бр. 10. део земљишта Регулационог Фонда Општине Београдске у површини од 3,13 м², а по цени од 4000 динара по м². Преносне таксе сноси купац.”

6. — По предлогу Суда О.Бр. 11573.

„Да се апроприше имању Српског Лекарског Друштва у Краљице Наталије улици део земљишта Регулационог Фонда Општине Београдске у површини од 5,34 м², а по цени од 1.200.— динара по метру квадратном, с обзиром на хумани карактер установе. Преносне таксе сноси купац.”

7. — По предлогу Суда О. Бр. 11572.

„Да се апроприше имању Индустијске Кредитне Банке у Браничевској улици део земљишта Регулационог фонда општине Београдске у површини од 218 м² а по цени од 400,— динара по метру квадратном. Преносне таксе сноси купац.”

8. — По предлогу Суда О. Бр. 11574.

„Да се апроприше имању г-ђе Невенке Пејковић, у Захумској улици бр. 16. део земљишта Регулационог фонда у површини од 9,80 м² а по цени од 400,— динара по метру квадратном. Преносне таксе сноси купац.”

9. — По предлогу Суда О.Бр. 11575.

„Да се апроприше имању г. Радоша Недића у Баба Вишњиној и Кичевској улици део земљишта Регулационог фонда Општине Београдске у површини од 38,03 м², а по цени од 500,— динара по метру квадратном. Преносне таксе сноси купац.”

10. — По предлогу Суда О.Бр. 11344.

„Да се апроприше имању г. Саве Митрашиновића, у Војислава Илићи улици, део земљишта регулационог Фонда општине Београдске у површини од 100,07 м², ради изласка на регулациону линију, а по цени од 200,— динара по метру квадратном. Преносне таксе да сноси купац.”

11. — По предлогу Суда О. Бр. 12800.

„Да се апроприше имању г. Светислава Љубисављевића у Балканској улици бр. 28, део земљишта Регулационог фонда општине Београдске у површини од 1,90 м², а по цени од 2.000,— динара по метру квадратном. Преносне таксе сноси купац.”

12. — По предлогу Суда О.Бр. 12901.

„Да се апроприше имању г. Александра Стефановића у улици Краља Александра бр. 222, део земљишта регулационог фонда Општине Београдске, у површини од 42. м², а по цени од 280.— динара по метру квадратном. Преносне таксе да сноси купац.”

13. — По предлогу Суда О.Бр. 12902.

„Да се апроприше имању г-ђе Велинке Сићевић, у Драгачевској улици бр. 10 део земљишта Регулационог фонда Општине Београдске, у површини од 3,36 м², а по цени од 400,— динара по метру квадратном. Преносне таксе сноси купац.”

14. — По предлогу Суда О. Бр. 12903.

„Да се апроприше имању г. Јакше Лукића, у Захумској улици бр. 12, део земљишта регулационог фонда Општине Београдске, у површини од 6,80 м², а по цени од 200,— динара по метру квадратном. Преносне таксе сноси купац.”

15. — По предлогу Суда О.Бр. 12904.

„Да се апроприше имању г. Стевана Апре, у Молеровој улици бр. 54, део земљишта Регулационог фонда Општине Београдске, у површини од 25,00 м², а по цени од 500,— динара по метру квадратном. Преносне таксе сноси купац.”

16. — По предлогу Суда О.Бр. 12905.

„Да се апроприше имању г. Војислава Павловића, у Краља Александра улици бр. 220, део земљишта Регулационог Фонда Општине Београдске у површини од 45 м², а по цени од 280,— динара по метру квадратном. Преносне таксе сноси купац.”

17. — По предлогу Суда О.Бр. 12906.

„Да се апроприше омању г-ђе Александре Русимовић у Браће Рибникара и Петраљичкој улици, део земљишта регулационог Фонда Општине Београдске, у површини од 39 м², а по цени од 200,— динара по метру квадратном. Преносне таксе сноси купац.”

18.— По предлогу Суда О.Бр. 12907.

„Да се апроприше имању г. Божицара Маша, у улици Војводе Анђелка, део земљишта регулационог фонда Општине Београдске, у површини од 1,70 м² по цени од 120,— динара по метру квадратном. Преносне таксе сноси купац.”

Седница је закључена у 9,15 часова увече.

Оверавају:

Заст. Деловођу

шеф

Правног Отсека

Жив. К. Рашковић, с. р.

Председник,

Општине Београдске

Инж. Милан Нешић, с. р.

Извештај о раду Београдске општине у 1930 години

„Београдске општинске новине“, као службени орган Београдске општине, доносе на овоме месту детаљне извештаје о делатности и резултатима рада појединих дирекција и одељења Општине града Београда у 1930 години.

У овом броју „Београдске општинске новине“ доносе извештај о раду појединих отсека Општег одељења О. Г. Б.

(Наставак)

ИЗВЕШТАЈ

О РАДУ СТАТИСТИЧКОГ ОТСЕКА У 1930 Г.

Делокруг рада Статистичког Отсека тачно је одређен Статутом Општине града Београда чл. 5 тач. 1 Ђ.

Отсек води деловодни протокол у коме је заведено 16938 предмета и има своју архиву. У току године приступило се састављању и систематском сређивању те архиве; сваки члан Општине добио је свој досие под истим бројем под којим је он регистрован у сталном Списку чланова. У досие-у стављају се сва документа, која се односе на дотичног члана као молба за пријем у чланство са свима прилозима, решење Одбора односно Суда о пријему, концепти издатих уверења о чланству, поданству, дозволе за пасош и т. д.

Да би се добио један списак свих чланова Општине почето је са уписивањем у Регистар чланова лица, која су била заведена само у Гласачком списку. У вези са овим упоредо је сређена картотека свих тих чланова-гласача са свима подацима (један картон општи за целу породицу, а посебно за сваког њеног члана). Ови картони добили су редне бројеве сталног списка чланова и распоређени су по азбучном реду. Приликом издавања уверења и других докумената странкама, истовремено тражили су се од њих и подаци о њиховом породичном стању, место и датум рођења, и т. д., који су се одмах уносили на одговарајући картон и у Списак чланова.

Књижена су кроз целу прошлу годину кретања цена пољопривредних производа, колонијалне робе, домаће стоке и разног материјала и радничких надница на овд. тржишту. Двапут недељно у облику статистичких билтена шаљу се пијачне цене свима државним надлештвима и војним јединицама, поред тога у Београдским Општинским Новинама штампају се сваког месеца просечне цене животних намирница на београдској пијаци (недељне и месечне) са коментаром ширег опсега.

Укњижена су такођер кретања рођених, венчаних и умрлих лица у Београду.

Отсек је поред вршења редовних административних послова око пријема нових чланова (388), издавања грађанских карата (1278), уверења о чланству и поданству (3870), дозволе за пасош, отпусних уверења по чл. 16 Закона о општинама, спремања материјала за уверења по кривичној форми (1801) и уверења за болничке трошкове (2053), увођења у регистар кажњених на основу достављених судских пресуда, и т. д. — приступио интензивној изради потребних табела и прикупљању статистичког материјала који се односи на рад и пословање Општинских предузећа, градску санитетску службу и социјалне односе београдског становништва.

Решењем Суда Обр. 12546 од 5 маја 1930 год. била је састављена комисија за преглед пекарница и продавница хлеба у атару Општине Београдске. Статистички Отсек преко својих чиновника извршио је попис свих пекарница и продавница хлеба са назначењем тачне адресе и испуњене су у формулару на страни „Комисијски преглед“ све рубрике сем оних означених под бројем 17, 18, 19 и 20. Комисија у своме извештају истиче, да је таквим радом њен посао био много олакшан. Шеф Отсека за све време активно је учествовао у раду комисије и израдио је три врсте статистичких прегледа о раду комисије: у првој групи налази се сређен материјал у целини и по квартовима, број пекарница и одлуке комисије у погледу даљег рада ових предузећа; у другој групи налази се сређен материјал у целини и по квартовима према капацитету производње и броју запослених радника („Београдске Општинске Новине“ бр. 23—24-1930).

Поред тога Отсек је израдио упоредни преглед цена за 1929 и 1930 годину жита, брашна и хлеба користећи се добивеним ценама из свих већих места у Краљевини.

У целој 1930 години у главном радило се на обради пописног материјала добивеног пописом од 15. априла 1929 г. После обраде пописног обележја по старости и брачном стању — комбинација — приступило се обради најкомпликованијег обележја — занимања, које је уједно и последње. Рад на овом обележју трајао је готово кроз целу 1930 годину и добивени резултати предати су јавности.

Сем тога нова административна подела Београда на 14 квартова изискивала је, да се сав пописни материјал раздели према новој подели града. У вези са овим обрачунато је тачно бројно стање појединих нових квартова, чије се границе нису подударале са 14 пописних реона у којима је вршен прошли попис, те је услед тога овај посао био јако оте-

жан захтевајући у више случајева да се излази и на терен. Ипак и овај не мали рад благовремено је завршен, чији су резултати били драгоцени за садашњи државни попис.

Пошто је овај посао био завршен, приступило се припремама за државни попис, који је и извршен са успешним резултатима, чије су глобалне цифре већ званично објављене у „Београд. Општ. Новинама“.

ИЗВЕШТАЈ О РАДУ У ВОЈНОМ ОТСЕКУ

У 1930 год. по деловодницима било је заведено предмета и то:

по обичном деловодном протоколу	49.410
по поверљивом деловодном протоколу	10.825
по стр. поверљивом деловод. проток.	4.443
по обавештајном деловод. протоколу	19
по мобилизацијском деловод. проток.	15

Укупно заведено предмета 64.712

Ако се предњи број предмета упореди са 1928 и 1929 годином излази ово:

У 1930 години било је више предмета од 1929 год. 14.340, док међутим у 1930 години било је више предмета од 1928 год. 18.047.

Као што се види број предмета стално расте, те ће и у овој год. 1931, још и више да порасте број предмета пошто су још придодате општине Чукаричка и Бањичка.

II

У регрутној служби било је на решавању предмета 30.400 више 4.959, који су били остали из 1929 године, а које је све свршено у 1930 год., тако је дакле регрутна служба свршила укупно предмета у прошлој години 35.359. Затим је израђен регрутни списак рођених 1910 год. и уједино и картотека за 1910 год. а прегледано је београдских регрута 791, а страних 6.850.

III

У обвезничкој служби било је на решавању предмета 16.029. Извршено је саопштења распореда за 25.000 обвезника. Сачињени су регистри за 1909 годину и послати извештаји за стране обвезнике те године, који су били пријављени овде.

IV

У служби резервних официра било је на решавању 18.094 предмета, а уписано је 5.000 пријављених официра резервних.

V

У инвалидској и коморској служби имали су на решавању 10.189 предмета.

VI

Тешкоће које су се истицале у раду:

а) У архиви овог отсека где је по буџету свега 4 чиновника а треба да буде минимално 10 а према сразмери главне архиве требало би да буде 17 чиновника.

б) Због немања картотеке свих житеља општине Београдске, што статистика треба да има из пописа 1929 или 1931 год.

в) Због веома рђавих података из централног пријавног одељења.

Према свему изложеном требао је овај отсек да добије 8 чиновника више неголи што је одређено по буџету за 1931 годину, јер по њему је остао број исти као у 1930 г.

Треба да се дода један чиновник регрутној служби, један чиновник официрској служби и шест чиновника архиви.

У 1930 год. могао се посао са великим напором извести стога што је постављено било још 10 чиновника из партије за награду чиновника за прекорадне радове, а у овој години ти чиновници отпадају јер је та партија укинута, те се смањује отсек са 10 чиновника, чиме је рад у овоме отсеку стављен у тежак положај.

РАД АДМИНИСТРАТИВНОГ ОТСЕКА

Од 1. јануара па до 31. децембра 1930 године закључно, Отсек је имао у раду укупно 29.400 административних предмета.

Од овог броја административних предмета, две трећине односило се на издање разних уверења, по тражењима приватних лица или на захтев појединих власти.

Уверења тражена на захтев власти, издавана су по званичној дужности без наплате таксе, а тако исто без таксе издавана су и уверења сиротним лицима и инвалидима.

Остала уверења дала су приход у наплати општинске таксе у сумарном укупном износу за прошлу 1930 годину 463.990 динара.

Тај приход у наплати таксе осетно отскаче према приходима од истих такса у ранијим годинама, који су се кретали овако:

1927 године	226.517 динара
1928 године	233.014 „
1929 године	329.219 „

Према наведеном, Отсек је у 1930 години дао општини ове приходе:

а) од такса за уверења	463.990 динара
б) ванредне приходе од добровољ. прил. за сиротињу	11.786 „

Укупно: 475.776 динара

Поред редовних текућих послова, и ако са смањеним и недовољно стручним персоналом, Отсек је у прошлој години предузео и ванредне послове, послове на сређивању потпуно неуређене архиве из ранијих година. Успело се, да се поред редовних послова, по деловодним протоколима разведу, региструју и фасцикулишу предмети из 1929 и 1928 године, док се такав поступак за 1930 годину већ обавио а за 1931 годину обавља уз редовно канцеларијско време, — па се сада ради у истоме смеру и са осталим ранијим проблемима годинама.

Цене животних намирница на Београдској пијаци у месецу јулу о. г.

Н А З И В	Количина	Просечна цена у динарима				Месечна
		Недељна				
		I	II	III	IV	
		Мај месец 1931				
Брашно и хлеб						
Брашно пшен. № 2.	1 кгр.	2.75	2.75	2.75	2.91	2.79
„ „ № 1.	„	3.25	3.25	3.25	3.41	3.29
„ „ бело	„	4.25	4.25	4.25	4.25	4.25
„ кукурузно	„	2.25	2.25	2.25	2.33	2.27
Хлеб пшенични црни	„	2.75	2.75	2.75	2.75	2.75
„ „ бели	„	4.—	4.—	4.—	4.—	4.—
Месо						
Говеђина	1 кгр.	16.—	15.50	16.—	16.—	16.87
Телеђина	„	22.—	22.—	22.50	21.33	21.96
Јагњеђина	„	11.50	12.—	12.—	12.—	11.87
Свињетина	„	18.—	18.50	18.50	18.33	18.33
Сланина сирова	„	13.—	13.—	13.—	13.—	13.—
Маст свињска	„	13.50	13.25	13.67	13.66	13.29
Сало	„	13.50	13.75	13.50	14.50	13.81
Риба						
Шаран	1 кгр.	12.50	12.25	15.—	13.33	13.27
Сом	„	25.—	25.—	30.—	25.83	26.46
Кечига	„	60.—	42.50	47.50	44.16	48.54
Смуђ	„	33.75	33.75	35.—	24.33	31.77
Штука	„	14.—	11.25	14.—	12.66	15.92
Млеко и млечни производи						
Млеко слатко	1 лит.	3.50	3.75	3.25	3.41	3.88
Масло	1 кгр.	50.50	49.—	50.50	50.16	51.71
„ топљено	„	37.50	37.50	37.50	37.50	37.50
Кајмак	„	37.—	37.—	38.—	37.66	37.41
Сир обичан	„	11.50	12.—	12.50	12.33	12.08
Поврће						
Кромпир стари	1 кгр.	—	—	—	—	—
„ нови	„	2.15	2.05	2.—	2.—	2.05
Лук црни	„	2.65	2.75	2.12	2.—	2.26
Шаргарепа	„	8.—	3.25	6.—	5.—	5.56
Купус сладак	„	2.25	1.75	1.67	1.58	1.81
Кељ	„	3.—	3.50	3.50	2.50	3.12
Зелен за супу	1 пишла	1.67	2.25	3.—	3.08	2.45

Поврћа и воћа има на пијаци у изобиљу и нагло појефтиније. Старог кромпира нема, нови је спао до 2.— дин. по кг., шаргарепа је спала последње недеље на 5.— дин., сладак купус на 1.58, кељ на 2.50, црвени патлиџан на 2.18 по кг., љута паприка на 6.— дин. сто комада, бабуре 15—35 дин., туршијаре 10—15 дин. и краставци на 15.— до 25.— дин. сто комада.

Воћа има доста (нема само трешања и вишања). Цене су на 100 кг.; шљивама 100—150.— дин., крушкама 200—1.200.—, бресквама 600—2.400.—, кајсијама 1.800—2.200.—, грожђу 500—1.000.—, новим јабукама 150—

600.—, дињама 100 ком. 100—700, лубеницама 100 ком. 150—1.000.— дин.

Месо је нешто јефтиније, исто тако свињска маст.

Шаран и кечига су скупљи; сом, смуђ и штука су мало јефтинији.

Слатко млеко и сир мало јефтиније, остали млечни производи остају на ранијој цени.

Кокошке су знатно јефтиније, јаја мало скупља.

Заступа шефа
Статистичког Одсека
Буро Бањац

СЛУЖБЕНИ ОГЛАС:

Из таксено-привредног отсека

Поједина лица запремају улице и уличне тротоаре: столовима, грађевинским материјалом, робом и другим, не пријављујући за то запремање Таксено-привредном одељку Општине града Београда, ради разреза и наплате таксе по ТБр. 396. и 397. таксене тарифе.

Поред тога дешава се још и то, да хотелијери, ресторатери и закупци осталих локала држе музичке групе, приређују концерте, забаве, претставе, часове играња, рвачке, боксерске утакмице и друге без предходне пријаве, неуплативши предвиђену таксу по ТБр. 407. таксене тарифе.

Приређивање претстава, забави и друго сопственици односно закупци хотела, ресторана, кафана и механа не смеју дозвољавати никоме, док приређивачи не покажу признаницу о уплаћеној такси код овога отсека; у противном случају, наплата ове таксе, тражиће се од сопственика, односно закупца локала, у коме буде приређен ма који од горе поменутих концерата, забави, претстава и томе слично.

Како се овакав поступак — непријављивање, противно постојећим одредбама, и, на тај начин, очигледно штети интереси Општине, која за регулисање својих обавеза за потребе грађанства и уређење Београда готово највећим делом при своје приходе путем наплате разних такса, то се овим путем скреће пажња свима лицима, која су позвана сама законским прописима на пријаву и уплату општинске таксе, да за сваки напред наведени случај благовремено подносе пријаве ради разреза и уплате таксе. Тако се исто сви позивају, да поднесу потребне одјаве о престанку било заузећа или музике, како би се отворене партије могле затворити, да се не би разрезана такса и даље водила на дугу, и на тај начин, излагали изданим трошковима.

Све напред наведено важи и за таксене обавезнике за истицање и држање фирми по ТБр. 404. таксене тарифе, стим, да су они дужни поред пријаве о истицању фирме, подносити и одјаве на случај престанка фирме, као и извештај о свакој промени, на случај пресељавања радње из једног у други локал и улицу као уступања радње другоме лицу.

За непријаву, одјаву и неблаговремено плаћање ма које од напред означених такса поред редовне таксе, дотично лице биће осуђено и на плаћање казнене таксе поред редовне таксе, по чл. 52. Закона о таксама, па се с тога препоручује свима, да одређену таксу благовремено положи, да не би без потребе били изложени и изданим новчаним казнама.

Како се исто позивају сви сопственици паса, да одмах пријаве своје пасе и одређену таксу у динара 100.— на основу ТБр. 406 таксене тарифе положи бла-

гајни овога отсека; у противном биће кажњени поред редовне још и троstrуком казненом таксом, ако пријаву и уплату не буду извршили најдаље до 15. августа тек. год., после кога ће дана нарочита комисија вршити попис и реферисање за повчано троstrуко кажњавање. Скреће се пажња, свима оним лицима, која воде пасе на ланчићу улицама, да увек узга се носе и признанице о уплаћеној такси и на захтев контролора имају показати, у противном, ако немају и нису таксу платили, биће такође троstrуко кажњени поред редовне таксе и пас ће им се одузети.

У исто време саопштава се овим путем, да је Суд донео одлуку под ОБр. 6195 од 17. марта 1930. године, да се потгазивачима за лица, која имају пасе, а нису их пријавили и таксу уплатили, даје по 15% на име накнаде од редовне пријављене и наплаћене таксе за сваког пса.

Хотелијери, кафеџије, механиџије и сопственици, односно закупци хотела, кафана, механа и јавних домова, који служе за преноћиште путника, таксу неплаћену по ТБр. 409. таксене тарифе, полагаће на време благајни овог отсека по истеку сваких 10 дана, у противном случају, одговорност казнену и накнаду сносиће исти у смислу тачке в. III. става напред поменутог члана као и тродуплу казнену таксу од редовне у смислу члана 52. Закона о таксама, ово у толико пре, што су већ приликом прегледа вршеног утврђене неправилности на чак и злоупотребе од стране извесних несавесних портира.

Сва лица, која су истакла и истичу рекламе, било сталне или несталне, позивају се, ако до сада нису уплатили таксу одговарајућу по ТБр. 406. и 405. а таксене тарифе, да своје рекламе одмах пријаве и општинску таксу одмах уплате, како не би били изложени и изданим плаћању троstrуке казнене таксе поред редовне.

Таксе за рекламе имају се полагати само овлашћеним општинским органима, а никако другим приватним лицима.

Најзад, обавештавају се и сва она лица, која буду добила налоге, како за уплату дугованих такса, тако и за уплату редовних текућих такса, да исту одмах уплате, јер ће се у противном вршити наплата екзекутивним путем на основу члана 2. Закона о таксама.

Наплату такса врше инспектори снабдевени са уредним легитимацијама, на којима мора бити и фотографија, и које су дотична лица дужна сама показати чим се јаве за наплату.

Из Таксено-привредног отсека Општине града Београда 18. јула 1931. године Вр. 34141.

**Најуспелије репродукције слике
Њ. В. Краља
АЛЕКСАНДРА I.**

У овдашњем Графичком уметничком заводу „Планета“ Београд Ускочка 8, израђена је по најновијем начину репродуковања горња слика у девет боја, на картону величине 59/74 см. Слика је тако уметнички израђена, да претставља једно уметничко дело и одликује се од свију до сада репродукованих ликова Њ. В. Краља. Може послужити с правом и као уметнички украс сваке куће. Цена је слици само Дин. 50.— Поручбине се могу слати на Уметнички завод „Планета“ Београд, Ускочка 8, Чек. рн. Пошт. Штед. 52.461. Ко пошаље новац унапред добије слику лепо упаковану и препоручено.